

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Barbora Gabrišová

**Teorie, praxe a perspektivy pěstounské péče
v České republice**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Michaela Hendrychová, CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 27. 3. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 285 457 znaků včetně mezer.

Barbora Gabrišová

V Praze dne 27. 3. 2023

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. Michaele Hendrychové, CSc. za odborné vedení, vstřícný přístup a cenné rady při zpracování diplomové práce.

Obsah

Úvod	1
1. Historie a vývoj pěstounské péče a její právní úpravy na území České republiky	4
1.1. Počátky náhradní péče o děti a předchůdci institutu pěstounské péče	4
1.2. Vývoj právní úpravy pěstounské péče v 19. století.....	5
1.3. Právní úprava pěstounské péče v období tzv. první republiky.....	6
1.4. Právní úprava pěstounské péče po roce 1948.....	7
1.5. Zákon o pěstounské péči z roku 1973	9
1.6. Vývoj právní úpravy pěstounské péče po roce 1989.....	10
2. Pěstounská péče v systému náhradní (rodinné) péče dnes	13
2.1. Poručenství	14
2.2. Opatrovnictví dítěte	16
2.3. Svěření dítěte do péče jiné osoby	17
2.4. Pěstounská péče a její druhy	18
2.4.1. Individuální a kolektivní pěstounská péče	20
2.4.2. Příbuzenská a nepříbuzenská pěstounská péče	21
2.4.3. Dlouhodobá pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu	22
2.4.4. Zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče.....	22
2.5. Ústavní výchova	23
2.6. Exkurs: Pobyt dítěte u jiných fyzických osob podle § 30 ZSPOD (tzv. hostitelská péče)	26
3. Prameny právní úpravy pěstounské péče	28
3.1. Prameny právní úpravy na úrovni ústavního pořádku ČR a jiné mezinárodní smlouvy	28
3.1.1. Listina základních práv a svobod	29
3.1.2. Úmluva o právech dítěte	30
3.1.3. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	32
3.1.4. Evropská úmluva o výkonu práv dětí.....	33
3.1.5. Úmluva o styku s dětmi.....	34
3.1.6. Listina základních práv Evropské unie	34
3.1.7. Nařízení Brusel II ter a Haagská úmluva o ochraně dětí z roku 1996	35
3.2. Zákonné a podzákonné právní předpisy	36
3.2.1. Občanský zákoník	37

3.2.2.	Zákon o zvláštních řízeních soudních a občanský soudní řád	38
3.2.3.	Zákon o sociálně-právní ochraně dětí	39
3.3.	Materiální prameny právní úpravy pěstounské péče	39
4.	Dlouhodobá pěstounská péče	42
4.1.	Vznik dlouhodobé pěstounské péče	42
4.1.1.	Předpoklady pro svěřeni dítěte do pěstounské péče	42
4.1.2.	Zprostředkování pěstounské péče	45
4.1.2.1.	Odborné posuzování žadatelů o pěstounskou péči	48
4.1.2.2.	„Oznámení o vhodnosti“	50
4.1.3.	Předpěstounská péče	51
4.1.4.	Rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče	52
4.1.5.	Dohoda o výkonu pěstounské péče	54
4.2.	Trvání pěstounské péče	57
4.2.1.	Doprovázení pěstounů a úloha doprovázejících organizací	58
4.2.1.1.	Oblasti doprovázení pěstounů	60
4.2.2.	Veřejnoprávní kontrola výkonu pěstounské péče soudy a orgány SPOD	63
4.2.2.1.	Ingerence a dohled soudu nad pěstounskou péčí	63
4.2.2.2.	Kontrola výkonu pěstounské péče orgány SPOD	64
4.3.	Zánik dlouhodobé pěstounské péče	65
4.3.1.	Rozhodnutí soudu o zrušení pěstounské péče	66
4.3.2.	Smrt pěstouna nebo dítěte	67
4.3.3.	Nabytí plné svéprávnosti dítěte, resp. dosažení zletilosti	67
4.3.4.	Uplynutí doby	68
4.3.5.	Rozvod společných pěstounů, smrt jednoho nebo obou společných pěstounů	68
5.	Povinnosti a práva osob zúčastněných na pěstounské péči	70
5.1.	Povinnosti a práva pěstounů	70
5.1.1.	Povinnosti a práva pěstounů zakotvená v občanském zákoníku	70
5.1.2.	Některé další povinnosti a práva pěstounů vyplývající ze zvláštních právních předpisů	73
5.2.	Povinnosti a práva rodičů dítěte	75
5.3.	Práva a povinnosti dítěte v pěstounské péči	77
6.	Vztah pěstounské péče a poručenství	80

7. Dávky pěstounské péče	84
7.1. Dávky pěstounské péče náležející osobám pečujícím.....	85
7.2. Dávky pěstounské péče náležející dětem v pěstounské péči a zaopatřovací příspěvky	87
7.3. Exkurs: Další formy hmotného zabezpečení pěstounů a dětí svěřených do pěstounské péče.....	89
8. Perspektivy právní úpravy pěstounské péče.....	91
8.1. Omezení umístování dětí mladších 3 let do ústavní výchovy	92
8.2. Snaha o zefektivnění procesu zprostředkování pěstounské péče a další významné koncepční změny ZSPOD.....	95
8.3. Změna pojetí svěřením dítěte do péče jiné osoby a nezprostředkované pěstounské péče a vymezení vzájemného vztahu těchto dvou institutů.....	99
8.4. Hromadné poručenství a opatrovnictví	102
8.5. Exkurs: návrh zákona o ochránci práv dětí	104
Závěr	106
Seznam zkratek.....	110
Seznam použitých zdrojů.....	112
Abstrakt.....	123
Abstract	125

Úvod

Každoročně je v České republice z péče vlastních rodičů odebráno na 3 tisíce dětí. Takovým dětem, o které se rodiče nemohou, neumějí, ba dokonce nechtějí postarat, je potřeba zajistit vhodnou péči náhradní. V našem právním řádu je zakotveno několik právních institutů, jež společně tvoří ucelený systém prostředků sloužících k ochraně dětí v případě, že se jim nedostává náležitě péče jejich vlastních, totiž biologických rodičů.

Jedním z těchto institutů je pěstounská péče, která poskytuje řešení nedostatku péče o dítě ze strany jeho rodičů v prostředí rodiny co nejvíce připomínajícím. V systému náhradní péče tak pěstounská péče zaujímá nezastupitelné postavení a má zásadně přednost před péčí nerodinnou, poskytovanou v zařízeních ústavního typu. V současné době však stále vyrůstá v ústavech kolem 7 tisíc dětí. I vůči těmto dětem nese stát pozitivní závazek zajistit jim vhodnou náhradní péči v rodinném prostředí. Deinstitutionalizace náhradní péče o děti však musí jít ruku v ruce s rozvojem a podporou náhradní rodinné péče, a to zejména péče pěstounské.

Ačkoliv má pěstounská péče na našem území již dlouhou tradici, představuje trvale aktuální téma odborné právní diskuze. Pěstounská péče je významným institutem soukromého práva, který však nese i výrazné veřejnoprávní rysy. Právě toto specifické prolínání soukromoprávní a veřejnoprávní úpravy může v praxi nezřídka narážet na mnohá úskalí.

Téma diplomové práce jsem si zvolila v návaznosti na vlastní zkušenost s pěstounskou péčí, a to z pohledu biologického dítěte společných pěstounů. S ohledem na tuto zkušenost není cílem mé diplomové práce pouze teoretické vymezení institutu pěstounské péče a jeho právní úpravy, ale také nastínění aplikační praxe, včetně některých jejích problematických aspektů. Právní úprava poskytuje určitá vodítka, jak problematické situace řešit, její uplatňování v praxi se však od teoretických východisek často velmi liší. V závěru práce se pokusím také přiblížit další možný legislativní vývoj právní úpravy náhradní péče o děti, zejména s ohledem na pěstounskou péči, a poukázat na některé jeho nedostatky.

Výše uvedeným cílům bude odpovídat také struktura diplomové práce, která je členěna do 8 hlavních kapitol. Obsahem jednotlivých kapitol budou teoretická východiska právní úpravy pěstounské péče doplněná o praktický pohled.

První kapitola se zaměří na historický vývoj pěstounské péče a na podoby její právní úpravy na území České republiky. Účelem pěstounské péče bylo již odedávna především zajistit náhradní péči dětem, kterým se jí z nějakého důvodu ze strany jejich rodičů nedostávalo. Právní úprava pěstounské péče však prošla výrazným vývojem, který ovlivňoval nejen podobu pěstounské péče, ale také její místo v systému náhradní péče.

Předmětem druhé kapitoly bude otázka zařazení pěstounské péče do systému náhradní (rodinné) péče de lege lata. Východiskem bude systematické členění forem péče o dítě tak, jak to činí zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Postupně budou představeny jednotlivé formy náhradní péče o dítě, přičemž podstatná část kapitoly se zaměří především na vymezení institutu pěstounské péče a jejích jednotlivých druhů.

Třetí kapitola předloží výčet a základní charakteristiku pramenů právní úpravy pěstounské péče. Zdůrazní význam právních předpisů na úrovni ústavního pořádku, včetně mezinárodních lidskoprávních smluv, avšak neopomine ani výklad týkající se zákonných a podzákonných právních předpisů, které tvoří základ vnitrostátní právní úpravy pěstounské péče.

Následující kapitolu lze označit za jádro celé práce. Bude se zabývat právními aspekty vzniku, trvání a zániku pěstounské péče. Tato kapitola podá také ucelený přehled problematiky zprostředkování pěstounské péče orgány sociálně-právní ochrany dětí, doprovázení pěstounů doprovázejícími subjekty a dohledu státu nad výkonem pěstounské péče.

Obsah páté kapitoly bude zaměřen na povinnosti a práva osob zúčastněných na pěstounské péči. Z praktického hlediska se jedná o velmi významnou oblast právní úpravy pěstounské péče, neboť vzájemné povinnosti a práva bývají nezdůvodněně předmětem sporů mezi biologickými rodiči a pěstouny.

Předmětem šesté kapitoly bude teoreticko-praktický rozbor vzájemného vztahu pěstounské péče a poručenství, a to zejména v situacích, kdy tyto formy náhradní rodinné péče vedle sebe nemohou obstát.

Sedmá kapitola bude věnována dávkám pěstounské péče, jejichž smyslem je především hmotně zabezpečit pěstounskou rodinu tak, aby dítěti mohla být poskytována řádná péče odpovídající jeho odůvodněným potřebám. Výklad se zaměří také na recentní úpravu tzv. zaopatřovacích příspěvků a poskytne stručný přehled dalších forem hmotného zabezpečení pěstounů a dětí do pěstounské péče svěřených.

Cílem osmé kapitoly bude představit připravované legislativní změny v oblasti náhradní péče a jejich možné dopady na pěstounskou péči, a to zejména ve světle chystané transformace ústavní péče pro nejmladší děti. Bude probrána právě připravovaná novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která má zasáhnout i normy týkající se náhradní rodinné péče v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

„Pěstounství jako forma náhradního rodičovství je samo o sobě velmi náročné. Vyžaduje značnou trpělivost i obrovskou míru porozumění, nicméně poskytuje dítěti nenahraditelné prostředí, v němž může navazovat důvěrné citové vztahy, čehož v rámci ústavní výchovy jednoduše nelze dosáhnout.“¹

¹ Tisková zpráva ze dne 2. 4. 2012: Česká republika bude mít dostatek pěstounů, okamžitý zájem může mít až 350 000 Čechů. In: *Nadační Fond J&T*. [online]. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://www.nadacejt.cz/ceska-republika-bude-mit-dostatek-pestounu-okamzity-zajem-muze-mit-az-350-000-cechu-t6.html#>.

1. Historie a vývoj pěstounské péče a její právní úpravy na území České republiky

1.1. Počátky náhradní péče o děti a předchůdci institutu pěstounské péče

Různé formy náhradní péče o dítě jsou staré jako rodičovství samo. Lidé mají totiž „jednu zřetelnou tendenci hluboce zabudovanou do biopsychické výbavy“, a tou je „schopnost bránit nejen své vlastní dítě, nýbrž jakékoliv dítě, a schopnost přijmout nejen své vlastní dítě, nýbrž i cizí dítě a pečovat o ně.“²

Dávné kořeny náhradní péče o děti lze datovat do období starověkého Řecka a Říma. Za předchůdce pěstounské péče můžeme považovat placené kojné, které poskytovaly své služby zpravidla zámožným patricijským rodinám a staraly se především o počáteční výchovu svěřených dětí po dobu 2 až 6 let. Zajišťování náhradní péče o děti využíváním tohoto tradičního institutu přetrvávalo i ve středověku.³ K systémovějšímu řešení situace opuštěných a osiřelých dětí začaly být v tomto období zřizovány také nalezince, předchůdci ústavních forem náhradní péče o opuštěné děti.

Za první nalezince na našem území můžeme považovat tzv. Vlašský špitál založený v roce 1575, který poskytoval útočiště osiřelým a opuštěným dětem přes 200 let.⁴ V českých zemích byly další nalezince zakládány především v období třicetileté války (1618-1948), neboť bylo nutné systematicky řešit vysoký nárůst opuštěných dětí.⁵ S nástupem osvícenství byly učiněny první kroky směrem ke specializaci ústavní výchovy. Nalezince byly v tomto období již součástí téměř každého většího města a sehrály tak na poli rozvoje náhradní péče o děti důležitou roli.⁶

Vedle těchto zařízení institucionální péče poskytovaly dětem náhradní péči tzv. „venkovští“ pěstouni, neboť ve společnosti panovalo přesvědčení, že dlouhodobý pobyt na venkově je pro děti prospěšný. Zpravidla se již nejednalo o péči poskytovanou dětem z vyšších vrstev, jako tomu bylo v případě kojných, ale pěstouni přijímali do péče

² MATĚJČEK, Zděnek a kol. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999, s. 15. ISBN 80-7178-304-8.

³ Tamtéž, s. 18-26.

⁴ BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: česko-slovenský časopis*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 2000, 3(1), s. 46-51. ISSN 1212-3765.

⁵ SMOLÍKOVÁ, Veronika. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing. s. 17. ISBN 978-80-7418-218-1.

⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 151. ISBN 978-80-7478-938-0.

na stanovenou dobu děti z nalezinců. Za péči pobírali úplatu, jejíž výše se s postupujícím věkem dítěte snižovala.⁷ Důvodem umístování dětí do péče pěstounů na venkov byl především neutěšený stav, který v nalezincích panoval. Úroveň péče o děti byla v nalezincích velmi nízká a špatné hygienické podmínky vedly k vysoké úmrtnosti dětí. Poskytování péče pěstouny se i proto stalo nezbytnou alternativou k ústavní péči zajišťované v nalezincích.⁸

1.2. Vývoj právní úpravy pěstounské péče v 19. století

Pěstounská péče byla v českých zemích poprvé právně zakotvena již před více než 200 lety Obecným zákoníkem občanským⁹ (německy Allgemeines burgerliches Gesetzbuch, dále zpravidla jen „ABGB“) z roku 1811. Ustanovení § 186 ABGB upravovalo tzv. „převzetí ve schovanství“, na základě kterého mohly být osiřelé děti svěřeny do péče náhradních rodin. Schovanský poměr vznikl buď fakticky převzetím dítěte do péče, nebo na základě smlouvy, jejímiž smluvními stranami byli zákonný zástupce dítěte a pěstoun.¹⁰ Tento smluvní poměr byl jen výjimečně schvalován soudem.¹¹ Dozor nad výkonem náhradní péče ze strany státu tak nebyl vždy zajištěn a tento institut byl často zneužíván ku prospěchu náhradních rodin. Tehdejší pojetí pěstounské péče bylo postaveno na zcela odlišných principech, než jak je tomu dnes. Děti převzaté do schovanství byly vnímány a využívány spíše jako levná pracovní síla.¹²

Druhá polovina 19. století s sebou přinesla větší institucionalizaci náhradní péče o děti a rovněž větší míru odpovědnosti státu. Právní základy náhradní péče o opuštěné děti vymezil zákon č. 105/1863 ř. z., o právu domovském, který zakotvil právo dětí opuštěných či nalezených žádat po domovské obci zaopatření. V roce 1868 byl přijat zákon č. 59/1868 z. z. č., o opatrování chudých, který ukládal obcím pečovat o osiřelé či jinak opuštěné děti s domovským právem.¹³ Tento zákon lze označit za významného

⁷ Čím starší dítě bylo, tím spíše bylo schopné pomáhat pěstounům při práci. Srov. HALÍŘOVÁ, Martina. Svobodné matky a péče o nemanželské děti. 3. díl. *Odborný časopis Sociální služby*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2021, 23(8-9), s. 49. ISSN 1803-7348.

⁸ MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Op. cit. s. 26-28.

⁹ Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s.

¹⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 23. 11. 1943, sp. zn. R I 445/43.

¹¹ Srov. § 186 věta druhá ABGB: „(...) *chtějí-li však strany sjednati o něm smlouvu, musí tato býti, pokud mají býti schovancova práva ztenčena nebo témuž zvláštní závazky uloženy, soudně potvrzena.*“

¹² Srov. rozsudek Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 30. 12. 1922, sp. zn. Rv II 291/22: „*Žalobkyně byla schovankou žalovaných a, odešedši od nich ve svých 19 letech, domáhala se na nich odměny za práce, jež jim konala od svého 12 roku. Soudy všech tří stolic žalobu zamítly.*“

¹³ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVĚSTKA, Jiří a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Op. cit., s. 151.

průkopníka v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Veřejná forma péče o potřebné děti ze strany obce přicházela v úvahu především tehdy, kdy zde nebyl rodič či jiný příbuzný dítěte v přímé linii, popř. jiná osoba, která by nesla povinnost dítě zaopatřit. V některých případech byly děti svěřovány do placené pěstounské péče, a to zpravidla rodinám, které na přijaté děti požadovaly od obce jen ten nejnižší zaopatřovací příspěvek. Ovšem nezřídka se vyskytovala praxe tzv. „střídý“, která znamenala, že opuštěné děti střídaly v rámci domovské obce jednotlivé rodiny, a to zhruba v týdenních intervalech.¹⁴

V roce 1872 byl zaveden institut tzv. dvoutřetinové péče. Jednalo se o formu péče, která nesla určité rysy dnešní příbuzenské pěstounské péče. Děti, které byly dříve přijaty do nalezinců, mohly být svěřeny do péče osob příbuzných, dokonce též vlastních rodičů, a to zásadně na jejich žádost osob.¹⁵ Příbuzným osobám, které do své péče dítě přijaly, bylo do 4 let věku dítěte vypláceno ošetrovné, ovšem pouze ve výši dvou třetin částky určené pro pěstouny, kteří nebyli s dítětem v příbuzenském vztahu. Nárok na ošetrovné byl však podmíněn nemožností vrátit dítě zpět do péče nalezince.¹⁶

1.3. Právní úprava pěstounské péče v období tzv. první republiky

Zásadní transformace v pojetí pěstounské péče nastala až přijetím zákona č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Cílem zákona bylo především zlepšit podmínky života a rozvoje dětí v pěstounské péči. Pěstounská péče měla podle vládního nařízení č. 29/1930 Sb., jímž se provádí zákon o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, dvě podoby¹⁷, a to individuální¹⁸, vykonávanou fyzickou osobou neboli pěstounem, nebo kolektivní, zajišťovanou ústavou (např. sirotčinci, výchovnými či dětskými domovy).

Cizí péče byla možná jen za předpokladu udělení povolení ze strany dozorcích úřadů, resp. orgánů veřejné moci, které současně vykonávaly nad poskytováním pěstounské péče dozor. Povolení bylo možné udělit jen osobám, jejichž „osobní vlastnosti

¹⁴ MACELA, Miloslav. *Krátkodobá pěstounská péče, brož.* Brno: Sdružení pěstounských rodin, z. s., 2019, s. 11-13. ISBN 978-80-270-5530-2.

¹⁵ HALÍŘOVÁ, Martina. Svobodné matky a péče o nemanželské děti. 3. díl. Op. cit., s. 50.

¹⁶ MACELA, Miloslav. *Krátkodobá pěstounská péče, brož.* Op. cit., s. 13.

¹⁷ Srov. § 1 odst. 3 zákona č. 256/1921 Sb. z. a n.

¹⁸ Vedle individuální pěstounské péče vznikaly také tzv. rodinné kolonie, které sdružovaly více pěstounských rodin v rámci jedné obce nebo několika menších sousedních obcí. Pěstounské rodiny v koloniích měly vedle vlastních dětí v péči také několik dětí svěřených jim do pěstounské péče. Tyto kolonie můžeme považovat za předchůdce skupinové pěstounské péče, zejména SOS dětských vesniček a dalších zařízení pro výkon pěstounské péče. Srov. HOVORKA, Daniel. Některé aspekty sociálních služeb: pěstounská péče v proměnách času. *Veřejná správa*. 2006, 17(51-52), s. 2. ISSN 1213-6581.

*a rodinné, zdravotní, majetkové a bytové poměry poskytují záruku, že jsou s to, aby řádně a svědomitě plnily povinnosti, které na se berou.*¹⁹ Ústav mohl získat příslušné povolení pouze tehdy, měl-li „*všechny náležitosti, jež plně zaručují, že bude dětem nahrazen nedostatek řádné péče vlastní rodiny.*“²⁰ Přímý výkon dozoru nad dětmi však zajišťovali tzv. dozorčí důvěrníci, jakožto osoby, které měly povinnost udržovat s dětmi v pěstounské péči častý styk a sledovat, zda pěstouni plní své zákonné povinnosti. Porušení povinností stanovených tímto zákonem mělo trestní důsledky.

Povinnosti pěstounů byly vymezeny v § 9 prováděcího vládního nařízení. Zejména se jednalo o povinnost pečovat o svěřené dítě tak, jako svědomití rodiče pečují o vlastní dítě, poskytovat mu veškeré životní potřeby, jakož i náležitou domácí výchovu. V případě, že dozorčí úředník shledal, že pěstoun pozbyl způsobilost řádně pečovat o svěřené dítě, navzdory napomenutí neplnil své povinnosti, dítě zanedbával nebo zneužíval k práci, bylo pěstounovi odňato povolení vykonávat pěstounskou péči a dítě bylo svěřeno do jiné, vhodnější péče.

Pěstounská péče zaujímala v období tzv. první republiky ve společnosti nezastupitelné místo a stala se jednou z nejrozšířenějších forem náhradní péče o dítě.²¹ Úprava pěstounské péče zakotvená v zákoně č. 256/1921 Sb. z. a n. a prováděcím nařízením č. 29/1930 Sb. nastavila významné právní mantinely náhradní péče o děti vykonávané formou pěstounské péče a zájem o řádný vývoj dítěte se stal středobodem předmětné právní úpravy.

1.4. Právní úprava pěstounské péče po roce 1948

Na přelomu 50. let 20. století nabral vývoj náhradní péče zcela odlišný směr. V důsledku principů kolektivizace došlo k potlačení tradičních institutů a osvědčený, propracovaný a postupně se rozvíjející prvorepublikový systém náhradní péče byl zrušen.

Na základě zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném a zákona č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních byl zájem dítěte nahrazen

¹⁹ Srov. § 6 odst. 3 vládního nařízení č. 29/1930 Sb.

²⁰ Srov. § 7 odst. 3 vládního nařízení č. 29/1930 Sb.

²¹ Je třeba si uvědomit, že osvojení bylo v této době stále ještě využíváno výhradně pro osoby zletilé. Osvojiteli mohli být pouze bezdětné osoby a hlavním účelem osvojení zpravidla nebylo zajištění náhradní výchovy dítěte, ale spíše zajištění přechodu majetkových práv, která zákon stanovil, z osvojitele na osvojence. Srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela, RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 127. ISBN 80-7179-182-2.

zájmem státu. „Dnes musí být zásadou, že v českých zemích musíme pěstounskou péči postupně likvidovat.“²² Ministerstvo práce a sociální péče vydalo v červnu 1951 pokyny pro umístování dětí, které nemohou být vychovávány vlastními rodiči. V souladu s tímto předpisem musely být všechny děti, které nemohly být osvojeny či zůstat v péči příbuzných, přemístěny z pěstounské péče do kolektivní ústavní péče.²³

Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže²⁴ pak definitivně završil reorganizaci systému náhradní rodinné péče zakotvením přednosti ústavní péče před individuální náhradní péčí, ve které socialistický režim spatřoval potenciální riziko ohrožení výchovy dítěte v socialistického člověka²⁵. Kolektivní péče byla poskytována dětem mladším 3 let dětskými zdravotnickými ústavu, starším dětem domovy a jinými výchovnými zařízeními.

System, který byl přeorientován na poskytování kolektivní péče ve velkých ústavních zařízeních, s sebou však nesl nepříznivé důsledky a kritika odborníků²⁶ na sebe nenechala dlouho čekat. Řada dětských domovů byla přeplněná a stát již nemohl ignorovat alarmující výsledky výzkumných studií dokumentujících negativní důsledky institucionální péče na vývoj dětí, zejména poukazujících na psychickou deprivaci²⁷ dětí dlouhodobě umístěných v zařízeních kolektivní náhradní péče.

Tyto skutečnosti měly vliv na nové ustanovení v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině (dále zpravidla jen „zákon o rodině“).²⁸ Tento právní předpis zavedl možnost svěřeni dítěte do výchovy jiného občana než rodiče, který poskytuje záruku jeho řádné výchovy (a to i bez ohledu na jejich příbuzenský vztah).²⁹ Soud mohl svěřit dítě do péče takové

²² Jedná se o úryvek ze zápisu z gremiální porady ze dne 27. 11. 1950 na Ministerstvu práce a sociální péče. Srov. DUNOVSKÝ, Jiří. K vývoji pěstounské péče. *Československá pediatrie*. 1969, 24(7), s. 653.

²³ Pokyny pro umístování dětí, které nemohou být vychovávány vlastními rodiči. Oběžník ministerstva práce a sociální péče ze dne 9. června 1951, č. j. VI-1070/25-51.

²⁴ Cit. zákon zrušil zákon č. 256/1921 Sb. a příslušné prováděcí nařízení č. 29/1930 Sb.

²⁵ K tomuto srov. § 21 nařízení č. 70/1952 Sb., kterým se provádí zákon o sociálně právní ochraně mládeže: „V zájmu výběru rodiny vhodné pro umístění dítěte provádí úřadovna šetření, zdali osoby, které si přejí dítě přijmout do své péče, skýtají záruku, že dítě bude u nich vychováno k lásce k lidově demokratickému státu, zdali mohou dítěti poskytnout prostředí příznivé po všech stránkách pro jeho rozvoj a zdali jsou k tomu ochotny z náklonnosti a nesobecké lásky a nesledují přitom postranní cíle, které by byly v rozporu se zájmem dítěte.“

²⁶ Jako nejvýznamnější odborníky můžeme uvést prof. Zdeňka Matějčka, prof. Josefa Langmaiera, prof. Jiřího Dunovského, prof. Jarmilu Koluchovou či doc. Sentu Radvanovou.

²⁷ „Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“ Srov. LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011, s. 26. ISBN 978-80-246-2866-0.

²⁸ Cit. zákon zrušil zákon č. 256/1949 Sb., o právu rodinném i zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže.

²⁹ Srov. § 45 zákona o rodině, ve znění účinném od 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983.

osoby, vyžadoval-li to zájem dítěte. Jednalo se o tzv. výchovné opatření soudu. Práva a povinnosti této osoby bylo zapotřebí vymezit soudním rozhodnutím v každém individuálním případě, a to s přihlédnutím ke konkrétním důvodům uložení tohoto opatření.³⁰ Prozatím tak nedošlo k návratu ke klasickému institutu individuální pěstounské péče v rozsahu, v jakém jej znala prvorepubliková právní úprava, došlo však přece jen k mírnému zlepšení neudržitelného stavu náhradní rodinné péče. Zákon o rodině již také striktně nevyžadoval přednost kolektivní náhradní péče o děti, neboť preferoval tuto formu náhradní rodinné péče před nařízením ústavní výchovy.³¹

V rozvoji pěstounské péče sehrál důležitou roli rok 1968. Vznikl Kruh přátel SOS dětské vesničky a Sdružení přátel SOS dětské vesničky, jejichž společným cílem bylo „vytvoření bezpečného domova pro děti, které nemají svůj vlastní“³², a to především pro takové děti, které bylo obtížné umístit do individuální pěstounské péče. První SOS dětská vesnička v Dubí u Karlových Varů zahájila svou činnost v roce 1970 a stala se tak průkopníkem skupinové pěstounské péče na našem území.

V důsledku dlouhodobého upřednostňování kolektivní výchovy bylo v Československu na počátku 70. let 20. století v ústavních zařízeních umístěno přes 30 000 dětí.³³ Zkušenosti s ústavní výchovou však ukázaly na to, že tato forma náhradní péče není vhodná ani zdaleka pro všechny děti, a že je nevhodná zejména pro ty, které vyžadují zvýšenou individuální péči.

1.5. Zákon o pěstounské péči z roku 1973

Pěstounská péče byla nakonec do našeho právního řádu znovu zavedena po více než 20 letech zákonem č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči (dále zpravidla jen „zákon o pěstounské péči“).³⁴ Důvodová zpráva k tomuto zákonu uváděla, že „vzhledem k tomu, že dosavadní právní úprava neposkytuje dostatek diferencovaných forem náhradní

³⁰ RADVANOVÁ, Senta, KOLUCHOVÁ, Jarmila, DUNOVSKÝ, Jiří. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, s. 124. ISBN 14-198-80.

³¹ Srov. § 45 odst. 2 věta první zákona o rodině, ve znění účinném 1. 4. 1964 do 31. 3. 1983: „*Tam, kde je výchova dětí vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, může soud nařídit ústavní výchovu.*“

³² Po rakouském vzoru. SOS vesničky pomáhají ohroženým a opuštěným dětem už 50 let. In: ČT24 [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2844359-po-rakouskem-vzoru-sos-vesnicky-pomahaji-ohrozenym-a-opustenym-detem-uz-50-let>.

³³ Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. I. Všeobecná část. Sněmovní tisk č. 23, Federální shromáždění Československé socialistické republiky, 1971-1976. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1971fs/tisky/t0023_01.htm.

³⁴ Nebýt však uvolnění, ke kterému v 60. letech postupně docházelo, a mj. vlivu Ireny Svobodové, manželky prezidenta Ludvíka Svobody, která byla příznivkyní SOS dětských vesniček, na jejichž prosazení v tehdejší době nesla nemalý podíl, k přijetí zákona o pěstounské péči by nejspíš nebylo došlo.

výchovy se zřetelem na současné potřeby i možnosti socialistické společnosti ve shodě s novými poznatky o výchově dětí, navrhuje se doplnění a prohloubení dosavadního systému náhradní rodinné výchovy formou pěstounské péče.“³⁵

Pěstounská péče podle tohoto zákona byla koncipována jako „zvláštní forma státem řízené a kontrolované dlouhodobé náhradní výchovy dětí v rodině“³⁶. Ustanovení § 1 cit. zákona umožňovalo svěřit dítě do pěstounské péče pouze tehdy, nebylo-li možné zajistit řádnou výchovu osvojením a ústavní výchova nebyla vhodnější.

Do pěstounské péče mohlo být svěřeno pouze nezletilé dítě, jehož výchova ze strany rodičů nebyla zajištěna z příčin, které budou zřejmě dlouhodobé, jestliže zájem dítěte vyžadoval svěření do takové péče (§ 2 odst. 1 zákona o pěstounské péči). Pěstounem se pak mohl stát pouze občan, který skýtal osobní předpoklady pro zajištění řádné výchovy dítěte (§ 3 zákona o pěstounské péči). Zákon dále stanovil přesný rozsah povinností a práv pěstouna (§ 4 zákona o pěstounské péči). Pěstounská péče stejně jako dnes vznikala rozhodnutím soudu a mohla být soudem také zrušena, ovšem pouze z důležitých důvodů. Soud však pěstounskou péči zrušil vždy, jestliže o to požádal pěstoun (§ 2 odst. 3 *in fine* zákona o pěstounské péči).

Pěstoun měl při výchově dítěte práva a povinnosti rodičů, zastupovat a spravovat jeho záležitosti mohl však jen v běžných věcech. Vedle tohoto zákon upravoval také hmotné zabezpečení pěstounů a dětí svěřených do pěstounské péče (odměnu pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte).

Zákon o pěstounské péči zakotvoval též možnost kolektivní pěstounské péče v tzv. zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče (§ 12 zákona o pěstounské péči), zejména se jednalo o SOS dětské vesničky či umělé rodiny. Vykonával-li pěstoun pěstounskou péči v takovém zařízení, měl nárok na odměnu, která se posuzovala jako mzda (§ 22 odst. 2 *in fine* zákona o pěstounské péči).

1.6. Vývoj právní úpravy pěstounské péče po roce 1989

Novelou zákona o pěstounské péči provedenou zákonem č. 118/1992 Sb., byl zaveden institut předpěstounské péče. Do 3 měsíců od právní moci rozhodnutí o svěření dítěte do předpěstounské péče muselo být zahájeno řízení o svěření dítěte do pěstounské

³⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o pěstounské péči. Op. cit., I. Všeobecná část.

³⁶ Zpráva Nejvyššího soudu České socialistické republiky k některým otázkám řízení a rozhodování soudů ve věcech pěstounské péče ze dne 4. 7. 1974, Cpj 33/74, uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 28/1975.

péče. Další velká změna nastala s přijetím zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dále zpravidla jen „ZSSP“), jehož cílem bylo sjednotit roztržštěný systém hmotné pomoci rodinám s dětmi.³⁷ Na základě změnového zákona č. 118/1995 Sb., byla ustanovení upravující poskytování dávek pěstounské péče přesunuta do ZSSP.

Významným mezníkem na poli náhradní rodinné péče se stal zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině. Ustanovení § 46 odst. 3 novelizovaného zákona o rodině výslovně deklarovalo přednost náhradní rodinné péče před ústavní výchovou.³⁸

V roce 1999 byl zákon o pěstounské péči nahrazen zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále zpravidla jen „ZSPOD“), který upravoval ve vztahu k pěstounské péči zejména postup při zprostředkování pěstounské péče a zařízení pro výkon pěstounské péče. Obecná právní úprava pěstounské péče byla však zařazena zákonem č. 360/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím ZSPOD, do zákona o rodině. Pěstounská péče byla upravena v hlavě druhé (Výchovná opatření) ustanovení § 45a a násl. cit. zákona. Zároveň došlo k vypuštění pojmového znaku dlouhodobosti pěstounské péče a pomalu se tak začínal projevovat její dočasný charakter.

V roce 2006 byla zákonem č. 134/2006 Sb., kterým se mění ZSPOD a některé další zákony, zavedena do českého právního řádu pěstounská péče na přechodnou dobu (§ 45a odst. 2 zákona o rodině a § 27a ZSPOD). Institut pěstounské péče na přechodnou dobu se však začal skutečně uplatňovat až v roce 2013 po přijetí zákona č. 401/2012 Sb., kterým se mění ZSPOD a další související zákony, který nastavil vhodnější podmínky pro jeho fungování v praxi (viz níže).

Za nejvýznamnější novelu ZSPOD můžeme považovat právě výše uvedený zákon č. 401/2012 Sb. (spolu s vyhláškou č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD), který přispěl k rozvoji náhradní rodinné péče. Především vytvořil podmínky pro profesionalizaci pěstounské péče a reagoval také na neexistenci hmotné podpory pěstounské péče na přechodnou dobu v období, kdy není těmto pěstounům do péče svěřeno žádné dítě. Zavedl požadavek absolvovat povinnou přípravu žadatelů o náhradní

³⁷ Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře. Obecná část. Sněmovní tisk č. 1471, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 1. volební období, 1993-1996. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t147100.htm>.

³⁸ Srov. § 46 odst. 3 věta první zákona o rodině: „*Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní.*“

rodinnou péčí v minimálním časovém rozsahu a zakotvil též přípravu dětí žijících v rodině osob vhodných stát se pěstouny na přijetí nového člena rodiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí přestalo být orgánem oprávněným zprostředkovávat náhradní rodinnou péči, tuto agendu nadále zajišťují pouze krajské úřady. Citovaným zákonem byl také zaveden poměrně propracovaný systém doprovázení pěstounských rodin.³⁹ Odstraněna však byla úprava zařízení pro výkon pěstounské péče.⁴⁰ Nelze opomenout též zásadní změnu uspořádání právní úpravy hmotného zabezpečení pěstounů a dětí svěřených do pěstounské péče ze strany státu, která byla cit. zákonem přesunuta do ZSPOD. Důvodem bylo především sjednocení právní úpravy a také odlišný charakter dávek pěstounské péče od ostatních dávek státní sociální podpory (k tomuto blíže v kap. 7).

K nahrazení zákona o rodině došlo definitivně od 1. 1. 2014, tj. dnem účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále zpravidla jen „ObčZ“), který se stal souhrnnou kodifikací soukromého práva a integroval též rodinné právo včetně úpravy pěstounské péče. Od roku 2014 až dodnes nedošlo k žádným legislativním úpravám předmětné právní úpravy a v současné době je oddíl druhý (Pěstounství) dílu třetího hlavy III části druhé ObčZ účinný v původním znění. S přijetím ObčZ doznaly značných změn také procesní předpisy (v podrobnostech viz kap. 3).

³⁹ Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 401/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Obecná část. Sněmovní tisk č. 564/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 6. volební období, 2010-2013. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=77502>.

⁴⁰ Vesničky SOS ale existují dodnes (k tomuto blíže v kap. 2).

2. Pěstounská péče v systému náhradní (rodinné) péče dnes

Náhradní péče je teoretický zastřešující pojem, který označuje všechny právní instituty sloužící dětem všude tam, kde se jim nedostává dostatečné péče ze strany jejich rodičů.⁴¹ Náhradní péčí rozumíme takovou péči, která byla založena rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do péče osoby odlišné od rodiče, a představuje tak (i nepřímou) zásah do rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu. Dítě může být svěřeno do náhradní péče jak fyzické, tak právnické osoby. Dle tohoto hlediska rozlišujeme náhradní péči rodinnou a ústavní.

Tradičně rozlišujeme dvě podoby náhradní rodinné péče, a to péči o dítě, jejímž smyslem a účelem je především pečovat o osobu dítěte, a právní péči o dítě, kterou se rozumí péče zejména o právní záležitosti dítěte.⁴² Mezi instituty náhradní rodinné péče, které spadají do první skupiny, řadíme pěstounskou péči a svěřením dítěte do péče jiné osoby. Do druhé skupiny patří poručenství a opatrovnictví.⁴³

Toto členění přebírá i ObčZ, který v části druhé (Rodinné právo) upravuje hlavu III nazvanou „*Poručenství a jiné formy péče o dítě*“, která se dále člení na výše uvedené formy náhradní péče, a to následujícím způsobem: díl 1 upravuje poručenství (§ 928 a násl. ObčZ), díl 2 se zabývá otázkami opatrovnictví dítěte (§ 943 a násl. ObčZ), díl 3 zahrnuje oba instituty péče o dítě ve faktickém smyslu – svěřením dítěte do péče jiné osoby (§ 953 a násl. ObčZ) a pěstounství (§ 958 a násl. ObčZ), a v díle 4 je zakotvena ústavní výchova (§ 971 a násl. ObčZ). Pěstounská péče je dále upravena také v ZSPOD, který se zabývá veřejnoprávní rovínou pěstounské péče a je výchozím pramenem právní úpravy pěstounské péče na přechodnou dobu.

Ze systematiky forem náhradní (rodinné) péče ObčZ vyděluje institut osvojení a jeho úpravu řadí do části druhé (Rodinné právo) hlavy II (Příbuzenství a švagrovství) dílu druhého, který upravuje „*Poměry mezi rodiči a dětmi*“. Tento institut v sobě sice nese některé prvky náhradní rodinné péče, osvojitel je osobou odlišnou od biologického

⁴¹ „*Jde o pojem, který se postupně v teorii i praxi začal používat pro případy, kdy bylo dítě svěřeno soudním rozhodnutím do péče někomu jinému než vlastnímu rodiči.*“ Srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela, RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Op. cit., s. 123.

⁴² ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVORÁK Jan, ŠVESTKA, Jiří. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Op. cit., s. 133-134.

⁴³ V právní nauce se objevuje též odlišné vymezení forem náhradní rodinné péče, mezi které jsou řazeny pouze následující instituty: poručenství s osobní péčí, svěřením do péče jiné osoby a pěstounská péče. Srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 315. ISBN 978-80-7400-877-1.

rodiče, osvojení rovněž vzniká rozhodnutím soudu a zájemce o osvojení musí projít procesem zprostředkování osvojení včetně přípravy budoucího osvojitele na přijetí dítěte rodiny stejně jako v případě zprostředkování pěstounské péče.⁴⁴ Smyslem osvojení je však přijmout a starat se o cizí dítě stejně jako o vlastní, s čímž je spojeno též nabytí rodičovské odpovědnosti v plném rozsahu. Jedná se o institut statusový, kdy se rozhodnutím soudu o osvojení změni vazby mezi přirozeným rodičem a dítětem a vytváří se (nové) rodinné vztahy *sui generis* mezi osvojeným dítětem (osvojencem) a osvojitelem.⁴⁵ Narozdíl od náhradní (rodinné) péče u osvojení se nepředpokládá návrat dítěte do biologické rodiny a osvojitel se stává „právním“ rodičem dítěte.⁴⁶

2.1. Poručenství

Poručenství (*tutela*) je institut náhradní rodinné péče, jehož účelem je především péče o právní záležitosti dítěte. Dítě nemůže být v žádném okamžiku ponecháno bez právní ochrany. Tehdy, kdy rodiče dítěte fakticky či právně neexistují (zemřeli či nejsou známi), byli-li soudem zbaveni rodičovské odpovědnosti nebo jim byl pozastaven její výkon, nebo nejsou-li rodiče pro nedostatek svéprávnosti schopni poskytnout dítěti náležitou ochranu jeho práv a zájmů, je dítěti třeba zajistit právní ochranu náhradní.⁴⁷ Poručenství tak přichází v úvahu pouze ve vztahu k dítěti, které není plně svéprávné (srov. § 935 odst. 1 věta druhá ObčZ).

Není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, musí soud s „největším urychlením“, tj. neprodleně dítěti jmenovat poručníka (§ 928 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 930 odst. 1 ObčZ). Než však dojde ke jmenování tzv. „osobního“ poručníka, na místo zákonného zástupce dítěte nastupuje ex lege orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále zpravidla jen „orgán SPOD“) jako tzv. veřejný poručník, který ve funkci setrvává do té doby, dokud dítěti není jmenován poručník „osobní“, popř. dokud se takový poručník neujme své poručenské funkce (§ 929 ObčZ, srov. též § 17 písm. b) ZSPOD).

⁴⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK Jan, ŠVESTKA, Jiří. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Op. cit., s. 134.

⁴⁵ Osvojení i dnes vychází z premisy římského práva *adoptioe natura imitatur*. Mezi osvojitelem a osvojencem vzniká takový poměr jako mezi rodičem a dítětem, proto lze takový nový rodinný vztah označit jako *sui generis*, neboť nemá obdobu.

⁴⁶ BENEŠOVÁ, Ilona. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, komentář k § 794, marg. č. 2.

⁴⁷ FRINTA, Ondřej. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, komentář k § 928.

Poručenství je institutem statusovým. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte a stojí tak napříště na místě rodičů (*tutor loco parentis habentur*). Poručníkovi náleží vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a všechna práva, která jsou součástí rodičovské odpovědnosti. Poručník se však nestává nositelem rodičovské odpovědnosti. Nositeli rodičovské odpovědnosti mohou být pouze rodiče dítěte, poručníkovi tak náleží jen její výkon. Rozhodovat ale může poručník pouze v běžných záležitostech⁴⁸, jinak podléhá jednání poručníka souhlasu soudu (§ 934 odst. 1 věta první ObčZ). Chybí-li potřebný souhlas soudu, k právnímu jednání poručníka se nepřihlíží (§ 934 odst. 1 věta druhá ObčZ).⁴⁹

Z výše uvedeného je zřejmé, že poručenství je institutem společensky důležitým, proto je nezbytné, aby činnost poručníka podléhala určité formě stálého dozoru. Dozor nad výkonem poručenské funkce přísluší soudu (§ 933 odst. 1 ObčZ) a je realizován především na podkladě pravidelných zpráv podávaných poručníkem o osobě dítěte a jeho vývoji a předkládaných účtů ze správy jeho jmění (§ 934 odst. 2 ObčZ). Zjistí-li soud, že poručník neplní své povinnosti, je povinen jej z funkce odvolat (§ 937 odst. 1 ObčZ). Nedochozí-li ze strany poručníka k porušování poručnických povinností, ale soud zjistí jiné důvody, pro které není vhodné, aby poručník ve své funkci nadále setrval, je soud povinen odvolání poručníka alespoň zvážit (§ 937 odst. 2 ObčZ). Shledá-li soud, že není v zájmu dítěte, aby poručník svou funkci dále vykonával, poručníka z funkce odvolá.⁵⁰

Žádoucím je takový stav, kdy je poručník kromě právní ochrany dítěte, jehož rodiče o něho nemohou pečovat, schopen a ochoten zajistit dítěti i všechnu ostatní potřebnou péči, resp. vedle ochrany právních zájmů dítěte také faktickou péči o osobu dítěte. V takovém případě má poručník právo na hmotné zabezpečení, které náleží pěstounovi (§ 939 ObčZ).⁵¹ Smyslem tohoto ustanovení je především odstranit

⁴⁸ V ust. § 877 odst. 2 ObčZ je uveden demonstrativní výčet toho, co se považuje za významnou záležitost: nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte. Lze tak *a contrario* dovodit, jaké záležitosti budou považovány za běžné (např. běžné léčebné zákroky).

⁴⁹ Toto ustanovení se uplatní ve spojení s ustanovením § 554 ObčZ, jedná se tak o právní jednání zdánlivé. Lze však v tomto ohledu použít i ustanovení § 553 odst. 2 ObčZ, podle kterého je možné zdánlivé právní jednání konvalidovat. V tomto případě přichází v úvahu konvalidace zdánlivého právního jednání následným vyslovením souhlasu dítěte s tímto právním jednáním poté, co nabude plné svéprávnosti. K tomuto srov. náleží Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2013, sp. zn. I. ÚS 3040/13.

⁵⁰ FRINTA, Ondřej. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Op. cit., komentář k § 937.

⁵¹ Je třeba také analogicky aplikovat ust. § 961 ObčZ. Je-li dítěti jmenován poručník „s osobní péčí“, nemá taková skutečnost vliv na trvání vyživovací povinnosti, a náleží-li dítěti příspěvek na úhradu jeho potřeb podle ZSPOD, přechází právo dítěte na stát.

neodůvodněný rozdíl v hmotné podpoře poskytované státem mezi pěstounem a poručníkem v případě, kdy poručník vedle zajišťování právní ochrany dítěte též o dítě osobně pečuje.⁵²

2.2. Opatrovnictví dítěte

Opatrovnictví (*cura*) je stejně jako poručenství institutem náhradní právní ochrany dítěte. Jedním z nejdůležitějších druhů opatrovnictví je opatrovnictví dítěte (*cura minorum*), a to dítěte nikoliv plně svéprávného. Opatrovnictví se využívá *ad hoc* k ochraně zájmů a práv dítěte, které kromě tohoto konkrétního případu náležitou právní ochranu zabezpečenu má. Opatrovník tak vykonává pouze některé povinnosti a práva rodičů, jejichž rozsah soud zpravidla uvede v rozhodnutí o jmenování opatrovníka, a to s přihlédnutím k účelu, pro který byl opatrovník jmenován (§ 945 ObčZ). V určitých případech jsou povinnosti a práva opatrovníka stanovena přímo zákonem (např. v případě opatrovníka pro správu jmění, srov. § 948 a násl. ObčZ, či v případě udělení souhlasu k osvojení, srov. § 807 ObčZ).

V úvahu připadá jmenování opatrovníka dítěti v následujících situacích (§ 943 ObčZ):

- 1) může-li dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem (tzv. kolizní opatrovnictví, srov. § 892 odst. 3 ObčZ),
- 2) nejsou-li zájmy dítěte hájeny dostatečným způsobem (zejména ze subjektivních důvodů na straně rodičů jako neznalost či nezájem o dítě, které mohou být příčinou pasivity rodičů),
- 3) je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu (typicky se bude jednat spíše o objektivní důvody, např. existuje-li překážka na straně rodičů v podobě nemoci, ale není třeba, aby soud přistoupil k pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti podle § 969 ObčZ),
- 4) stanoví-li tak zákon (např. v případě, dojde-li k omezení rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu [srov. § 870 ObčZ] a dále např. pro účely udělení souhlasu k osvojení za dítě nebo za rodiče dítěte [srov. § 807 ObčZ nebo § 821 odst. 2 ObčZ]), nebo

⁵² FRINTA, Ondřej. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Op. cit., komentář k § 939.

- 5) v případě ohrožení majetkových zájmů dítěte (v takovém případě bude dítěti jmenován opatrovník pro správu jmění, který může být jmenován na místo rodičů či poručníka nebo vedle těchto osob, § 948 a násl. ObčZ).⁵³

Institut opatrovnictví je třeba zcela zásadně odlišovat od institutu poručenství. Jednak se liší svým účelem, jednak opatrovníkovi nikdy nelze svěřit péči o osobu dítěte.

2.3. Svěření dítěte do péče jiné osoby

Svěření dítěte do péče jiné osoby (v praxi označováno také jako tzv. svěřenectví, popř. i svěřenství) je institutem náhradní osobní péče o dítě, který je využíván v situacích, kdy o dítě nemůže osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník (§ 953 odst. 1 ObčZ). Jedná se o výkon osobní péče o dítě tzv. pečující osobou, která je člověkem odlišným od rodiče, poručníka či pěstouna. Svěřenectví nezakládá statusovou změnu.⁵⁴ Svěření dítěte do péče jiné osoby bude zpravidla dočasného charakteru s ohledem na potřeby a zájmy dítěte.

Zákon neupravuje zprostředkování této péče, obvykle se totiž svěřenectví ujímají nejbližší příbuzní dítěte či osoby dítěti blízké (srov. § 954 odst. 2 ObčZ). Svěřenectví nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani obligatorní péči před osvojením. Má ale přednost před náhradní ústavní péčí (§ 953 odst. 2 ObčZ). Povinnosti a práva pečující osoby vymezí soud, neučiní-li tak, použijí se přiměřeně ustanovení o pěstounství (955 ObčZ).

Ačkoliv se tato péče příliš neliší od péče pěstounské (srov. níže), není ze strany státu nijak hmotně zabezpečována. Proto není-li možné uložit výživou povinným osobám (srov. § 910 ObčZ) vyživovací povinnost, zákon tuto formu náhradní rodinné péče vůbec neumožňuje a je na místě svěření dítěte do pěstounské péče (§ 957 ObčZ).⁵⁵ Výjimku představuje nárok dítěte na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který je jednou z dávek pěstounské péče (srov. § 47e ZSPOD ve spojení s § 47f a násl. ZSPOD). Nárok na dávku přiznává zákon nezaopatřenému dítěti, které bylo svěřeno do péče jiné osoby podle § 953 ObčZ (§ 47f odst. 1 ZSPOD).⁵⁶

⁵³ FRINTA, Ondřej. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II* (§ 655-975). Op. cit., komentář k § 943.

⁵⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění) ze dne 3. 2. 2012. K § 953. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁵⁵ Tamtéž, k § 957.

⁵⁶ Od 1. 1. 2022 mají nárok na dávku pěstounské péče – příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle § 47f ZSPOD – také děti, které byly svěřeny do osobní péče jiné fyzické osoby než rodiče podle § 953 a násl.

Soud stanoví rodičům dítěte, popř. jiným povinným osobám, které přicházejí v úvahu (srov. § 910 ObčZ), rozsah vyživovací povinnosti a povinnost platit výživné k rukám pečující osoby (§ 956 odst. 1 ObčZ). Zákon v souvislosti s tímto přiznává pečující osobě oprávnění samostatně vymáhat výživné stanovené rodičům, popř. jiným osobám, jakož i právo s výživným samostatně hospodařit, a to v souladu se zájmem dítěte a podle jeho potřeb (§ 956 odst. 2 ObčZ).

Vzhledem k tomu, že svěřeni do péče jiné osoby a pěstounská péče (resp. nezprostředkovaná pěstounská péče, viz níže) mají celou řadu podobných rysů a není specificky vymezen jejich vzájemný vztah, v praxi je uplatňován nejednotný přístup orgánů SPOD a významné rozdíly jsou patrné i v rozhodovací praxi soudů. Přitom děti svěřované do obou těchto forem náhradní rodinné péče, ba ani péče, kterou dětem pečující osoby poskytují, se od sebe nikterak neliší. Nicméně, právní postavení osob poskytujících tu nebo onu formu náhradní rodinné péče je rozdílné, a to nejen co do povinností a práv, ale i materiální či nemateriální podpory ze strany státu (blíže k tomuto v kap. 8).

Jediným nepřímým vodítkem zůstává možnost uložit vyživovací povinnost rodičům dítěte, popř. jiným povinným osobám (§ 957 ObčZ). I přesto však dochází k tomu, že je rozhodnuto o svěřeni dítě do péče jiné osoby a rodičům dítěte je stanovena vyživovací povinnost pouze v symbolické výši, takže z takového „výživného“ není dobře možné zajistit kompletní péči o dítě.⁵⁷ Který z institutů bude zvolen jako řešení v konkrétním případě, kupodivu záleží pouze na pečlivé úvaze soudu, který by však měl zásadně vždy rozhodnout s ohledem na všechny okolnosti případu, a to v souladu se zájmem dítěte.

2.4. Pěstounská péče a její druhy

Pěstounská péče hraje v systému náhradní péče o dítě nezastupitelnou roli. Jedná se o klíčový institut náhradní rodinné péče. Pěstounství představuje zvláštní formu zpravidla státem zprostředkované a kontrolované dočasné náhradní rodinné péče o dítě, jejímž účelem je především zajistit osobní péči o dítě osobou odlišnou od rodiče,

ObčZ. Tato změna byla vložena do ZSPOD zákonem č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

⁵⁷ HOZOVÁ, Leona, KYZLINKOVÁ, Renata. *Hodnocení současného legislativního nastavení zajištění NRP příbuznými a blízkými osobami ze strany pracovníků OSPOD a opatrovnických soudců: Podklad pro důvodovou zprávu a RIA, která je součástí návrhu úpravy zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a souvisejících předpisů, mj. také zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2022, s. 10.

popř. od poručníka (§ 958 odst. 1 ObčZ).⁵⁸ Svěření dítěte do pěstounské péče však nepředstavuje statusovou změnu, pěstoun se nestává zákonným zástupcem dítěte. Zákonnými zástupci dítěte nadále zůstávají rodiče, popř. nemohou-li z nějakého důvodu rodičovskou odpovědnost vykonávat v plném rozsahu, musí dítěti být zajištěna náhradní právní ochrana jeho zájmů prostřednictvím institutu poručenství (ať veřejným, či osobním poručníkem, srov. § 928 a násl. ObčZ, viz výše).⁵⁹

Pěstounská péče je subsidiární k péči rodičů (popř. poručníků), nemohou-li ji sami zajistit, a zásadně musí být upřednostněna před náhradní ústavní péčí (§ 958 odst. 2 ObčZ ve spojení s § 971 odst. 1 ObčZ). O svěření dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud v souladu s nejlepším zájmem dítěte a při rozhodování je povinen respektovat názory dítěte a jeho přání.⁶⁰ Součinnost rodičů dítěte není vyžadována, rozhodnutí soudu není podmíněno souhlasem rodičů se svěřením dítěte do pěstounské péče.

Rodič je však oprávněn požadovat dítě zpět do své vlastní péče (§ 959 odst. 2 věta první ObčZ). Předpokladem kladného rozhodnutí soudu o takovém návrhu rodiče je především to, aby návrat dítěte k biologickému rodiči byl v souladu se zájmy dítěte (§ 959 odst. 2 věta druhá ObčZ).⁶¹ Toto oprávnění rodiče tak není zcela bezbřehé, bude záviset na posouzení soudu se zřetelem ke všem okolnostem, pro které bylo o pěstounské péči původně rozhodnuto.

Oproti předchozí právní úpravě⁶² je stále více zdůrazňována dočasná povaha tohoto institutu (§ 959 odst. 1 ObčZ), a to zpravidla na dobu trvání překážky bránící rodičům v osobní péči o dítě.⁶³ Toto pojetí pěstounské péče je v souladu s ustálenou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále zpravidla jen „ESLP“), ze které vyplývá, že náhradní péče by měla být ukončena ihned, jakmile to okolnosti případu

⁵⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění) ze dne 3. 2. 2012. Op. cit., k § 958.

⁵⁹ I v případě pěstounské péče může nastat některá ze situací předvídaná v § 943 ObčZ, např. střet zájmů mezi dítětem a pěstounem, v úvahu tak rovněž v takových případech přichází jmenování opatrovníka.

⁶⁰ Tato povinnost soudu navazuje na práva zakotvena v čl. 3 a 12 Úmluvy o právech dítěte (k tomuto blíže v kap. 3).

⁶¹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Op. cit., komentář k § 959.

⁶² Předchozí právní úpravou je myšlena úprava zakotvená v zákoně č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, která vyžadovala potřebu dlouhodobé péče jako jedno z kritérií rozhodných pro svěření dítěte do pěstounské péče. Zákon o rodině požadavek dlouhodobosti opustil, tzn. že v úvahu připadala též krátkodobá pěstounská péče, dočasná povaha však v tomto zákoně nebyla výslovně uvedena (srov. § 45a a násl. zákona o rodině).

⁶³ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění) ze dne 3. 2. 2012. Op. cit., k § 958.

dovolí. Stát má povinnost podporovat sanaci původní rodiny a jedním z cílů náhradní péče by mělo být znovusjednocení biologické rodiny.⁶⁴

Můžeme rozlišovat několik druhů pěstounské péče, a to podle různých hledisek.

Především lze rozlišovat pěstounskou péči podle formy, a to na individuální pěstounskou péči a kolektivní (resp. skupinovou) pěstounskou péči.

Z hlediska subjektů vykonávajících osobní péči o dítě lze individuální pěstounskou péči dále rozlišovat na pěstounskou péči příbuzenskou a nepříbuzenskou.

Dalším kritériem dělení je délka výkonu pěstounské péče. Podle tohoto hlediska se pěstounská péče rozpadá na pěstounskou péči dlouhodobou (tradiční pojetí) a pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Konečně v souladu s novelou ZSPOD provedenou zákonem č. 363/2021 Sb. se s účinností od 1. 1. 2022 rozlišuje pěstounská péče také na zprostředkovanou a nezprostředkovanou pěstounskou péči.

2.4.1. Individuální a kolektivní pěstounská péče

Individuální pěstounská péče je nejčastější a nejpřirozenější formou náhradní osobní péče o dítě. Jedná se o výchozí formu pěstounské péče, se kterou počítá ObčZ v § 958 a násl. ve spojení s § 971 odst. 1 věta třetí. Je vykonávána v běžném rodinném prostředí. Dítě může být svěřeno do péče jedné osoby, bez ohledu na její osobní stav⁶⁵, nebo do společné péče manželů (§ 964 odst. 1 ObčZ).

Naproti tomu kolektivní (resp. skupinovou) pěstounskou péčí se rozumí pěstounská péče vykonávaná ve zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče, zpravidla v samostatném objektu nebo jiných prostorách, které jsou vybaveny jako byt pro rodinu s větším počtem dětí.⁶⁶ Typickým příkladem kolektivní pěstounské péče byly tzv. SOS dětské vesničky. Dříve byla kolektivní pěstounská péče výslovně upravena § 12 zákona o pěstounské péči, později také § 44 a násl. ZSPOD (zrušena novelou č. 401/2012 Sb.). Dnes tato forma pěstounské péče legislativně zakotvena není. SOS dětské vesničky dnes působí především jako tzv. doprovázející organizace (k tomuto blíže v kap. 4)

⁶⁴ Srov. rozsudek ESLP ze dne 26. 2. 2002, ve věci Kutzner proti Německu, stížnost č. 46544/99, či rozsudek ESLP ze dne 18. 6. 2013, ve věci R.M.S. proti Španělsku, stížnost č. 28775/12, či náleží Ústavního soudu ze dne 31. 7. 2018, sp. zn. III. ÚS 3781/17.

⁶⁵ Taková osoba může být svobodná, žijící v manželství či registrovaném partnerství, rozvedená či ovdovělá.

⁶⁶ Srov. § 44 odst. 1 věta druhá ZSPOD, ve znění účinném od 1. 4. 2000 do 31. 12. 2012.

a objekty, které dříve sloužily právě výkonu skupinové pěstounské péče, pronajímají pěstounským rodinám, které doprovázejí.⁶⁷

2.4.2. Příbuzenská a nepříbuzenská pěstounská péče

Příbuzenská pěstounská péče je nejrozšířenějším druhem individuální pěstounské péče (ke konci roku 2021 bylo v příbuzenské pěstounské péči cca 80 % všech dětí svěřených do pěstounské péče⁶⁸). Typicky je vykonávána prarodiči, zletilými sourozenci či jinými příbuznými (srov. § 771 ObčZ). Tento druh pěstounské péče má dle § 962 odst. 2 ObčZ přednost před péčí osob pro dítě „cizích“. Výhodou příbuzenské pěstounské péče je zachování rodinného prostředí a vzájemných vazeb zpravidla nejbližšímu, jak je dítě doposud znalo. Ostatně, takto je respektováno právo dítěte na ochranu rodinného života zakotvené v čl. 16 Úmluvy o právech dítěte.

Specifikem tohoto druhu pěstounské péče je skutečnost, že jí nepředchází proces zprostředkování (srov. § 20 odst. 3 písm. b) ZSPOD). Příbuzenští pěstouni nemusí obligatorně absolvovat žádnou odbornou přípravu na přijetí dítěte do rodiny, před svěřením dítěte do jejich pěstounské péče tak často nejsou seznámeni se specifiky této formy náhradní rodinné péče. V tomto ohledu by stát měl usilovat o to, aby příbuzenští pěstouni měli možnost získat informace a podporu ještě před tím, než jim bude soudem svěřeno dítě do pěstounské péče.⁶⁹

Nepříbuzenská pěstounská péče je *a contrario* péčí vykonávanou osobami pro dítě „cizími“, tj. nikoliv osobami příbuznými (§ 962 odst. 2 ObčZ). Svěření dítěte do tohoto druhu pěstounské péče zpravidla předchází proces zprostředkování krajským úřadem, neboť je úkolem státu najít dítěti jiného vhodného pěstouna. Nepříbuzenská pěstounská péče naplňuje právo dítěte na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem, které je upravené v čl. 20 Úmluvy o právech dítěte. Obsahem tohoto práva je povinnost státu dítěti, které je dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí (tzn. i v rámci širší rodiny), zabezpečit jinou vhodnou náhradní péči.

⁶⁷ V areálu původních SOS dětských vesniček nabízí pěstounům i možnost pronájmu domů. Srov. Co děláme: Podpora pěstounských rodin. In: *SOS Dětské vesničky* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.sos-vesnicky.cz/co-delame/detail/pestounska-pece/>.

⁶⁸ Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2021. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

⁶⁹ SocioFactor, s. r. o. *Pěstounská péče příbuzných – Analýza potřeb. Závěrečná zpráva*. Ostrava: SocioFactor, s. r. o., 2021, s. 26.

2.4.3. Dlouhodobá pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu

Dlouhodobá pěstounská péče je tradičním druhem pěstounské péče. Kritérium dlouhodobosti však bylo ze zákona vypuštěno (o tomto srov. výše) a současná právní úprava v ObčZ se přiklonila k pojetí pěstounské péče jako institutu dočasného (§ 959 odst. 1 ObčZ). Dočasnost ale může v každém jednotlivém případě nabývat s ohledem na potřeby dítěte jiné podoby, a pěstounská péče tak může být krátkodobá, trvající několik týdnů až měsíců, i dlouhodobá, kdy dítě v pěstounské péči stráví zpravidla několik let, velmi často však také až do své zletilosti.

Vedle dlouhodobé pěstounské péče je ust. § 958 odst. 3 ObčZ předvídána též pěstounská péče na přechodnou dobu. Podrobnosti upravuje § 27a ZSPOD. Institut pěstounské péče na přechodnou dobu je omezen na dobu nejdéle jednoho roku. Tuto náhradní péči mohou zajišťovat pouze odborně proškolení „profesionální“ pěstouni, kteří jsou hmotně zabezpečováni ze strany státu ve větším rozsahu než „běžní“ pěstouni poskytující dlouhodobou pěstounskou péči.⁷⁰

2.4.4. Zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče

Zprostředkovaná pěstounská péče je upravena § 47a odst. 1 písm. b) ZSPOD. Zprostředkovanou pěstounskou péčí se podle tohoto ustanovení rozumí:

1. pěstounská péče poskytovaná dítěti osobou pečující po doručení oznámení o vhodnosti této osoby stát se pěstounem tohoto dítěte, tj. pěstounská péče zprostředkovaná příslušným krajským úřadem,
2. pěstounská péče na přechodnou dobu,
3. pěstounská péče poskytovaná sourozenci dítěte svěřeného do pěstounské péče podle bodu 1, je-li poskytována toutéž osobou pečující, a to bez ohledu na to, zda byla tato pěstounská péče skutečně zprostředkována či nikoliv.

Nezprostředkovaná pěstounská péče je v § 47a odst. 1 písm. c) ZSPOD vymezena negativně jako pěstounská péče, která není zprostředkovanou pěstounskou péčí.⁷¹ Je tak zpravidla vykonává osobou dítěti příbuznou (srov. § 771 ObčZ) nebo blízkou (srov. § 22

⁷⁰ Podrobné zkoumání pěstounské péče na přechodnou dobu již překračuje rozsah této práce daný tématem.

⁷¹ MATYŠKOVÁ, Linda. Zprostředkovaná pěstounská péče. In: *Šance Dětem* [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/zprostredkovana-pestounska-pece>.

ObčZ)⁷², není to však vždy podmínkou. O takovou pěstounskou péči se bude jednat také v případě, kdy si pěstoun sám najde dítě, které by rád převzal do své pěstounské péče, nebo si naopak takové dítě samo najde pěstouna.⁷³

Zda jde o zprostředkovanou či nezprostředkovanou pěstounskou péči se posuzuje vždy vůči každému dítěti samostatně. V praxi tak mohou nastat kombinace⁷⁴ obou forem pěstounské péče u téhož pěstouna.⁷⁵

2.5. Ústavní výchova

Náhradní péči kolektivního (resp. skupinového) typu představuje ústavní výchova (§ 971 a násl. ObčZ). Ústavní výchova je definována jako „nezbytné opatření“ (§ 971 odst. 1 věta první ObčZ), které má vždy subsidiární charakter, a to jednak vůči setrvání dítěte v přirozené rodině, jednak vůči svěření dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče (§ 971 odst. 1 *in fine* ObčZ).⁷⁶

Mezi důvody, pro které je možné dítě svěřit do ústavní výchovy, zákon řadí (§ 971 odst. 1 ObčZ):

- 1) vážné ohrožení nebo narušení výchovy dítěte, tělesného, rozumového a duševního stavu dítěte, anebo řádného vývoje dítěte, a to v míře, která je v rozporu se zájmem dítěte (ohrožení či narušení výchovy nebo vývoje dítěte musí dosahovat určité intenzity), nebo
- 2) vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou výchovu dítěte zabezpečit (zpravidla se bude jednat o objektivní důvody na straně rodičů, např. zdravotní stav či dlouhodobá nepřítomnost, vážné důvody však

⁷² Ust. § 20 odst. 3 písm. b) ZSPOD totiž stanoví, že zprostředkování pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěření dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

⁷³ MATYŠKOVÁ, Linda. Nezprostředkovaná pěstounská péče. In: *Šance Dětem* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/nezprostředkovana-pestounska-pece>.

⁷⁴ Příkladem takové kombinace zprostředkované a nezprostředkované pěstounské péče vykonávané jediným pěstounem může být situace, kdy jedno dítě je svěřeno do pěstounské péče po absolvování procesu zprostředkování žadatelem. Spolužačka svěřeného dítěte často rodinu navštěvuje, tráví společně čas, její matka se však dostane do problémů a je jí uložen trest odnětí svobody (jinou příbuznou osobu, která by se o ni postarala, dívka nemá). Pěstoun tak podá návrh na svěření této dívky do své pěstounské péče, tzn. že v tomto případě neproběhl proces zprostředkování ze strany krajského úřadu.

⁷⁵ Informační materiál MPSV: Pěstounská péče podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 363/2021 Sb., výklad pojmů zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče, č. j.: MPSV-2021/198539-233.

⁷⁶ Srov. rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 5. 1. 1966, sp. zn. 6 Co 532/65: „*Narizení ústavní výchovy je krajním výchovným prostředkem. Předpokládá nejen vážné narušení výchovy dítěte, nýbrž i zjištění, že jiná výchovná opatření k nápravě nevedla.*“

mohou nastat také na straně dítěte, jehož rodiče nezvládají péči o dítě kvůli poruchám v chování dítěte⁷⁷).⁷⁸

Ve vztahu k výše uvedeným důvodům tak plní ústavní výchova různé funkce. Jsou-li výchova nebo vývoj dítěte ohroženy, plní ústavní výchova především funkci preventivní. Jsou-li však výchova nebo vývoj dítěte narušeny, vstupuje do popředí nápravná funkce ústavní výchovy.⁷⁹

O ústavní výchově může rozhodnout výhradně soud, a to formou předběžného opatření či meritorním rozhodnutím (§ 971 odst. 1 ObčZ). Zákon ukládá soudu povinnost v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, označit také konkrétní zařízení, do kterého má být dítě umístěno (§ 971 odst. 4 ObčZ).⁸⁰

Zařízení pro výkon ústavní výchovy tradičně spadají do působnosti několika ministerstev a jejich právní úprava je roztržena do několika zákonů. Ústavní výchova nejmladších dětí je (prozatím) zajišťována dětskými domovy pro děti mladší 3 let, která jsou zařízeními zdravotnickými a jejich úpravu nalezneme v § 43 a násl. zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. Dětské domovy pro děti mladší 3 let spadají do působnosti Ministerstva zdravotnictví. Zdejší možnost svěření dětí mladších 3 let do ústavní výchovy je dlouhodobě předmětem mezinárodní kritiky.⁸¹

Ústavní výchova pro děti starší 3 let je vykonávána ve školských zařízeních, kterými jsou dle § 2 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských

⁷⁷ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1164-1165. ISBN 987-80-7400-795-8.

⁷⁸ Ust. § 971 odst. 3 ObčZ výslovně stanoví, že nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů dítěte nemohou být samy o sobě důvodem pro nařízení ústavní výchovy, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti (srov. § 858 ObčZ). Citované ust. reflektuje judikaturu ESLP, srov. např. rozsudek ESLP ze dne 26. 10. 2006, ve věci Wallová a Walla proti České republice, stížnost č. 23848/04, či rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2007, ve věci Havelka a ostatní proti České republice, stížnost č. 23499/06.

⁷⁹ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Op. cit., s. 1164-1165.

⁸⁰ Soud by měl zvolit takové ústavní zařízení, které bude co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných příbuzných, popř. blízkých osob. Vzdálenost mezi těmito osobami a dítětem nesmí být překážkou pravidelných kontaktů, je-li v zájmu dítěte je uskutečňovat. K tomuto např. též rozsudek ESLP ze dne 19. 11. 2019, ve věci K. O. a V. M. proti Norsku, stížnost č. 64808/16: „Kromě toho vazby mezi členy rodiny a vyhlídky na úspěšné sloučení budou oslabeny, pokud budou kladeny překážky snadnému a pravidelnému kontaktu mezi nimi.“

⁸¹ K 1. 1. 2025 nabývá účinnosti zákon č. 363/2021 Sb., kterým se mění ZSPOD a další související zákony, jenž zakotvuje minimální věkovou hranici pro nařízení ústavní výchovy (k tomuto blíže v kap. 8).

zařízeních, diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy, a tyto patří do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Třetí skupinou zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou domovy pro osoby se zdravotním postižením, jakožto zařízení sociálních služeb podle § 48 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, které jsou v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí (dále zpravidla jen „MPSV“).

V § 971 odst. 2 ObčZ je upravena také zvláštní forma ústavní výchovy poskytovaná zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále zpravidla jen „ZDVOP“). Úprava ZDVOP je v podrobnostech obsažena v § 42 a násl. ZSPOD a rovněž tato zařízení spadají do působnosti MPSV. Do ZDVOP soud dítě svěří v případě, je-li zřejmé, že vážné důvody, pro které nemohou rodiče zabezpečit výchovu dítěte, budou trvat pouze po přechodnou dobu.⁸² „Náhradní péče“ ZDVOP je časově omezena maximální dobou trvání v rozsahu 6 měsíců.⁸³

Zákon klade důraz na dočasnost ústavní výchovy, když stanoví její maximální délku trvání na 3 roky (§ 972 odst. 1 věta první ObčZ). Před uplynutím této doby je soud povinen, pominuly-li důvody pro její nařízení, rozhodnout o jejím zrušení (§ 972 odst. 2 ObčZ). Jestliže však důvody pro její nařízení stále trvají, soud rozhodne o jejím prodloužení, a to i opakovaně, vždy však nejdéle na 3 roky (§ 972 odst. 1 věta druhá a třetí ObčZ). Vzhledem k tomu, že dítě nemůže být nikdy ponecháno bez řádné péče, platí, že, skončila-li dříve nařízená ústavní výchova, dítě *ex lege* zůstává v ústavní výchově po celou dobu, po kterou probíhá řízení o prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy (§ 972 odst. 1 *in fine* ObčZ).

Soud je po dobu trvání ústavní výchovy povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumávat, zda trvají důvody pro trvání ústavní výchovy nebo zda není možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči (§ 973 ObčZ). Pominou-li důvody nebo je-li možné dítěti zajistit jinou vhodnou náhradní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší (§ 972

⁸² Do ZDVOP je možné umístit dítě také na základě písemné smlouvy o poskytování ochrany a pomoci, kterou uzavírá dítě s osobou provozující ZDVOP, a to se souhlasem obecního úřadu obce s rozšířenou působností (§ 42 odst. 1 ZSPOD ve spojení s § 42a ZSPOD). Tuto smlouvu je možné uzavřít nejvýše na dobu 3 měsíců po sobě jdoucích, lze však prodloužit nejvýše o další 3 měsíce po sobě jdoucích (§ 42a odst. 3 ZSPOD).

⁸³ Jedná se o speciální zařízení, která poskytují ústavní péči rodinného typu. Významným zřizovatelem ZDVOP je nezisková organizace Fond ohrožených dětí, z. s., který provozuje tzv. „klokánky“. V současné době je zřizovatelem ZDVOP též nezisková organizace SOS dětských vesniček, z. s. (krizové centrum SOS Sluníčko).

odst. 2 ObčZ).⁸⁴ Nejpozději ústavní výchova zaniká dosažením zletilosti dítěte (srov. § 30 ObčZ), ve výjimečných případech je však možné ústavní výchovu z důležitých důvodů rozhodnutím soudu prodloužit o jeden další rok (§ 974 ObčZ).

2.6. Exkurs: Pobyt dítěte u jiných fyzických osob podle § 30 ZSPOD (tzv. hostitelská péče)

Považuji za vhodné zmínit a od výše uvedených forem náhradní péče o dítě odlišit zvláštní formu péče jiných fyzických osob⁸⁵ o dítě podle § 30 ZSPOD. Toto ustanovení upravuje možnost pobytu dítěte, kterému byla rozhodnutím soudu nařízena ústavní výchova, u jiných fyzických osob. V praxi se tato forma péče označuje pojmem „hostitelská péče“.

Pobyt dítěte u jiných fyzických osob je možný na základě povolení ředitele ústavního zařízení, v němž je dítě umístěno, a to pouze po předchozím souhlasu příslušného orgánu SPOD⁸⁶ (§ 30 odst. 1 věta první ZSPOD). Takový pobyt dítěte mimo ústavní zařízení je časově omezen, a to nejvýše na dobu 30 kalendářních dnů.⁸⁷ Délka tohoto pobytu však může být na základě písemného souhlasu orgánu SPOD prodloužena (§ 30 odst. 1 věta druhá ZSPOD). Pobyt dítěte mimo ústavní zařízení může trvat i kratší dobu, zpravidla se jedná o víkendové pobyty v „hostitelské“ rodině, výjimkou však nejsou ani delší pobyty v době prázdnin či svátků.⁸⁸ Smyslem těchto pobytů je především poskytnout dětem, u kterých je pravděpodobnost návratu do původní rodiny velmi malá a svěřeni do náhradní rodinné péče není z nějakého důvodu možné, příležitost poznat jiné prostředí, „*navazovat nové vztahy a osvojovat si standardy rodinného života*“⁸⁹.

⁸⁴ Je-li však dítě soudem svěřeno pouze do péče budoucího osvojitele podle § 823, popř. § 829 ObčZ, ústavní výchova nezaniká, pouze se přerušuje (§ 972 odst. 3 ObčZ).

⁸⁵ Jinými fyzickými osobami jsou myšleny fyzické osoby odlišné od rodičů dítěte.

⁸⁶ Tento souhlas má povahu závazného stanovisko podle § 149 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád. Rozhodnutí ředitele ústavního zařízení je jím podmíněno, tzn. že bez něj nelze rozhodnutí, resp. povolení vydat. Srov. KRÍSTEK, Adam. In: MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KRÍSTEK, Adam a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, dotisk 2021, komentář k § 30. ISBN 978-80-7598-481-4.

⁸⁷ Toto časové omezení se však uplatní pouze při prvním pobytu dítěte mimo ústavní zařízení (srov. § 30 odst. 1 věta první ZSPOD).

⁸⁸ DOLEŽAL, Martin. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 275. ISBN 978-80-7400-713-2.

⁸⁹ MOTEJL, Otakar a kol. *Sborník stanovisek č. 2 – Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, s. 86. ISBN 978-80-254-1750-8.

V těchto případech je nutné vždy věnovat pozornost výběru vhodných osob ke konkrétnímu dítěti a respektovat názor a přání dítěte.⁹⁰ Při zvažování přivolení k pobytu dítěte mimo ústavní zařízení musí orgán SPOD přihlížet zejména k rodinnému a sociálnímu prostředí, ve kterém bude dítě dočasně pobývat (§ 30 odst. 3 ZSPOD). Orgán SPOD může za tímto účelem požádat krajský úřad o odborné posouzení příslušných osob.

V praxi dochází k případům, kdy orgány SPOD nahrazují hostitelskou péčí péčí předpěstounskou, jejímž účelem je navázání vztahů mezi dítětem a zájemcem o svěřeni tohoto dítěte do své pěstounské péče (srov. § 963 ObčZ, k tomuto blíže v kap. 4). Důvodem bývá především zdlouhavost soudního řízení o svěřeni dítěte do předpěstounské péče.⁹¹ Nesmí však být opomínána skutečnost, že je takovým postupem obcházen zákon a hostitelská péče neplní svůj primární účel, nehledě na to, že s sebou tato forma péče nese i určitá rizika. Objevují se případy, ve kterých se děti ocitají v hostitelské péči i po dobu několika měsíců, během nichž však osoby, u kterých děti pobývají, nemají vůči dětem stanoveny výslovně žádné povinnosti a práva a nejsou ze strany státu ani hmotně zabezpečeni.⁹²

Umístění, resp. „propuštění“ dítěte do „hostitelské“ rodiny závisí zcela na libovůli orgánu SPOD a ředitele ústavního zařízení, v němž je dítě umístěno. V případě, že s dalším pobytem dítěte mimo ústav nesouhlasí, navíc nemají osoby, u nichž dítě pobývalo, proti neudělení souhlasu žádnou možnost obrany.⁹³

⁹⁰ NOVOTNÁ, Věra. In: NOVOTNÁ, Věra a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 3. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2022, komentář k § 30. ISBN 978-80-7554-366-0.

⁹¹ ŠABATOVÁ, Anna, ŠUPLEROVÁ, Petra, ILLE, Klára a kol. *Sborník stanovisek č. 16 – Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 68. ISBN 978-80-7552-803-2.

⁹² Osoby, které mají dítě v „hostitelské péči“, ale zajišťují nad dětmi dohled, a nesou tak za jejich jednání v zákonem stanovených případech odpovědnost (srov. např. ust. § 2920 a násl. ObčZ).

⁹³ ŠABATOVÁ, Anna, ŠUPLEROVÁ, Petra, ILLE, Klára a kol. *Rodina a dítě II*. Op. cit., s. 69.

3. Prameny právní úpravy pěstounské péče

Prameny právní úpravy pěstounské péče můžeme stejně jako v jiných oblastech práva rozlišovat na prameny práva ve formálním smyslu, jakožto vnější formy právních norem, a materiálním smyslu, jakožto zdroje obsahu těchto norem.⁹⁴ Obě tyto formy pramenů práva hrají při realizaci pravomocí orgánů veřejné moci, jakož i při uplatňování práv a povinností rodičů, pěstounů i do pěstounské péče svěřených dětí, významnou roli. V rámci této kapitoly bude výklad zaměřen především na formální prameny právní úpravy pěstounské péče na vnitrostátní a mezinárodní úrovni. Část této kapitoly bude věnována též nástinu právní regulace materiálními prameny práva, které významně ovlivňují teorii i aplikaci předmětné právní úpravy.

Česká republika je zemí zásadně jen psaného práva (srov. § 9 odst. 2 ObčZ), proto je většina právních norem upravujících pěstounskou péči obsažena v právních předpisech různé právní síly.⁹⁵

3.1. Prameny právní úpravy na úrovni ústavního pořádku ČR a jiné mezinárodní smlouvy

Na úrovni ústavního pořádku (čl. 112 odst. 1 Ústavy) jsou pro právní úpravu pěstounské péče významná zejména ustanovení hlavy IV Listiny základních práv a svobod (Hospodářská, sociální a kulturní práva). Důležitým pramenem je též Ústava⁹⁶, která ukládá ČR povinnost plnit mezinárodní závazky (čl. 1 odst. 2 Ústavy) a zakotvuje princip přednosti vyhlášených a ratifikovaných mezinárodních smluv, kterými je ČR vázána (čl. 10 Ústavy). Na základě judikatury Ústavního soudu jsou součástí ústavního pořádku také mezinárodní lidskoprávní smlouvy.⁹⁷

Mezi významné mezinárodněprávní instrumenty, kterými je ČR vázána, patří zejména Úmluva o právech dítěte, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Evropská úmluva o výkonu práv dětí či Úmluva o styku s dětmi. V souvislosti s členstvím ČR v Evropské unii (dále zpravidla jen „EU“) je právní úprava pěstounské péče ovlivněna též řadou právních předpisů EU, z nichž za stěžejní lze považovat Listinu základních práv

⁹⁴ GERLOCH, Aleš. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. Praha: C. H. Beck, 2009, k pojmu Pramen práva. ISBN 978-90-7400-059-1.

⁹⁵ SALAČ, Josef. In: DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl 1: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 112. ISBN 978-80-7552-187-0.

⁹⁶ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

⁹⁷ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

Evropské unie a v otázkách nadnárodní procesní úpravy a řešení kolizí právních řádů nařízení Brusel II ter⁹⁸.

3.1.1. Listina základních práv a svobod

V ČR je základním lidskoprávním ústavním katalogem Listina základních práv a svobod⁹⁹ (dále zpravidla jen „LZPS“). Článek 10 odst. 2 LZPS zakotvuje právo na ochranu rodinného života před zásahy státu (srov. také čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, k tomuto viz níže).

Základní lidská práva a svobody, jež jsou středobodem rodinných vztahů, jsou však upravena především v hlavě čtvrté LZPS (Hospodářská, sociální a kulturní práva). Výchozí právní normou je čl. 32 LZPS, který mj. výše uvedené právo na ochranu nerušeného rodinného života blíže konkretizuje. Čl. 32 odst. 1 LZPS chrání jedny z nejdůležitějších společenských hodnot, jimiž jsou rodičovství a rodina, a zároveň také zaručuje zvláštní ochranu dětem a mladistvým.

Základ pěstounské péče na ústavní úrovni představuje čl. 32 odst. 4 LZPS, který zakotvuje ochranu vzájemných práv rodičů a dětí, která jsou rodičovství nejvlastnější, před ingerencí státu. Péče o děti a jejich výchova je jedním ze základních práv rodičů¹⁰⁰, kterému na druhé straně odpovídá též ústavně zaručené právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Tato práva však nejsou absolutní, resp. neomezitelná. Zásah, kterým může být omezení rodičovských práv, jednak odloučení dětí od jejich rodičů proti vůli rodičů, je nicméně zásadně možný pouze rozhodnutím soudu na základě zákona. Jediným legitimním cílem takových opatření je ochrana práv dítěte.¹⁰¹ Stát má však dle čl. 32 odst. 5 LZPS vůči rodičům pečujícím o děti také pozitivní závazek, a to poskytovat jim pomoc, ať v podobě materiální či nemateriální. Výše cit. ustanovení tak zakotvují nejen „*právo rodičů a dítěte na to, aby státní moc nezasahovala do rodinné péče*“ (a je-

⁹⁸ Nařízení Rady EU 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a mezinárodních únosech dětí.

⁹⁹ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

¹⁰⁰ Nemělo by však být opomíjeno, že se jedná především o rodičovskou povinnost. Na prvním místě by tak mělo stát především právo dítěte na rodičovskou péči a výchovu, na které by mělo být navázáno odpovídající právo (a povinnost) rodičů výchovu a péči dětem zajistit. Práva rodičů by zásadně měla být odvozována od práv dětí.

¹⁰¹ Důkazní břemeno, pokud jde o potřebnost odnětí dítěte z rodiny, leží na straně státu. Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09.

li třeba zasáhnout, aby tak bylo činěno pouze v souladu s ústavními požadavky), ale také právo na to, „*aby takové péči státní moc poskytovala specifickou ochranu*“.¹⁰²

3.1.2. Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte¹⁰³ (dále zpravidla jen „ÚPD“) je velmi významnou mezinárodní lidskoprávní smlouvou, která je součástí ústavního pořádku ČR. ÚPD byla přijata na půdě Organizace spojených národů (dále zpravidla jen „OSN“) 20. listopadu 1989. V současné době byla již ratifikována ze strany 196 států¹⁰⁴, včetně České a Slovenské Federativní Republiky (dále zpravidla jen „ČSFR“) v roce 1990.¹⁰⁵

Úmluva o právech dítěte komplexně zakotvuje práva dětí v rovině občanské, politické, ekonomické, sociální a kulturní, ukládá však také povinnosti smluvním státům tato práva respektovat a zabezpečovat je (čl. 2 odst. 1 věta první ÚPD). Úmluva o právech dítěte je založena na přístupu k dítěti jako k samostatnému subjektu práv, nikoliv jako k pouhému objektu deklarované ochrany. Dítě je osobou, která má vlastní potřeby a přání, a o těchto je oprávněno též samo rozhodovat. Práva rodičů by zásadně měla být odvozována především z jejich povinností vůči dítěti. Toto zvláštní právní postavení zaručuje dítěti určitou míru autonomie a umožňuje mu deklarovaná práva realizovat.¹⁰⁶

Dítětem se podle čl. 1 ÚPD pro účely této úmluvy rozumí „*každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve*“. Vůdčím principem prostupujícím celou úmluvu je (nejlepší) zájem (čl. 3 odst. 1 ÚPD)¹⁰⁷ a „*prospěch*“¹⁰⁸ dítěte (čl. 3 odst. 2 ÚPD). Jak stanoví čl. 3 odst. 1 ÚPD, zájem dítěte musí být „*předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí (...)*

¹⁰² Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 26. 1. 2006, sp. zn. IV. ÚS 257/05.

¹⁰³ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

¹⁰⁴ Pouze dva členové OSN, a to Somálsko a Spojené státy americké, dodnes k ÚPD nepřistoupily.

¹⁰⁵ ČR je v důsledku úspěchu do mezinárodních závazků ČSFR smluvní stranou ÚPD od svého vzniku dne 1. 1. 1993.

¹⁰⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renáta. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva AVČR, 2019, 158(12), s. 1093. ISSN 0231-6625.

¹⁰⁷ Z anglického textu i dalších překladů však vyplývá superlativ „the best interest of the child“. Pro výklad úmluvy je rozhodný její původní cizojazyčný text (nikoli pouhý český překlad). Srov. RADVANOVÁ, Senta. a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, str. 33. ISBN 978-80-7400-578-7.

¹⁰⁸ Ačkoliv je v českém překladu čl. 3 odst. 2 ÚPD uveden pojem „blaho“ dítěte, jedná se pouze o chybný překlad. Originální znění cit. ust. uvádí pojem „well-being of the child“, jemuž však významově odpovídá spíše „prospěch dítěte“. Bohužel se tento chybný překlad bez dalšího převzal i do některých vnitrostátních právních předpisů (srov. § 5 ZSPOD). K tomuto blíže srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*. 2015, 154(2), s. 97-124. ISSN 03247007.

uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“.

Cílem konceptu zájmu dítěte je zajistit jak plné, tak i účinné uplatňování všech práv zakotvených v ÚPD.¹⁰⁹ K realizaci svých práv požívá dítě tzv. participační práva zakotvená jednak v čl. 12 ÚPD, který deklaruje právo dítěte, je-li schopno vytvořit si své vlastní názory, tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se ho týkají, jednak v čl. 13 a 15 ÚPD, jež dítěti přiznávají právo na svobodu projevu (resp. svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky) a svobodu sdružování a pokojného shromažďování.

Východiskem náhradní rodinné péče je již samotné pojetí rodiny zakotvené v preambuli ÚPD, která rodinu považuje za základní jednotku společnosti. V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí. Dle čl. 7 odst. 1 ÚPD má dítě právo znát své rodiče a má právo na jejich péči.¹¹⁰ Toto právo je dále rozvedeno zásadou zakotvenou v čl. 18 odst. 1 ÚPD, že rodiče mají primární odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, a to s ohledem na zájem dítěte. Čl. 8 odst. 1 ve spojení s čl. 9 odst. 1 ÚPD stanoví, že státy jsou povinny zdržet se nezákonných zásahů do rodinných svazků a musí zajistit, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.

V případech, že je dítě dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí, nebo není-li v jeho nejlepším zájmu nadále v tomto prostředí setrvávat, čl. 20 odst. 1 ÚPD zakotvuje právo dítěte na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Dle čl. 20 odst. 2 ÚPD je stát povinen zabezpečit takovému dítěti náhradní péči v souladu s vnitrostátní právní úpravou. Taková náhradní péče může podle čl. 20 odst. 3 ÚPD mj. zahrnovat umístění do pěstounské péče¹¹¹, institut „kafala“ podle islámského

¹⁰⁹ Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 14 (2013) – Nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko, CRC/C/CG/14, odst. 4. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vyboru/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>.

¹¹⁰ K tomuto ustanovení má však ČSFR výhradu, která zužuje rozsah jeho uplatňování. Celé znění výhrady k čl. 7 odst. 1 ÚPD: „V případech nezrušitelných osvojení, která jsou založena na principu anonymity takovýchto osvojení, a umělých oplodnění, kde je lékař pověřený operací žádán zajistit, že manžel a manželka na jedné straně a dárce na straně druhé zůstanou jeden druhému neznámi, není nesdělení jména přirozeného rodiče nebo přirozených rodičů dítěte v rozporu s tímto ustanovením.“

¹¹¹ V českém překladu je místo „foster placement“, jakožto umístění do pěstounské péče, uvedeno „umístění do výchovy“.

práva¹¹², osvojení nebo v nezbytných případech umístění dítěte do zařízení ústavní péče. Při zvažování řešení výše uvedené situace dítěte je třeba věnovat náležitou pozornost potřebě kontinuity ve výchově dítěte a také etnickému, náboženskému, kulturnímu či jazykovému původu dítěte.

Čl. 27 odst. 4 ÚPD dále stanoví povinnost států přijmout veškerá vhodná opatření k tomu, aby zajistily vymáhání výživného na dítě od rodičů nebo jiných povinných osob, které mají za dítě finanční odpovědnost (resp. mají k dítěti vyživovací povinnost).¹¹³

Dohled nad plněním závazků vyplývajících z této úmluvy zajišťuje Výbor OSN pro práva dítěte (dále zpravidla jen „Výbor“) zřízený podle čl. 43 ÚPD. Realizace práv dětí je kontrolována na základě pravidelných zpráv podávaných smluvními státy, a to dnes již zejména o tom, jak se jednotlivé státy vypořádaly s výtkami minulými. Výbor předložené zprávy projednává a na základě uvedených skutečností vydává doporučení k napravení zjištěných nedostatků. České republice je mj. dlouhodobě vytýkán roztržitý systém péče o děti a ochrany dětí, absence národní politiky deinstitucionalizace péče o děti, o čemž svědčí zejména vysoký počet dětí umístěných do ústavní péče, průtahy při přijímání legislativy v oblasti náhradní rodinné péče či nedostatečná podpora pro děti opouštějící náhradní péči.¹¹⁴ A to zdaleka nemá Výbor ponětí o špatném překladu ÚPD a jeho důsledcích, nedostatku právní ochrany dětí u soudu za činnost jinak trestnou a dalších zásadních deficitech na poli ochrany práv dětí v poměrech ČR.

3.1.3. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod¹¹⁵, v praxi označována jako Evropská úmluva o ochraně lidských práv (dále zpravidla jen „EÚLP“), byla přijata

¹¹² Institut „kafala“ je specifickým opatřením na ochranu dětí, rozšířeným především v zemích s islámským právem šaría. Jedná se o případy, kdy se člověk („kafil“) dobrovolně stará o dítě zbavené své přirozené rodiny („makful“). Mezi charakteristické rysy institutu „kafala“ patří zejména skutečnost, že nedochází ke zpřetrhání původních rodinných vazeb, dětem nejsou přiznána v rámci nové rodiny dědická práva. Zároveň zůstává zachována možnost kdykoliv tuto péči zrušit. Srov. Research and Documentation Directorate. *Research Note: Recognition of kafala in the Member State, in particular in connection with the right of entry and residence in Member States*. Court of Justice of the European Union, 2018. Dostupné z: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-09/ndr_2018-008_neutralisee-finalisee-en.pdf.

¹¹³ V tomto článku se překlad naprosto rozchází s původním zněním. Jedná se zde o povinnost zajistit vymáhání výživného, nikoli „zabezpečit obnovu péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost“.

¹¹⁴ Srov. např. Závěrečná doporučení Výboru OSN pro práva dítěte ke spojené 5. a 6. pravidelné zprávě České republiky o naplňování Úmluvy o právech dítěte, 2021, CRC/C/CZE/CO/5-6, odst. 30. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/CRC-CO-5_6-CZ-preklad-konecna-verze_1.pdf.

¹¹⁵ Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

dne 4. listopadu 1950 Radou Evropy. Ratifikována byla postupně ze strany všech 47 členských států Rady Evropy, včetně ČSFR, která ji ratifikovala v roce 1992. Evropská úmluva o ochraně lidských práv je mezinárodní lidskoprávní smlouvou, která je součástí ústavního pořádku ČR. K zajištění plnění závazků plynoucích z EÚLP byl zřízen Evropský soud pro lidský práva, který představuje unikátní kontrolní mechanismus deklarovaných práv (čl. 19 EÚLP).¹¹⁶ Na základě judikatury ESLP dostává právo členských států širší rozměr.¹¹⁷

Ve vztahu k pěstounské péči je zásadní čl. 8 EÚLP, který zakotvuje právo každého na ochranu soukromého a rodinného života. Dopadá tak i na případy odebrání dítěte z péče rodičů. Zásahy do rodinného života jsou velmi častým předmětem stížností, které ESLP řeší. Ve svých rozsudcích upozorňuje především na to, že rozdělení rodiny odebráním dětí musí být „zdaleka nejkrajnějším opatřením“¹¹⁸ a musí se „opírat o závažné a pádné argumenty motivované zájmem dítěte“¹¹⁹. Evropský soud pro lidská práva zdůrazňuje, že takové opatření by mělo být pouze dočasným řešením a k jeho zrušení by mělo dojít ihned, jakmile to okolnosti dovolí. Poukazuje však také na skutečnost, že pro případ, kdy se dítě v náhradní péči nachází již delší dobu, je nutno vzít v úvahu zájem dítěte na tom, aby se jeho faktické poměry opět neměnily. V některých výjimečných případech tak může potřeba stability výchovného prostředí ve vztahu ke konkrétním okolnostem převážit nad zájmem o znovusjednocení rodiny.^{120,121}

3.1.4. Evropská úmluva o výkonu práv dětí

Evropská úmluva o výkonu práv dětí¹²² (dále zpravidla jen „ÚVPD“) byla přijata Radou Evropy dne 25. ledna 1996. Česká republika ratifikovala ÚVPD v roce 2001. Tato úmluva je jedním z nástrojů garance procesních práv dítěte a je vedena zásadou nejlepšího zájmu dítěte.

¹¹⁶ Každý, kdo tvrdí, že některé z jeho základních práv a svobod zakotvených v EÚLP bylo ze strany některého smluvního státu porušeno, se může podáním stížnosti obrátit na ESLP (čl. 34 EÚLP). Soud se bude věcí zabývat, jsou-li splněny podmínky přijatelnosti takové individuální stížnosti (čl. 35 EÚLP).

¹¹⁷ Rozsudky ESLP jsou pro stát, který byl stranou o řízení o individuální stížnosti, závazné (čl. 46 odst. 1 EÚLP).

¹¹⁸ Srov. rozsudek ESLP ze dne 26. 2. 2002, ve věci Kutzner proti Německu, stížnost č. 46544/99.

¹¹⁹ Srov. rozsudek ESLP ze dne 13. 7. 2000, ve věci Scozzari a Giunta proti Itálii, stížnost č. 39221/98 a 41963/98.

¹²⁰ Srov. rozsudek ESLP ze dne 12. 1. 2001, ve věci K. a T. proti Finsku, stížnost č. 25702/94.

¹²¹ KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 948. ISBN 978-80-7400-365-3.

¹²² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

Účelem ÚVPD je dle čl. 1 odst. 2 této úmluvy poskytnout dětem procesní práva a usnadnit dětem jejich výkon zabezpečením přímého nebo nepřímého informování dětí o soudních řízeních, která se jich týkají, a účasti dětí na nich. Tato úmluva tak dopadá především na řízení v rodinných věcech, a to včetně řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Mezi práva, která jsou dítěti v řízení garantována, patří zejména právo dítěte na informace, právo vyjádřit svůj názor a právo být slyšen (srov. výše tzv. participační práva) či právo na ustanovení zvláštního zástupce¹²³.

3.1.5. Úmluva o styku s dětmi

Úmluva o styku s dětmi¹²⁴ (dále zpravidla jen „ÚSD“) je dalším právním nástrojem Rady Evropy, který ČR ratifikovala v roce 2004. Předmětem ÚSD je především stanovení všeobecných zásad pro vydávání rozhodnutí o styku dětí s jejich rodiči a dalšími osobami, stanovení vhodných nástrojů pro zajištění jeho řádného fungování a zavedení spolupráce mezi ústředními, soudními a dalšími orgány v této oblasti. Pro účely této úmluvy se „stykem“ rozumí jakákoliv forma kontaktu či komunikace mezi dítětem s osobou, se kterou dítě „obvykle nežije“ (čl. 2 písm. a) ÚSD). Zakotvuje právo dětí a jejich rodičů na navazování a udržování vzájemného pravidelného styku (čl. 4 odst. 1 ÚSD). Takový styk je možné omezit nebo vyloučit, pouze je-li to nezbytné v nejlepším zájmu dítěte (čl. 4 odst. 2 ÚSD). Mimo jiné ÚSD přiznává dětem též další práva, mezi která patří jednak právo dítěte na styk s osobami, které mají s dítětem tzv. „rodinná pouta“¹²⁵, popř. i dalšími osobami (čl. 5 ÚSD), jednak práva participačního charakteru, a to právo dítěte na informace, konzultaci a vyjádření vlastního názoru (čl. 6 ÚSD).

3.1.6. Listina základních práv Evropské unie

Listina základních práv Evropské unie (dále zpravidla jen „LZPEU“) byla vyhlášena 7. prosince 2000, právně závaznou se však stala až 1. prosince 2009. Listina základních práv EU je primárním pramenem práva EU. Působnost LZPEU je však omezena výhradně na orgány a instituce EU, na členské státy závazky dopadají

¹²³ U nás je toto právo zajišťováno prostřednictvím institutu tzv. kolizního opatrovníka (hmotněprávní opatrovnictví srov. např. ust. § 943 a násl. ObčZ, procesněprávní opatrovnictví srov. např. ust. § 455 ZŘS či § 469 ZŘS, dále též srov. § 17 písm. a) ZSPOD).

¹²⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi.

¹²⁵ Ustanovení čl. 2 písm. d) Úmluvy o styku s dětmi: „(...) *“rodinná pouta“ znamená úzký vztah jako vztah mezi dítětem a jeho prarodiči nebo sourozenci založený na právu nebo na faktických rodinných vztazích; (...).*“

v případech, ve kterých provádějí EU.¹²⁶ Náhradní rodinné péče se dotýkají především ustanovení hlavy III (Rovnost) uvedené v čl. 24 (Práva dítěte). Jak uvádí Vysvětlení k LZPEU, tento článek je založen na ÚPD, zejména na čl. 3, 9, 12 a 13 této úmluvy (viz výše).

Listina základních práv EU zaručuje dětem právo na ochranu a péči nezbytnou pro zaručení jejich „prospěchu“¹²⁷, právo vyjadřovat své názory a povinnost přihlížet k těmto názorům s ohledem na věk a vyspělost dítěte (čl. 24 odst. 1 LZPEU). Dále je zde zakotvena zásada nejvlastnějšího zájmu dítěte, jakožto prvořadého hlediska při všech činnostech týkajících se dětí bez ohledu na jejich veřejnoprávní či soukromoprávní charakter (čl. 24 odst. 2 LZPEU). Listina základních práv EU přiznává dítěti též právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte (čl. 24 odst. 3 LZPEU). Obecná ochrana soukromého a rodinného života je zaručena čl. 7 a 33 LZPEU. Dle čl. 52 LZPEU je výkon výše uvedených práv možné omezit jen zákonem, a to pouze tehdy, je-li takové omezení proporcionální a neohrožuje samotnou podstatu těchto práv.

3.1.7. Nařízení Brusel II ter a Haagská úmluva o ochraně dětí z roku 1996

Na úpravu rodinných vztahů dopadá také nařízení Brusel II ter, které se vztahuje na „občanské věci“. Tyto zahrnují řízení, rozhodnutí, opatření i mimosoudní dohody ve věcech rodičovské odpovědnosti¹²⁸, do jejichž věcného rozsahu spadá podle čl. 1 odst. 2 písm. d) tohoto nařízení mj. umístění dítěte do pěstounské péče¹²⁹. Nařízení Brusel II ter nabylo účinnosti 1. 8. 2022 a nahradilo do té doby platné nařízení Brusel II bis. Nová právní úprava reaguje na problémy aplikační praxe a zohledňuje judikaturu Soudního dvora Evropské unie.

Aplikace tohoto nařízení připadá v úvahu v případě, že se v řízení objevuje mezinárodní prvek (tj. vztah ke dvěma či více státům). Mezinárodní příslušnost soudu

¹²⁶ Srov. čl. 51 LZPEU (oblast použití) spolu s Vysvětlením k Listině základních práv, 2007/C 303/02 ze dne 14. 12. 2007, Úřední věstník Evropské unie, k čl. 51.

¹²⁷ V českém překladu je stejně jako v případě ÚPD uveden nesprávný překlad. V cit. článku je užit pojem „well-being“, který však svým smyslem odpovídá spíše pojmu „prospěch dítěte“, jak již bylo výše uvedeno.

¹²⁸ Srov. preambule nařízení Brusel II ter.

¹²⁹ Srov. bod 11 preambule nařízení Brusel II ter: „Do věcného rozsahu spadá jakékoli umístění do pěstounské péče, které není výslovně z působnosti Nařízení vyňato, jako je tomu například u umístění za účelem osvojení, umístění do péče rodiče nebo případně jiného blízkého příbuzného dle prohlášení přijímajícího členského státu.“

(tzv. mezinárodní pravomoc) ve věcech rodičovské odpovědnosti je určena dle obvyklého pobytu dítěte, s určitými výjimkami¹³⁰.

Nejvýznamnější změnou oproti dosavadní úpravě je čl. 21 nařízení Brusel II ter, který výslovně zakotvuje právo dítěte vyjádřit svůj názor v souvislosti s řízeními ve věcech rodičovské odpovědnosti. Nařízení dále přináší změnu týkající se tzv. prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí. Původní nařízení vyžadovalo pro rozhodnutí ve věcech rodičovské odpovědnosti tzv. doložku vykonatelnosti. Čl. 34 nařízení Brusel II ter opouští tento koncept a prohlašuje rozhodnutí ve věcech rodičovské odpovědnosti za bez dalšího vykonatelná i v jiných členských státech.¹³¹

Ve vztahu mezi ČR a státy, na které se nařízení Brusel II ter nevztahuje, se uplatní Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí¹³² (dále zpravidla jen „Haagská úmluva o ochraně dětí“) z roku 1996. Tato úmluva se obdobně jako výše uvedené nařízení vztahuje na rozhodování soudních orgánů ve věcech rodičovské odpovědnosti, včetně „umístění dítěte do pěstounské rodiny“ (čl. 3 písm. e) Haagské úmluvy o ochraně dětí). Čl. 5 odst. 1 Haagské úmluvy o ochraně dětí stanoví pravomoc soudních či správních orgánů podle místa obvyklého bydliště dítěte.

3.2. Zákonné a podzákonné právní předpisy

Základ rodinněprávní úpravy představuje druhá část ObčZ, pěstounská péče je pak upravena ustanoveními § 958 až § 970 tohoto zákona. Pro procesní rovinu je relevantní především zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále zpravidla jen „ZŘS“). Protějšek soukromoprávní úpravy pěstounské péče představuje předpis veřejnoprávní povahy, kterým je ZSPOD.

Specifickou oblast veřejnoprávní úpravy představují také další právní předpisy, mezi které můžeme zařadit např. zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských

¹³⁰ Výjimkami jsou zejména zachování příslušnosti (čl. 8), příslušnost v případech protiprávního přemístění dítěte (čl. 9), volba soudu (čl. 10) či příslušnost založená na přítomnosti dítěte (čl. 11).

¹³¹ HOLUBOVÁ, Kateřina, KOPECKÝ, Martin. Nařízení Brusel II ter: významné změny nejen v řízeních ve věcech rodičovské odpovědnosti. In: *Epravo.cz* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/narizeni-brusel-ii-ter-vyznamne-zmeny-nejen-v-rozenich-ve-vecech-rodicovske-odpovednosti-115094.html>

¹³² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 141/2002 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí.

zařízeních (upravuje některá zařízení ústavní výchovy), právní předpisy z oblasti práva sociálního zabezpečení, např. zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (upravuje stupně závislosti na péči jiné fyzické osoby, které ovlivňují výši některých dávek pěstounské péče, a domovy pro osoby se zdravotním postižením, ve kterých může být též vykonávána ústavní výchova), zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění (dále zpravidla jen „ZNP“), zákon č. 155/1998 Sb., o důchodovém pojištění (dále zpravidla jen „ZDP“) či zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění (dále zpravidla jen „ZVZP“) (upravují dávky sociálního zabezpečení, na které mohou za splnění určitých podmínek dosáhnout také pěstouni a děti do pěstounské péče svěřené). Pěstounské péče se dotýkají také právní předpisy z oblasti zdravotnického práva, zejména zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále zpravidla jen „ZZS“) (vedle některých zvláštních oprávnění pěstounů ve vztahu k poskytování zdravotních služeb upravuje také dětské domovy pro děti do věku 3 let).

Součástí právní úpravy pěstounské péče tvoří také podzákoné právní předpisy, kterými se provádí předmětná zákonná úprava. Do této kategorie právních předpisů patří nařízení vlády a vyhlášky ministerstev. Na oblast pěstounské péče dopadá např. vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD (upravuje např. obsah a rozsah odborných příprav pěstounů či standardy kvality sociálně-právní ochrany), vyhláška č. 449/2021 Sb., kterou se mění vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD (týká se mimo jiné standardů dohod o výkonu pěstounské péče či předávání informací v rámci výkonu pěstounské péče) či nařízení vlády č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle ZSPOD.

3.2.1. Občanský zákoník

V roce 2012 došlo ke komplexní rekonstrukci soukromého práva, jejímž základním předpisem se stal ObčZ, který nabyl účinnosti 1. 1. 2014. Rodinné právo bylo zahrnuto do části druhé tohoto zákona, pěstounská péče je upravena v hlavě II, a to v díle třetím (Svěření do péče jiné osoby a pěstounství), oddíle druhém (Pěstounství) v § 958 až 970 ObčZ. V pojetí institutu pěstounské péče došlo k významné změně. Důraz je kladen na dočasnost této péče, zpravidla po dobu trvání určité překážky v zajištění řádné osobní péče o dítě na straně rodičů, a sanaci původní rodiny tak, aby bylo možné dítě co nejdříve navrátit do původního rodinného prostředí.

Pěstounské péče se však přímo i nepřímo dotýkají i některá jiná ustanovení, například § 676 (relativní překážka manželství)¹³³, § 829 odst. 1 (obsah péče před osvojením)¹³⁴, § 939 (hmotné zabezpečení poručníka)¹³⁵ a § 953 odst. 2 ObčZ (svěření do péče jiné osoby nenahrazuje pěstounskou péči)¹³⁶.

3.2.2. Zákon o zvláštních řízeních soudních a občanský soudní řád

Komplexní rekodifikaci soukromého práva bylo nutné též reflektovat v procesněprávní úpravě. Nejvhodnějším legislativním řešením se stalo rozdělení civilních soudních řízení do dvou samostatných zákonů.¹³⁷ Úprava v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád dopadá na sporná řízení. Naproti tomu ZŘS upravuje řízení v nesporných a jiných zvláštních věcech před civilními soudy, která se odlišují od klasického sporného procesu.¹³⁸ Oba zákony fungují na principu speciality a subsidiarity, kdy speciálním zákonem je ZŘS (srov. § 1 odst. 3 ZŘS).

V § 2 ZŘS je uveden taxativní výčet řízení, která spadají do věcné působnosti tohoto zákona. Řízení korespondující s úpravou rodinného práva v části druhé ObčZ jsou upravena v hlavě V ZŘS (Řízení ve věcech rodinněprávních). Pěstounské péče se týkají zejména řízení upravená v díle prvním (Průběh řízení) oddílu pátém (Péče soudu o nezletilé) této hlavy. Jsou zde upravena předběžná opatření upravující poměry dítěte¹³⁹, řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, kam mj. spadá i řízení ve věcech pěstounské péče (§ 466 písm. n) ZŘS) a dále tento oddíl obsahuje zvláštní ustanovení pro řízení

¹³³ Srov. § 676 ObčZ: „Manželství nemůže být uzavřeno mezi poručníkem a poručencem, mezi dítětem a osobou, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, nebo pěstounem a svěřeným dítětem.“

¹³⁴ Srov. § 829 odst. 1 věta druhá ObčZ: „Osvojitel má povinnosti a práva osoby, do jejíž péče je dítě svěřeno podle § 953 až 957.“ Podle § 955 ObčZ má práva a povinnosti pečující osoby vymezit soud, neučiní-li tak, je třeba použít ustanovení o pěstounství přiměřeně (§ 966 odst. 1 a 2 ObčZ).

¹³⁵ Srov. § 939 ObčZ: „Je-li poručníkem člověk, který o dítě osobně pečuje tak, jako by mu bylo dítě svěřeno trvale do péče, náleží mu hmotné zabezpečení jako pěstounovi.“

¹³⁶ Srov. § 953 odst. 2 ObčZ: „Svěření dítěte do osobní péče pečující osoby nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči ani péči, která musí předcházet osvojení. Má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově.“

¹³⁷ Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Obecná část. Sněmovní tisk č. 931/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 6. volební období, 2010-2013. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=146755>.

¹³⁸ KORBEL, František, PRUDÍKOVÁ, Dana. In: JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III.* 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, komentář k § 1. ISBN 978-80-7598-372-5.

¹³⁹ Srov. § 452 odst. 2 věta druhá ZŘS: „Předběžným opatřením (...) lze svěřit dítě i do pěstounské péče na přechodnou dobu, po kterou rodič nemůže dítě ze závažných důvodů vychovávat, nebo po jejímž uplynutí lze dítě svěřit do péče před osvojením, dát souhlas rodiče s osvojením či rozhodnout o tom, že není třeba souhlasu rodiče k osvojení.“ I vydání předběžného opatření musí být v souladu se zájmem dítěte a dítěte na jeho základě musí být umístěno do vhodného prostředí. Srov. SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 972. ISBN 978-80-7400-788-0.

o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů. Hlava V ZŘS obsahuje také zvláštní úpravu výkonu některých rozhodnutí, včetně rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 497 a násl. ZŘS).

3.2.3. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí nabyl účinnosti dne 1. 4. 2000. Od té doby byl ale několikrát, a to i významně, novelizován. K nejvýznamnějším změnám došlo v souvislosti s rekodifikací soukromého práva a přijetím ObčZ v roce 2012. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí se snaží reflektovat mezinárodní závazky plynoucí především z ÚPD. Právní úprava zakotvená v ZSPOD úzce souvisí se soukromoprávní úpravou rodiny a rodinných vztahů, jež jsou těžištěm rodinného práva zakotveného v ObčZ. Sociálně-právní ochrana dětí představuje veřejnoprávní zásah do rodinného života občanů. Tento zákon upravuje veřejnoprávní rysy pěstounské péče a ve vztahu k ObčZ stojí v poměru speciality.

Jako přední hledisko při veškeré činnosti související s výkonem sociálně-právní ochrany dětí ZSPOD deklaruje obdobně jako ÚPD, LZPEU či judikatura ESLP zájem dítěte a „prospěch“¹⁴⁰ dítěte (§ 5 ZSPOD).

Pěstounskou péči včetně jejího hmotného zabezpečení upravuje část pátá tohoto zákona (Pěstounská péče), avšak zprostředkování pěstounské péče (§ 19a a násl. ZSPOD), jako i pěstounská péče na přechodnou dobu (§ 27a ZSPOD) jsou upraveny v jeho části třetí (Opatření sociálně-právní ochrany).

3.3. Materiální prameny právní úpravy pěstounské péče

Pěstounskou péči upravují nejen právní předpisy, ale na současnou podobu právní úpravy pěstounské péče mají vliv také materiální prameny práva mezinárodního i vnitrostátního charakteru. Patří mezi ně zejména nezávazná doporučení, instrukce, metodické informace ústředních správních úřadů, judikatura mezinárodních i vnitrostátních soudů, důvodové zprávy k příslušným právním předpisům či komentářová literatura.

Stěžejním materiálním pramenem na mezinárodní úrovni je Doporučení č. R (87) 6 Výboru ministrů Rady Evropy o pěstounských rodinách (dále zpravidla jen

¹⁴⁰ Ačkoliv je v § 5 ZSPOD uveden pojem „blaho“ dítěte, jedná se pouze o chybu převzatou z nesprávného překladu ÚPD (viz výše).

„Doporučení“).¹⁴¹ Příloha Doporučení zakotvuje 8 základních zásad výkonu pěstounské péče, mezi které patří např. zásada zajištění dohledu nad výkonem pěstounské péče (srov. § 19 odst. 4 a § 47a odst. 2 písm. g) ZSPOD) či zásada udržování vztahů dítěte s biologickou rodinou a předávání informací o dítěti, není-li to v rozporu se zájmy dítěte (srov. § 960 odst. 2 ObčZ). Dle mého názoru velmi významnou zásadu představuje zásada č. 7, resp. její druhý odstavce, kde se stanoví, že při rozhodování o poměrech dítěte v pěstounské péči je primárním hlediskem zájem dítěte, ovšem přihlédnout je nutné také ke vztahům mezi dítětem, jeho rodiči a pěstouny. Zároveň by taková rozhodnutí měla být přijímána bez zbytečného odkladu.

Dále považuji za důležité zmínit také Směrnice OSN o náhradní péči o dítě¹⁴² (dále zpravidla jen „Směrnice“), jejichž záměrem je především usnadnit provádění ÚPD a sjednotit její aplikaci v praxi. Dle Směrnic by mělo být primárním úkolem státu usilovat o ponechání dětí v péči rodičů (odst. 3 Směrnic) a odebrání dítěte z péče vlastní rodiny by mělo být posledním možným řešením (odst. 14 Směrnic). Nejsou-li však rodiče schopni poskytnout adekvátní péči, přebírá stát odpovědnost za zajištění vhodné náhradní péče (odst. 5 Směrnic).

Tyto Směrnice rozdělují náhradní péči na příbuzenskou „*v prostředí rozšířené rodiny dítěte nebo blízkých přátel rodiny*“, a pěstounskou, jejíž podstatou je umístění dítěte „*kompetentním orgánem za účelem náhradní péče do domácího prostředí rodiny, která není vlastní rodinou daného dítěte*“, popř. ústavní péči „*poskytovanou v jakémkoli skupinovém uspořádání v jiném než rodinném prostředí*“ (odst. 29 písm. c) bod i), ii) a iv) Směrnic). Ústavní péče by měla být využívána pouze tehdy, připadá-li v úvahu jako vhodné, nezbytné a konstruktivní řešení pro konkrétní dítě a je-li v souladu s jeho nejlepšími zájmy (odst. 21 Směrnic). Pěstounská péče je pak blíže upravena v odst. 118 a násl. Směrnic. Ve vztahu k pěstounské péči je kladen důraz především na potřebu vytváření služeb, prostřednictvím kterých budou mít pěstouni přístup k přípravě, podpoře a poradenství před vznikem, po dobu trvání i po zániku pěstounské péče.

Za materiální pramen práva lze též považovat normativní instrukce, metodické informace, pokyny a doporučení MPSV, které sjednocují postup při aplikaci právních

¹⁴¹ Recommendation No. R (87) 6 of the Committee of Ministers to Member States on Foster Families. Adopted by the Committee of Ministers on 20 March 1987 at the 405th meeting of the Ministers' Deputies. Dostupné z: <https://rm.coe.int/rec-87-6e-on-foster-families/1680a3b3e7>.

¹⁴² Guidelines for the Alternative Care for Children. United Nations General Assembly (64th sess.: 2009-2010), A/RES/64/142. Dostupné z https://digitallibrary.un.org/record/673583/files/A_RES_64_142-EN.pdf.

předpisů a výkon činnosti správních orgánů v oblasti pěstounské péče. Jako příklad lze uvést směrnici MPSV č. 2013/26780-21, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány SPOD a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče, či metodické doporučení MPSV č. 2021/110589-223 pro realizaci kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými nebo blízkými.

4. Dlouhodobá pěstounská péče

Pěstounská péče je zvláštní formou osobní péče o nezletilé děti v náhradním rodinném prostředí. Jedná se o tradiční soukromoprávní institut nesoucí veřejnoprávní rysy, které spočívají v organizaci, zprostředkování, hmotném zabezpečení, kontrole nad výkonem pěstounské péče a v podpoře a doprovázení pěstounů.¹⁴³ Účelem pěstounské péče je především zajistit osobní péči o dítě, a to subsidiárně k péči rodičů. Cílem svěřením do pěstounské péče je přechodné řešení nepříznivé situace pro výchovu a setrvání dítěte v původní rodině.

Zpravidla se předpokládá, že pěstounská péče trvá po předem neurčenou dobu, ať už nabývá podoby krátkodobé, střednědobé či dlouhodobé.¹⁴⁴ Naproti tomu je pěstounská péče na přechodnou dobu striktně¹⁴⁵ omezena maximální délkou trvání.

Následující výklad se bude týkat vzniku, trvání a zániku pěstounské péče v klasickém pojetí, tzn. zaměřen bude především na dlouhodobou pěstounskou péči. V právní úpravě pěstounské péče lze rozlišit dvě roviny, rovinu soukromoprávní a rovinu veřejnoprávní. Tyto dvě roviny se však v rámci úpravy dlouhodobé pěstounské péče a aspektů s ní spojených vzájemně prolínají.

4.1. Vznik dlouhodobé pěstounské péče

4.1.1. Předpoklady pro svěřením dítěte do pěstounské péče

Osobní péče o nezletilé dítě je jedním ze základních práv a povinností obou rodičů a tvoří součást rodičovské odpovědnosti (§ 858 ve spojení s § 865 odst. 1 ObčZ). Odnětí dítěte z péče rodičů a jeho svěřením do pěstounské péče představuje zcela zásadní zásah do práva na ochranu rodinného života a mělo by být vždy považováno za krajní řešení v případě nedostatečné péče biologických rodičů.

Pro svěřením dítěte do pěstounské péče musí být splněna celá řada předpokladů, které můžeme rozlišovat na a) obecné předpoklady, b) předpoklady na straně pěstouna a c) předpoklady na straně dítěte. Svěřením dítěte do pěstounské péče není naproti tomu podmíněno aktivním jednáním rodičů ve formě souhlasu se svěřením dítěte do této formy

¹⁴³ZUKLÍNOVÁ, Michaela, RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Op. cit., s. 125.

¹⁴⁴Srov. Doporučení č. R (87) 6 Výboru ministrů Rady Evropy o pěstounských rodinách.

¹⁴⁵Ust. § 27 odst. 9 ZSPOD je omezena délka jejího trvání na dobu 1 roku. Toto omezení však není bezvýjimečné, vždy je třeba klást důraz na zájem a potřebu konkrétního dítěte.

náhradní rodinné péče: rodič nebo rodiče dítěte se svěřením svého dítěte do pěstounské péče souhlasit nemusí.

Ad a) Mezi obecné, resp. základní předpoklady patří tyto skutečnosti:

- 1) O dítě nemůže osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník (§ 958 odst. 1 ObčZ). Důvody, pro které nemůže být ze strany rodičů, příp. poručníků zajištěna osobní péče o dítě, musí být závažného charakteru¹⁴⁶.
- 2) Svěření dítěte do pěstounské péče je v souladu s (nejlepším) zájmem dítěte. Zájem dítěte je esenciálním kritériem při posuzování odnětí dítěte z péče rodičů (čl. 3 ÚPD).
- 3) Takové opatření koresponduje s názorem dítěte, je-li schopné s ohledem na svůj věk a psychický stav informaci přijmout, vytvořit si názor a svůj názor sdělit (čl. 12 ÚPD).
- 4) Jiná, mírnější opatření k ochraně dítěte nelze provést (požadavek nezbytnosti a přiměřenosti odnětí dítěte od rodičů a jeho svěření do pěstounské péče ve vztahu k nastalé nepříznivé situaci v původní rodině)¹⁴⁷.

Ad b) Další skupinou předpokladů jsou předpoklady na straně pěstouna. Obecně lze říct, že pěstounem se může stát pouze fyzická osoba (tj. člověk) způsobilá k výkonu pěstounské péče. Za způsobilého pěstouna lze považovat osobu, která splňuje následující předpoklady (§ 962 odst. 1 ObčZ):

- 1) Osoba pěstouna musí skýtat záruku řádné péče. Pěstounem se může stát pouze taková osoba, která skýtat záruku, že poskytne dítěti řádnou osobní péči a že pěstounská péče bude dítěti ku prospěchu. Musí jít o osobu plně svéprávnou, bezúhonnou, která má předpoklad zajistit dítěti vhodné náhradní rodinné prostředí, proto je třeba také posuzovat charakteristiku této osoby, její věk, psychický či zdravotní stav, motivaci, celkové prostředí v rodině a další skutečnosti.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Dle statistik MPSV (údaje ke konci roku 2021) je nejčastějším důvodem odebrání dětí z péče jejich biologických rodičů zanedbávání výchovy dítěte (1 712 případů), popř. jiné překážky v péči o dítě na straně rodičů (1 196 případů). Výrazně nižší jsou pak počty případů, kdy je důvodem odebrání dětí z péče rodičů týrání dítěte (153 případů) či zneužívání dítěte (20 případů). Srov. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2021. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

¹⁴⁷ Srov. náleží Ústavního soudu, ze dne 13. 9. 2022, sp. zn. III. ÚS 3146/21.

¹⁴⁸ Ve vztahu ke zprostředkované pěstounské péči je posuzování osoby pěstouna úkolem orgánu SPOD (srov. § 27 ZSPOD). Z tohoto vyhodnocení osoby pěstouna posléze vychází soud při svém rozhodování o svěření konkrétního dítěte do pěstounské péče. Není-li pěstounská péče zprostředkována orgány SPOD,

- 2) Pěstoun musí mít bydliště na území ČR¹⁴⁹. Po dobu trvání pěstounské péče je pěstoun povinen podporovat a rozvíjet vazby dítěte na jeho přirozenou rodinu, pokud by však měl bydliště v zahraničí, mohlo by to vést k omezení kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou. Účelem tohoto požadavku dle důvodové zprávy je mj. také zabránit zneužívání institutu pěstounské péče a zamezit obchodu s dětmi.¹⁵⁰
- 3) Tato osoba se svěřením dítěte do pěstounské péče souhlasí. Souhlas osoby pěstouna se svěřením do pěstounské péče je dalším z hmotněprávních předpokladů na straně pěstouna. Podle § 468 ZŘS lze řízení ve věcech pěstounské péče, včetně řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče zahájit i bez návrhu (tj. z moci úřední), v takovém případě musí pěstoun vyslovit se svěřením dítěte do své péče souhlas.¹⁵¹

Dítě lze svěřit do pěstounské péče jednotlivce, bez ohledu na jeho osobní stav, nebo do společné pěstounské péče manželů (§ 964 odst. 1 ObčZ). Se souhlasem druhého manžela může být dítě svěřeno do pěstounské péče i jen jednoho z manželů (§ 965 odst. 1 ObčZ). Souhlasu druhého manžela není třeba, není-li manžel plně svéprávný nebo je-li opatření jeho souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou (§ 965 odst. 2 ObčZ). Přednost mají osoby příbuzné, popř. dítěti blízké. Platí pravidlo, že soud dá takovým osobám přednost před zájemcem o pěstounskou péči, kterou je osoba dítěti zcela cizí, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte (§ 962 odst. 2 ObčZ).

Ad c) Dále je nutné, aby byly splněny předpoklady svěřením do pěstounské péče také na straně konkrétního dítěte. Do pěstounské péče lze svěřit pouze nezletilé dítě, které není plně svéprávné¹⁵², a to jen takové, které se ocitne ve stavu nedostatku potřebné osobní péče ze strany svého rodiče nebo rodičů, příp. poručníka či poručníků (§ 958 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 970 ObčZ *a contrario*). Pěstounská péče však nemusí být vhodným řešením pro každé dítě, o které nemohou rodiče, příp. poručníci osobně pečovat.

posuzuje splnění těchto předpokladů soud, za tímto účelem si však zpravidla rovněž vyžádá vyjádření orgánu SPOD.

¹⁴⁹ Pěstounství však není vázáno na podmínku státního občanství ČR, nicméně, je pravidlem, že zájemci o pěstounskou péči bývají občané ČR.

¹⁵⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění) ze dne 3. 2. 2012. Op. cit., k § 962.

¹⁵¹ Podává-li však tato osoba návrh na zahájení řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče, souhlas se svěřením do její péče je implicitně obsažen v tomto návrhu.

¹⁵² V ObčZ definici dítěte nenajdeme, lze si tak dopomoci výkladem pojmu dítěte dle čl. 1 ÚPD, podle něž se dítětem rozumí „každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“.

Je nutné u každého konkrétního dítěte posoudit vhodnost pěstounské péče jako takové a po pečlivé úvaze vybrat, o jakou formu, resp. o jaký druh pěstounské péče má jít, aby pro dotyčné dítě byla tou nejvhodnější. V potaz by měly být brány specifické potřeby a nároky konkrétního dítěte, úroveň jeho tělesného a duševního vývoje, zachovávání vazby na původní rodinu či skutečnost, že dané dítě má sourozence či více sourozenců nacházejících se ve stejné situaci.¹⁵³

4.1.2. Zprostředkování pěstounské péče

Přestože ObčZ staví do popředí pěstounskou péči vykonávanou osobami příbuznými nebo dítěti blízkými, není vždy možné a v některých případech ani žádoucí, aby se takové osoby staly pěstouny. V uvedené situaci přichází potřeba najít pro dítě jiného vhodného člověka, resp. jiného způsobilého pěstouna. Proces zprostředkování je jedním z veřejnoprávních aspektů pěstounské péče a je upraven v § 19a a násl. ZSPOD.¹⁵⁴ Zprostředkováním pěstounské péče, které je blíže vymezeno v § 19a ZSPOD, začíná celý proces zajištění náhradní rodinné péče.

Zprostředkováním se rozumí „vyhledávání“ dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí (§ 19 odst. 1 písm. a) ZSPOD). Orgán SPOD takové děti zpravidla nevyhledává tím, že by sám aktivně prováděl sociální šetření. O dětech, kterým není poskytována dostatečná péče a jejichž vývoj může být touto skutečností nepříznivě ovlivněn (jedná se o tzv. „ohrožené děti“, srov. § 6 ZSPOD), se dozvídá zejména z podnětů a oznámení ze strany orgánů veřejné moci, pověřených osob, škol, školských zařízení či poskytovatelů zdravotních služeb (§ 10 odst. 4 ZSPOD). Vedle oznamovací povinnosti uvedených subjektů je zároveň každý oprávněn upozornit orgán SPOD na skutečnost, že určité dítě může být „ohroženým dítětem“.¹⁵⁵ Orgán SPOD, kterým je obecní úřad obce s rozšířenou působností, založí takovému dítěti spisovou dokumentaci (obsah upravuje § 21 odst. 4 ZSPOD), jejíž kopii je povinen neprodleně postoupit krajskému úřadu (§ 21 odst. 6 ZSPOD). Krajský úřad posléze zařadí dítě, kterému je

¹⁵³ Sourozenci by měli být za účelem zachování rodinných vazeb a respektování práva dětí na ochranu před zásahy do rodinného života umístováni společně, ledaže by tomu bránily vážné důvody. Avšak málokterý zájemce o pěstounskou péči přijme sourozeneckou dvojici či dokonce větší skupinu sourozenců. Stejně tak jako je stále málo zájemců o pěstounskou péči, kteří jsou ochotni vzít si do péče dítě jiného etnika či dítě se zdravotním postižením.

¹⁵⁴ Ust. § 20 odst. 3 písm. b) ZSPOD: „Zprostředkování se neprovádí, podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická blízká dítěti nebo rodině.“ Osoby blízké i příbuzné však tíží oznamovací povinnost vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností ohledně přijetí cizího dítěte do své péče (§ 10a odst. 2 ZSPOD).

¹⁵⁵ Takovými dětmi mohou být pouze nezletilé osoby, které splňují podmínku pobytu na území ČR podle § 2 odst. 2 ZSPOD.

potřeba zajistit náhradní rodinnou péči, do své evidence (dále zpravidla jen „evidence dětí“, srov. § 22 odst. 1 ZSPOD).

Zprostředkování dále spočívá ve „vyhledávání“ osob vhodných stát se pěstouny (§ 19 odst. 1 písm. b) ZSPOD). Ani v tomto případě orgán SPOD nečiní aktivní kroky k vyhledání zájemců o pěstounskou péči. Děje se tak pouze na žádost fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem (§ 20 odst. 1 ZSPOD). Podáním žádosti obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, místně příslušnému podle místa trvalého pobytu zájemce (§ 61 odst. 3 písm. b) ZSPOD), je zahájeno (správní) řízení o zařazení této osoby do evidence žadatelů o pěstounskou péči (dále zpravidla jen „evidence žadatelů“). Jakmile obecní úřad obce s rozšířenou působností shromáždí o žadateli veškeré potřebné údaje a doklady, včetně zprávy ze sociálního šetření v rodině žadatele¹⁵⁶ (srov. § 21 odst. 2 a 5 ZSPOD), postoupí kopii spisové dokumentace o žadateli příslušnému krajskému úřadu (§ 21 odst. 6 ZSPOD).

Zprostředkování zahrnuje též zajišťování odborné přípravy zájemců o pěstounskou péči (§ 19 odst. 1 písm. c) ZSPOD), jejíž zhodnocení je součástí rozsáhlého odborného posuzování žadatelů prováděného krajským úřadem (§ 27 odst. 4 ZSPOD, viz níže). Dospěje-li krajský úřad po provedení odborného posouzení žadatele k závěru, že se jedná o osobu vhodnou stát se pěstounem, vydá kladné rozhodnutí o zařazení této osoby do jím vedené evidence žadatelů (srov. § 22 odst. 6 ZSPOD ve spojení s § 22 odst. 1 ZSPOD).

Řízení o zařazení do evidence žadatelů tak probíhá v 1. stupni na 2 různých úrovních.¹⁵⁷ Řízení je zahájeno podáním žádosti obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, rozhodnutí, kterým toto řízení končí, však vydává krajský úřad. Důležité je ale zmínit, že pro vydání rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů nejsou stanoveny žádné lhůty a neuplatní se subsidiárně ani lhůty podle § 71 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále zpravidla jen „SŘ“, srov. § 64 odst. 3 ZSPOD).¹⁵⁸

¹⁵⁶ HOVORKA, Daniel. In: MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KRÍSTEK, Adam a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Op. cit., komentář k § 27.

¹⁵⁷ Řízení ve 2. stupni probíhá před MPSV, které je odvolacím orgánem (srov. § 27 odst. 6 ZSPOD).

¹⁵⁸ Jako hlavní důvod „nevhodnosti“ stanovení lhůt pro řízení o zařazení do evidenci žadatelů je uváděna skutečnost, že přípravy žadatelů na přijetí dítěte do péče a odborné posuzování, především psychologické posouzení žadatele podle § 27 odst. 2 písm. b) ZSPOD, mohou trvat předem neznámo dlouhou dobu a nelze je tak omezit striktními lhůtami. V současné době je tomu tak však zejména proto, že přípravy i odborné psychologické posouzení zajišťují krajské úřady, jejichž kapacity jsou ve vztahu k oběma činnostem často velmi vytížené. Dle mého názoru je zavedení lhůt však zcela na místě.

Posledním a nejdůležitějším krokem zprostředkování je výběr konkrétní fyzické osoby vhodné stát se pěstounem určitého dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává, a zajištění osobního seznámení dítěte s touto osobou. Je třeba zdůraznit, že se vždycky hledá především vhodná náhradní rodina pro dítě, nikoli vhodné dítě¹⁵⁹ pro rodinu.¹⁶⁰

K této fázi zprostředkování jsou příslušné výlučně krajské úřady, resp. v Praze Magistrát hl. m. Prahy (§ 20 odst. 2 písm. a) ZSPOD).¹⁶¹ Krajský úřad vyhledává vhodné žadatele o pěstounskou péči zásadně v rámci své evidence, pokud však v dané chvíli nedisponuje žádnými vhodnými osobami pro konkrétní dítě, může v rámci mezikrajské spolupráce vyhledat žadatele v evidenci jiného krajského úřadu (§ 24 odst. 1 ZSPOD). V praxi však zpravidla krajský úřad nevyhledává vhodné žadatele napříč evidencemi vedenými různými krajskými úřady, ale informaci o dítěti zašle všem krajským úřadům v ČR. Jednotlivé krajské úřady pak v rámci svých evidencí hledají vhodné žadatele o pěstounskou péči a v případě, že vhodnou osobu najdou, zašlou potřebné dokumenty příslušnému krajskému úřadu.¹⁶²

Dle mého názoru by jednou z možností, jak proces vyhledávání pěstounů vhodných k párování s konkrétním dítětem zefektivnit, bylo vytvoření jednotné centrální evidence dětí i žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče na úrovni MPSV.¹⁶³ Mohlo by se jednat o centralizovaný informační systém, který by obsahoval veškeré potřebné podklady. Překážkou se nejeví ani časová a finanční náročnost digitalizace evidovaných informací, neboť i v současné době je orgán SPOD povinen vést evidenci dětí i žadatelů v elektronické podobě umožňující dálkový přístup (§ 51 odst. 2 ZPOSD).

¹⁵⁹ Před novelou ZSPOD provedenou zákonem č. 401/2012 Sb. byl v ust. § 21 odst. 1 ZSPOD skutečně uveden pojem „vhodné děti“. Terminologická úprava byla provedena na základě stanoviska veřejného ochránce práv k rovnému zacházení s dětmi při zařazování do evidence náhradní rodinné péče ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. 1825/2010/VOP/AHŘ.

¹⁶⁰ BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena, FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011, s. 27. ISBN 978-80-87455-03-6.

¹⁶¹ Do konce roku 2012 zprostředkování zajišťovalo vedle krajských úřadů také MPSV. Dnes je oprávněno pouze podávat podněty ke zprostředkování pěstounské péče, vykonávat kontrolu této agendy a plnit ve vztahu ke krajským úřadům zejména funkci metodického nadřízeného orgánu (§ 24d ZSPOD).

¹⁶² VALOVÁ, Anna. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Op. cit., s. 208-209.

¹⁶³ Dříve, a to do konce roku 2012, MPSV vedlo pro účely zprostředkování evidenci dětí a evidenci žadatelů. Do této celostátní evidence byly děti zařazeny v případě, pokud se krajskému úřadu nepodařilo zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí vedené krajským úřadem. Žadatelé byli do evidence vedené na úrovni MPSV zařazeni tehdy, nedošlo-li ke zprostředkování do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do krajské evidence žadatelů. Srov. § 22 odst. 7 ZSPOD ve spojení s § 23 odst. 1 ZSPOD, ve znění účinném od 1. 1. 2002 do 31. 12. 2012.

Vyhledávání vhodných žadatelů by tak nebylo závislé pouze na aktivitě místně příslušného krajského úřadu.

4.1.2.1. Odborné posuzování žadatelů o pěstounskou péči

Odborné posuzování pro účely zprostředkování pěstounské péče podle § 27 ZSPOD zahrnuje především posouzení dítěte a posouzení žadatele o pěstounskou péči podle § 27 odst. 1 písm. a) ZSPOD ve spojení s § 27 odst. 2 ZSPOD.

U dětí zařazených do evidence dětí se posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje, včetně specifických potřeb a nároků dítěte, a dále také sociální a kulturní prostředí, ze kterého dítě pochází (§ 22 odst. 2 písm. a) ZSPOD). Zpravidla se vychází z již získaných podkladů, které byly krajskému úřadu postoupeny v rámci spisové dokumentace o dítěti shromážděné obecní úřadem obce s rozšířenou působností (§ 21 odst. 6 ZSPOD). Spisová dokumentace obsahuje vedle osobních údajů dítěte také informace o sociální situaci dítěte a jeho rodiny, případně další podklady (§ 21 odst. 4 ZSPOD). Krajský úřad by měl všechny tyto informace o dítěti důkladně posoudit a na základě tohoto posouzení učinit výběr nejvhodnější formy náhradní rodinné péče pro konkrétní dítě.¹⁶⁴

Jak bylo již výše uvedeno, těžištěm odborného posuzování pro účely zprostředkování pěstounské péče je posouzení žadatelů podle § 27 odst. 2 písm. b) ZSPOD, které spočívá v hodnocení celé řady skutečností. Zejména se posuzuje charakteristika osobnosti žadatele, jeho psychický a zdravotní stav, rodičovské schopnosti, motivace, která žadatele vedla k podání žádosti o svěřeni dítěte do pěstounské péče, prostředí v rodině, sociální a kulturní prostředí žadatele, popř. další rozhodné skutečnosti. Informace o sociálních poměrech žadatele jsou zpravidla předmětem zpráv obecního úřadu obce s rozšířenou působností o sociálním šetření (viz výše). Posuzování zdravotního stavu posudkovým lékařem, stejně tak jako psychologické vyšetření žadatelů, však zajišťují již krajské úřady.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Krajský soud při zprostředkování pěstounské péče přihlíží k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny (§ 24 odst. 1 ZSPOD). Tento požadavek je na krajský úřad kladen především proto, aby při tzv. párování dětí a žadatelů zohlednil též vzdálenost mezi bydlištěm pěstounů a bydlištěm rodičů dítěte či dalších osob, je-li v zájmu dítěte být s těmito osobami v pravidelném osobním kontaktu. Srov. Zpráva zástupkyně veřejného ochránce práv o šetření ve věci výkonu sociálně-právní ochrany a zprostředkování náhradní rodinné péče Alešovi, nar. xxx, ze dne 29. 4. 2021, sp. zn. 6863/2020/VOP/BJ.

¹⁶⁵ Posouzení zdravotního stavu žadatele provádí zpravidla posudkový lékař krajského úřadu, který však žadatele nevyšetřuje, pouze vychází ze zpráv o zdravotním stavu žadatele, které jsou součástí spisové dokumentace. Psychologické vyšetření, které může být zajišťováno jednak psychology, jakožto zaměstnanci krajského úřadu, jednak externími psychology, je realizováno zpravidla formou písemných

Kromě výše uvedeného se v rámci odborného posuzování zjišťuje také postoj dětí žadatele (pokud nějaké má a pokud se očekává, že budou žít v jedné domácnosti spolu s dítětem, které má být svěřeno žadateli do pěstounské péče) a jejich schopnost přijmout toto „cizí“ dítě do rodiny (§ 27 odst. 1 písm. c) a d) ZSPOD).¹⁶⁶ Tyto skutečnosti představují velmi důležitou součást odborného posuzování. Náhradní rodina musí svěřovanému dítěti zajistit bezpečné prostředí, ve kterém o něj bude řádně postaráno. Není tak však možné učinit na úkor dětí, které již v rodině žadatele vyrůstají, ať jsou vlastní či přijaté. Pěstounská péče může dobře fungovat pouze tehdy, je-li náhradní výchovné prostředí harmonické a náhradní rodina je na příchod dalšího dítěte připravena.

Nezbytným předpokladem je též bezúhonnost žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiných osob „*tvořících s žadatelem společnou domácnost*“ (§ 27 odst. 1 písm. e) ZSPOD). Bezúhonnost žadatele, popř. dalších osob se prokazuje opisem z Rejstříku trestů.¹⁶⁷ Posuzování bezúhonnost se rozpadá do dvou rovin, jednak jsou v cit. ustanovení vyjmenovány trestné činy¹⁶⁸, pro jejichž spáchání nelze danou osobu považovat za bezúhonnou, jednak je zde zakotven též prostor pro správní uvážení ve vztahu k jiným než vyjmenovaným trestným činům, a to zejména proto, že ne všechna trestná činnost musí mít nutně dopad na způsobilost žadatele dítě řádně vychovávat.¹⁶⁹

V neposlední řadě krajský úřad zhodnotí přípravu žadatele k přijetí dítěte do rodiny (§ 27 odst. 1 písm. b) ZSPOD). Tuto odbornou přípravu zajišťují krajské úřady (§ 11 odst. 2 písm. a) ZSPOD). Jedná se o soubor různých kurzů, školení, přednášek a seminářů, které musí žadatelé o pěstounskou péči v zákonem stanoveném rozsahu absolvovat. Časový rozsah této přípravy činí minimálně 48 hodin (§ 11 odst. 2 písm. a)

psychologických testů a individuálních konzultací. Srov. VALOVÁ, Anna. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Op. cit.*, s. 243-244.

¹⁶⁶ Možnost vyjádření dětí žadatele je projevem realizace participačních práv dětí zakotvených zejména v čl. 12 ÚPD.

¹⁶⁷ V opisu z evidence Rejstříku trestů se zaznamenávají všechny údaje o odsouzení a výkonu trestu dotčené osoby, a to včetně již zahlazených odsouzení (§ 10 odst. 4 zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů).

¹⁶⁸ Srov. § 27 odst. 1 písm. e) věta za středníkem ZSPOD: „(...) za bezúhonného se nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte (...)“.

¹⁶⁹ NOVOTNÁ, Věra. In: NOVOTNÁ, Věra a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. Op. cit.*, komentář k § 27.

ZSPOD).¹⁷⁰ Obsah a rozsah odborné přípravy k přijetí dítěte do rodiny blíže upravuje § 3 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD.¹⁷¹

V případě, že osoba, která znovu žádá o zařazení do evidence, již uvedenou přípravu absolvovala (tzv. „druhožadatel“), může krajský úřad rozhodnout, že není nutné splnit tuto přípravu znovu v plném rozsahu. Není však možné ji „druhožadateli“ zcela prominout. Problematickým aspektem odborných příprav je však nejednotnost jejich zajišťování v jednotlivých krajích ČR.¹⁷²

4.1.2.2. „Oznámení o vhodnosti“

Najde-li krajský úřad žadatele vhodného stát se pěstounem konkrétního dítěte, může dojít k tzv. párování dítěte a žadatele. Krajský úřad zpravidla v případě nalezení vhodného žadatele nejprve neformálně tohoto žadatele kontaktuje a sdělí mu podrobnější informace o dítěti. Teprve poté, co žadatel projeví zájem seznámit se s dítětem, vydá krajský úřad žadateli „oznámení o vhodnosti“ (§ 24 odst. 2 písm. a) a odst. 3 ZSPOD).¹⁷³ „*V tomto písemném oznámení krajský úřad sdělí vybranému žadateli základní údaje o dítěti, včetně informace o tom, kde se dítě aktuálně nachází (v péči které osoby nebo zařízení), a rovněž poučí žadatele o dalším postupu (právo seznámit se s dítětem a podat návrh na svěřeni dítěte do péče).*“¹⁷⁴

„Oznámení o vhodnosti“ zakládá právo žadatele osobně se seznámit s dítětem, a to i v prostředí, ve kterém se dítě právě nachází. Ten, kdo právě fakticky zajišťuje péči o dítě, je povinen toto seznámení umožnit, jinak by se mohl vystavit správně-právní odpovědnosti a dopustit se přestupku (§ 24 odst. 3 věta první ZSPOD ve spojení s § 59 odst. 1 písm. a) ZSPOD).

¹⁷⁰ Zákonem požadovaná minimální doba přípravy je však odborníky považována za nedostatečnou.

¹⁷¹ V roce 2012 byl ze Spojených států amerických převzat standardizovaný vzdělávací program PRIDE (Parent Resources for Information, Development and Education), který byl přizpůsoben podmínkám náhradní rodinné péče v ČR. V současnosti představuje výchozí systém příprav žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče ve většině krajů. K tomuto blíže srov. SocioFactor, s. r. o. *Analýza implementace programu PRIDE v ČR*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, 144 s.

¹⁷² Délku odborné přípravy ovlivňuje jednak množství subjektů, které tyto přípravy v rámci příslušného kraje vykonávají, ale také odlišný přístup krajských úřadů k možnosti realizace příprav v jiném kraji. Je-li v rámci příslušného kraje během roku nabízeno pouze omezené množství odborných kurzů, pěstouni pak nemohou splnit minimální zákonný rozsah těchto příprav a řízení o zařazení do evidence žadatelů může trvat několik měsíců, v mnoha případech i déle než rok.

¹⁷³ U pěstounských péčí, které byly zprostředkovány mezi lety 2000 až 2013, rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče je v odůvodnění uvedeno, že byl proveden důkaz vyjádřením krajského úřadu, popř. MPSV. Srov. § 45b odst. 1 zákona o rodině, ve znění účinném od 1. 4. 2000 do 31. 12. 2013, ve spojení s § 18 ZSPOD, ve znění účinném od 1. 4. 2000 do 31. 12. 2013.

¹⁷⁴ HOVORKA, Daniel. In: MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KŘÍSTEK, Adam a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Op. cit., komentář k § 24.

Je-li dítě umístěno v zařízení pro výkon ústavní výchovy, má žadatel (srov. výše) právo požádat ředitele ústavního zařízení o povolení návštěvy v místě svého bydliště. Návštěvu lze povolit až na dobu 30 dnů, a to i opakovaně (srov. § 30 odst. 1 ZSPOD). V případě, že je dítě v péči jiné fyzické osoby, je umožnění návštěvy zpravidla založeno na vzájemné dohodě mezi žadatelem a osobou, která o dotyčné dítě právě fakticky pečuje.¹⁷⁵

Od doručení „oznámení o vhodnosti“ běží žadateli 30denní lhůta, v níž má právo podat soudu návrh na svěřeni dítěte do předpěstounské péče podle § 963 ObčZ. Tuto lhůtu může krajský úřad v odůvodněných případech prodloužit až na 60 dnů (§ 24 odst. 3 věta druhá ZSPOD).

4.1.3. Předpěstounská péče

Předpěstounská péče je upravena jak v § 963 ObčZ, tak v § 24 odst. 3 věta druhá ZSPOD. Hlavním účelem předpěstounské péče je navázání vzájemných vztahů mezi dítětem a budoucím pěstounem, vyzkoušení, zda poté, co soud rozhodne o svěřeni dítěte do pěstounské péče, bude všechno tak dobré, jak se očekává. O umístění dítěte do předpěstounské péče může rozhodovat výhradně soud¹⁷⁶ (§ 963 ObčZ ve spojení s § 466 písm. n) ZŘS).¹⁷⁷

ObčZ upravuje předpěstounskou péči jako fakultativní, neboť v cit. ustanovení stanoví, že soud může (*a contrario* tak učinit nemusí) svěřit zájemcům o pěstounskou péči dítě do péče předpěstounské. Délku trvání předpěstounské péče určí soud se zřetelem k okolnostem případu a ve vztahu k potřebám dítěte a jeho rodiny. Doba, po kterou trvá předpěstounská péče, by neměla být příliš krátká, aby měl pěstoun dostatek času na navázání kontaktu se svěřeným dítětem a posouzení svých schopností a aby následně mohl učinit důkladně zvážené rozhodnutí, že se stane pěstounem tohoto dítěte. Předpěstounská péče by ale neměla trvat ani příliš dlouhou dobu, neboť je více než žádoucí, aby poměry dítěte byly stabilizovány v co nejkratší možné době.¹⁷⁸ Je-li však

¹⁷⁵ HOVORKA, Daniel. In: MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KŘÍSTEK, Adam a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Op. cit., komentář k § 24.

¹⁷⁶ Podle § 471 odst. 1 ZŘS *a contrario* rozhoduje soud o svěřeni dítěte do předpěstounské péče usnesením.

¹⁷⁷ Do konce roku 2013 o předpěstounské péči rozhodovaly orgány sociálně-právní ochrany dětí (obecní úřady obcí s rozšířenou působností) ve správním řízení podle § 45b odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve spojení s § 19 odst. 2 písm. b) ZSPOD, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

¹⁷⁸ WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Op. cit., s. 1149.

pěstounská péče výsledkem zprostředkování krajským úřadem, předpěstounská péče je koncipována jako obligatorní¹⁷⁹ (§ 24 odst. 3 věta druhá ZSPOD).

Soud má v obou těchto případech povinnost dohlížet nad průběhem a úspěšností předpěstounské péče. V rámci dohledu může soud svá rozhodnutí týkající se předpěstounské péče měnit či rušit.¹⁸⁰ Při výkonu dohledu soud spolupracuje s místně příslušným orgánem SPOD, který má povinnost ověřit, zda za trvání předpěstounské péče nedošlo ke změně skutečností rozhodných pro svěření dítěte do pěstounské péče, a zjistili takové skutečnosti, je povinen podat návrh soudu na zrušení rozhodnutí o svěření dítěte do předpěstounské péče (§ 19 odst. 3 ZSPOD). Orgán SPOD má také povinnost sledovat vývoj dítěte v předpěstounské péči. Za tímto účelem zaměstnanec orgánu SPOD navštěvuje rodinu budoucího pěstouna nejméně jednou za 3 měsíce (§ 19 odst. 4 ZSPOD).¹⁸¹

Během trvání předpěstounské péče má zájemce o pěstounskou péči obdobné povinnosti a práva jako pěstoun (§ 966 odst. 3 ZSPOD). Vzhledem k tomu, že z praktického hlediska je plnění povinností a využívání práv problematické a mohlo by omezovat zamýšlený účel předpěstounské péče, je vhodné, aby soud výslovně stanovil, jaké povinnosti a jaká práva zájemce o pěstounskou péči má.¹⁸²

4.1.4. Rozhodnutí soudu o svěření dítěte do pěstounské péče

O svěření dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud v rámci péče soudu o nezletilé (§ 466 písm. n) ZŘS). Věcně příslušným v prvním stupni je obecný soud nezletilého. Místní příslušnost se určí podle § 4 odst. 2 ZŘS ve spojení s § 467 ZŘS. K řízení ve věcech pěstounské péče bude tedy příslušný okresní soud, v jehož obvodu má nezletilé dítě na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu své bydliště.

Účastníky řízení jsou rodiče (jsou-li nositeli i vykonavateli rodičovské odpovědnosti), poručník dítěte (pokud rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti a o dítě osobně nepečují), dále dítě zastoupené kolizním opatrovníkem, a konečně

¹⁷⁹ V praxi však žadatelé o zprostředkování pěstounské péče podávají návrh podle § 24 odst. 3 ZSPOD pouze v minimu případů (k tomuto blíže viz kap. 8).

¹⁸⁰ BARTONÍČKOVÁ, Irena. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Op. cit., komentář k § 963, marg. č. 2.

¹⁸¹ Od právní moci rozhodnutí o svěření dítěte do předpěstounské péče má pěstoun, případně dítě svěřené do předpěstounské péče nárok na dávky pěstounské péče (§ 47p odst. 2 ZSPOD).

¹⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění) ze dne 3. 2. 2012. Op. cit., k § 962.

zájemce o pěstounskou péči nebo manželé, kteří jsou zájemci o společnou pěstounskou péči.

Řízení ve věcech pěstounské péče, včetně řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče lze zahájit i bez návrhu (§ 468 odst. 1 a 2 ZŘS *a contrario*). Je-li však zahájeno na návrh, petit může mít např. následující podobu:

Navrhuje se vydání tohoto

r o z s u d k u

Nezletilý Petr Pírko, nar. 5. 4. 2015, bytem Rovná 8, 753 56 Opatovice, se svěřuje do společné pěstounské péče manželům Tereze Pospíšilové, nar. 20. 8. 1977, a Zdeňku Pospíšilovi, nar. 24. 1. 1975, oba bytem Uhlová 17, 543 01 Vrchlabí.

V uvedeném příkladu se jedná o návrh na svěřeni dítěte do společné pěstounské péče manželů. Petit by měl obsahovat identifikaci dítěte, dále o jakou pěstounskou péči se jedná (výlučná péče pěstouna „jednotlivce“ či společná pěstounská péče manželů) a v neposlední řadě také identifikaci osoby pěstouna, popřípadě pěstounů.

Soud v meritu věci rozhoduje rozsudkem (§ 471 odst. 1 ZŘS) a činí tak s největším urychlením (§ 471 odst. 2 ZŘS). Rozhodnutí ve věci samé vydá soud zpravidla do 6 měsíců od zahájení řízení. Dojde-li k překročení této lhůty, je povinen ve svém rozhodnutí nedodrženi stanovené lhůty odůvodnit.¹⁸³

V České republice jsou však opatrovnické soudy poměrně zatížené a lhůty, ve kterých vydávají meritorní rozhodnutí, jsou tak velmi dlouhé.¹⁸⁴ Pro dítě to ovšem často znamená, že v nevhodném prostředí musí setrvat delší dobu, než by bylo žádoucí. Každý další den, který musí dítě strávit v nevyhovujícím prostředí, mu už nikdo nenahradí. Významným procesním institutem může být v takovém případě předběžné opatření (srov. § 452 ZŘS), kterým mohou být alespoň po dobu řízení o svěřeni dítěte

¹⁸³ Jestliže je některý z účastníků řízení (popř. orgán SPOD jako kolizní opatrovník dítěte) přesvědčen, že řízení trvá nedůvodně dlouho, může využít práva podat stížnost na průtahy v řízení. Srov. § 164 odst. 1 věta první zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích: „*Fyzické a právnické osoby (dále jen „stěžovatel“) jsou oprávněny obracet se na orgány státní správy soudů se stížnostmi, jen jde-li o průtahy v řízení nebo o nevhodné chování soudních osob anebo narušování důstojnosti řízení před soudem.*“

¹⁸⁴ Průměrná délka řízení v opatrovnických věcech ode dne nápadu do dne konečného vyřízení soudem (tj. právní moci rozhodnutí) v 1. stupni byla v roce 2021 131 dnů. Srov. České soudnictví 2021: Výroční statistická zpráva. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2022, s. 64.

do pěstounské péče, upraveny poměry dítěte. V tomto smyslu je však soud často vázán rozsahem návrhu, takže pokud návrh zní na svěřeni dítěte do pěstounské péče, ale jeho součástí není návrh na vydání předběžného opatření, soud nemůže předběžné opatření naříditi.

Rozsudkem, kterým bylo rozhodnuto o svěřeni dítěte do pěstounské péče, by měl soud zpravidla zároveň upravit vyživovací povinnost rodičů, popř. jiné povinné osoby, resp. osob k dítěti (§ 466 písm. c) ZŘS v souladu s § 961 odst. 1 ObčZ). Ve výroku, kterým upravuje vyživovací povinnost rodičů, stanoví také povinnost poukazovat výživné krajské pobočce Úřadu práce (§ 961 odst. 2 ve spojení s § 47t odst. 3 ZSPOD).¹⁸⁵

V případě pěstounské péče soud v rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče samozřejmě nerozhoduje o změně příjmení dítěte, protože nejde o statusovou změnu, jako je tomu v případě osvojení (srov. § 835 odst. 1 ObčZ).¹⁸⁶

4.1.5. Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče (dále zpravidla jen „DVPP“) představuje nástroj, který je jednak předpokladem pro poskytování podpory osobám pečujícím (podporu poskytují subjekty veřejné správy – obecní či krajské úřady, především však tzv. pověřené osoby, viz níže), jednak reaguje na povinnost státu dozorovat výkon pěstounské péče. Do ZSPOD byl tento institut zaveden novelou č. 401/2012 Sb., upraven je v § 47b a násl. ZSPOD.¹⁸⁷

¹⁸⁵ V praxi však soudy často o vyživovací povinnosti nerozhodují v rámci řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Za účelem rozhodování o stanovení vyživovací povinnosti rodičů, popř. jiných povinných osob musí proběhnout další samostatné řízení, jehož okruh účastníků se téměř shoduje s okruhem účastníků řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče (dalším účastníkem by byla krajská pobočka Úřadu práce, popř. osoby odlišné od rodičů, o jejichž vyživovací povinnosti by bylo rozhodováno). V souladu se zásadou procesní ekonomie považují za vhodné, aby soud, je-li to vzhledem k okolnostem možné, rozhodl též o vyživovací povinnosti rodičů, popř. jiných povinných osob. V praxi se lze často setkat s případy, kdy se rodiče dítěte nedostaví ani k jednomu z výše uvedených řízení. Domnívám se, že za takových okolností není nutné vést dvě samostatná řízení. Je však třeba, aby tento návrh na stanovení vyživovací povinnosti byl obsažen v návrhu na zahájení řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, popř. aby byl alespoň ze strany např. orgánu SPOD dán podnět.

¹⁸⁶ V případě, že jde o dlouhodobou péči od útlého věku dítěte do jeho zletilosti, může vadit, že se dítě jmenuje jinak. Nicméně, změna příjmení dítěte v pěstounské péči je poměrně komplikovaná. Vzhledem k tomu, že se bezpochyby jedná o významnou, resp. podstatou záležitost týkající se dítěte (srov. § 877 odst. 2 ObčZ), může pěstoun změnu příjmení dítěte provést pouze se souhlasem rodičů dítěte (§ 72 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení). Pokud rodiče souhlas neudělí, musí se pěstoun obrátit na soud, aby svým rozhodnutím souhlas nahradil. Navíc pro změnu příjmení musí existovat vážný důvod a není možné ji provést, byla-li by v rozporu s potřebami a zájmy nezletilého dítěte (§ 72 odst. 2 a 4 cit. zák.)

¹⁸⁷ Některé aspekty těchto dohod (tzv. standardy kvality) jsou dále upraveny v bodě 15 Přílohy č. 1 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí pracuje s termínem „osoba pečující“¹⁸⁸. Tou se ve vztahu k pěstounské péči podle § 2a písm. c) ZSPOD rozumí především fyzická osoba, které bylo dítě rozhodnutím soudu svěřeno do pěstounské, popř. předpěstounské péče. Kromě toho však zákon mezi osoby pečující řadí také fyzické osoby, kterým dítě prozatím soudním rozhodnutím svěřeno do péče nebylo. V takovém případě je však podmínkou, aby řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče osoby již bylo alespoň zahájeno (na návrh¹⁸⁹ nebo ex offa), a v průběhu řízení tato osoba musí o dítě osobně pečovat.¹⁹⁰

Ustanovení § 47a odst. 2 ZSPOD uvádí taxativní výčet práv a povinností, které zákon přiznává nebo ukládá osobám pečujícím. Vzhledem k tomu, že cit. ustanovení je velmi obecně formulované, byla by tato práva a povinnosti v praxi obtížně uplatnitelná. Proto je obsahem DVPP především konkretizace těchto práv a povinností tak, aby byly dostatečně individualizovány ve vztahu ke konkrétní pěstounské rodině.

Dohoda o výkonu pěstounské péče je tzv. subordinační veřejnoprávní smlouvou.¹⁹¹ Povinnost navrhnout obsah DVPP a její uzavření osobě pečující spočívá především na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má pěstoun trvalý pobyt (§ 47b odst. 1 ZSPOD). Dohodu o výkonu pěstounské péče může však osoba pečující uzavřít i s jinou zákonem předvídanou smluvní stranou, kterou může být obecní úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, který není místně příslušným k podání návrhu na uzavření této dohody, krajský úřad nebo pověřená osoba¹⁹² (§ 47b odst. 4 ZSPOD). S tímto jiným subjektem může pečující osoba DVPP uzavřít pouze se

¹⁸⁸ Občanský zákoník ve vztahu ke svěřenectví pracuje s termínem „pečující osoba“ (srov. § 953 ObčZ), který zdaleka není obsahově stejný jako termín „osoba pečující“ podle § 2a písm. c) ZSPOD, ba dokonce „pečující osoba“ nenaplnuje žádné z kritérií „osoby pečující“. V praxi to však může činit určité potíže, neboť laikům, ale v některých případech ani sociálním pracovníkům tento rozdíl nemusí být zcela jistě zřejmý.

¹⁸⁹ V tomto případě je další podmínkou, aby péče o dítě nebyla zjevně bezdůvodná (srov. § 16a odst. 4 ZSPOD). Tuto skutečnost potvrzuje orgán SPOD (§ 16a odst. 3 písm. b) ZSPOD).

¹⁹⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 20. 10. 2015, sp. zn. 8 Ads 17/2015-49: „Bylo by jistě nevhodnou tautologií, pokud by osoba pečující o dítě byla definována jako osoba, která o dítě pečuje. Přesto však lze vysledovat, že právě faktická péče o dítě je nezbytná pro podřazení do této kategorie.“

¹⁹¹ Veřejnoprávní smlouva je nástrojem správního práva upraveným v § 159 a násl. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále zpravidla jen „SŘ“). V tomto případě se jedná o tzv. subordinační veřejnoprávní smlouvu podle § 161 odst. 1 SŘ, zvláštním zákonem je v tomto případě ZSPOD. Veřejnoprávní smlouvu uzavírá správní orgán s potenciálním účastníkem řízení, podmínkou účinnosti takové smlouvy je souhlas místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

¹⁹² V souladu s ustanovením § 48 ZSPOD mohou pověřené osoby poskytovat sociálně-právní ochranu na základě rozhodnutí o pověření k výkonu také činnosti, na základě pověření pak mohou vykonávat různé činnosti, mezi které patří i uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče podle § 47b ZSPOD.

souhlasem¹⁹³ místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Smluvní strana, která s osobou pečující uzavřela DVPP, je povinna o tom informovat příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností a předat mu kopii této dohody.

Osoba pečující může také podle svého uvážení měnit subjekt, se kterým má uzavřenou DVPP, přičemž dosavadní DVPP lze rozvázat jak dohodou smluvních stran, tak výpovědí. Dohoda o výkonu pěstounské péče může zaniknout pouze k poslednímu dni kalendářního pololetí, ve kterém byla DVPP vypovězena nebo bylo dohodnuto její zrušení, tj. k 30.6. či 31. 12. (§ 47c odst. 5 ZSPOD). Osoba pečující může DVPP vypovědět i bez udání důvodu, subjekt veřejné správy tak může učinit pouze z taxativně uvedených důvodů (§ 47c odst. 2 a 3 ZSPOD). Mezi tyto důvody patří závažné nebo opakované porušování povinností ze strany pěstouna nebo opakované maření sledování naplňování DVPP.

Na jedné straně DVPP tak stojí subjekt veřejné správy, na druhé straně osoba pečující. Smluvní stranou DVPP však není dítě svěřené do pěstounské péče, ani rodiče dítěte svěřeného do pěstounské péče, ani jiné osoby dítěti blízké, ačkoliv se jich obsah dohody může dotýkat (např. dohoda stanoví podmínky realizace styku dítěte s rodiči).¹⁹⁴

Osoba pečující uzavírá jedinou DVPP bez ohledu na počet dětí jí svěřených (§ 47b odst. 7 ZSPOD). To platí i v případě, jsou-li oba manželé osobou pečující. Manželé společně uzavírají pouze jedinou DVPP bez ohledu na počet svěřených dětí a bez ohledu na to, jsou-li děti svěřeny do společné péče či výlučné péče jednoho z manželů (§ 47b odst. 8 ZSPOD).

Lhůta pro uzavření DVPP je 30 dnů od právní moci rozhodnutí o svěření prvního dítěte do pěstounské péče osoby pečující. Pokud pěstoun DVPP v této lhůtě neuzavře s žádným z výše uvedených subjektů, místně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností upraví podrobnosti práv a povinností zakotvených v § 47a odst. 2 ZSPOD svým rozhodnutím z moci úřední (§ 47b odst. 2 ZSPOD). Zákon tak jednoznačně upřednostňuje smluvní autonomii před jednostranným rozhodnutím subjektu veřejné správy, které má v tomto případě subsidiární charakter. V praxi však dochází

¹⁹³ Souhlas má povahu vyjádření podle části čtvrté SŘ a je tzv. jiným úkonem správního orgánu podle § 154 SŘ.

¹⁹⁴ RIEDLOVÁ JURKOVÁ, Jana. In: NOVOTNÁ, Věra a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Op. cit., komentář k § 47b.

k nahrazování DVPP správními rozhodnutími ex offo ve velmi malém procentu případů.¹⁹⁵

Mezi základní zásady, které ovládají uzavírání DVPP, případně vydávání rozhodnutí v této věci, patří zásada souladu DVPP nebo rozhodnutí, kterým je nahrazena, s rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do péče osoby pečující a s individuálním plánem ochrany dítěte (tzv. IPOD), pokud byl zpracován.¹⁹⁶ Další zásadou je povinnost subjektů klást důraz na zájmy a individuální potřeby dítěte. Zákon ukládá též povinnost přihlídnout k potřebám osoby pečující, pokud jsou tyto potřeby spojeny s výkonem péče o svěřené dítě (§ 47b odst. 3 ZSPOD).

Subjekt, který uzavřel s osobou pečující DVPP nebo vydal příslušné rozhodnutí, je povinen sledovat naplňování těchto instrumentů prostřednictvím svých zaměstnanců, kteří se musí alespoň jednou za 2 měsíce osobně setkat s osobou pečující a dětmi svěřenými do její péče (§ 47b odst. 5 ZSPOD). Zmíněný přímý osobní kontakt umožňuje získat bezprostřední informace o potřebách pěstounské rodiny a v případě potřeby včas reagovat na konkrétní problémy. Zaměstnanec dotyčného subjektu zjišťuje, zda jsou zvolené nástroje spolupráce účinné a zda není potřeba dohodu změnit či upravit.

Subjekty, které uzavírají s osobami pečujícími tyto dohody, mají nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče (§ 47d odst. 1 věta první ZSPOD). Příspěvek je určen především na pokrytí nákladů na zajišťování pomoci osobám pečujícím a svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí (§ 47d odst. 1 věta druhá ZSPOD) Výše tohoto příspěvku dle § 2 nařízení vlády č. 438/2022 Sb. činí s účinností od 1. 1. 2023 59 400 Kč za kalendářní rok. Příspěvek lze přiznat pouze na základě žádosti tohoto subjektu, o které rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce, v jejímž obvodu se nachází sídlo nebo místo trvalého pobytu žadatele (§ 47d odst. 3 ZSPOD).

4.2. Trvání pěstounské péče

Po dobu trvání pěstounské péče pěstouni plní nejen funkci „náhradních rodičů“, kteří osobně pečují o jim svěřené dítě, a proto – vzhledem k mimořádné důležitosti

¹⁹⁵ Statistika MPSV (údaje ke konci roku 2021) ukázala, že pouze ve 13 případech vydal obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhodnutí o právech a povinnostech při výkonu pěstounské péče, kterou nahradil DVPP. Srov. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2021. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

¹⁹⁶ IPOD je povinen vypracovat obecní úřad obce s rozšířenou působností podle § 10 odst. 3 písm. d) a odst. 5 ZSPOD na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Obsahem je vymezení příčin ohrožení dítěte, včetně stanovení opatření k zajištění ochrany dítěte a časového plánu pro provádění těchto opatření.

institutu pěstounské péče – nesou pěstouni podstatnou odpovědnost za řádný výkon této péče.

Péče o dítě svěřené do pěstounské péče se od péče o vlastní potomky velmi liší. Děti, které se ocitnou v pěstounské péči, mají totiž oproti ostatním dětem specifické potřeby. Mimo prostředí vlastní rodiny se ocitají bez vlastního rozhodnutí a nemohou takovou situaci nijak ovlivnit. Péče o děti svěřené do náhradní rodinné péče tak často nabývá podoby tzv. terapeutického rodičovství, neboť náhradní rodiče dostávají do péče zpravidla děti s neviditelnými „handicapy“. Takové děti bývají poznamenané předchozími negativními zkušenostmi, které se jiným dětem za celý jejich život nepříhodí (nezájem ze strany dítěti nejbližších osob, ztráta rodinného prostředí, zanedbávání, zneužívání či týrání rodiči nebo jinými blízkými osobami). Pěstounská péče je náročné poslání, a je proto nutné zajistit, aby existoval funkční systém doprovázení, vzdělávání pěstounů a sledování výkonu pěstounské péče.

4.2.1. Doprovázení pěstounů a úloha doprovázejících organizací

Doprovázení pěstounských rodin bylo legislativně zakotveno na počátku roku 2013 novelou ZSPOD č. 401/2012 Sb., která zavedla poměrně ucelený systém podpory a pomoci pěstounům, jenž v současné době představuje již nepostradatelnou součást pěstounství. Doprovázení zahrnuje tři základní činnosti: podporu pěstouna, dítěte a rodiny jako celku, vzdělávání pěstounů a kontrolu výkonu pěstounské péče. Jedná se v podstatě o soubor dílčích služeb, který koresponduje s právy a povinnostmi pěstounů zakotvenými v § 47a odst. 2 ZSPOD a navazuje též na povinnosti pěstouna ve vztahu k rodině dítěte upravené v § 967 ObčZ. Cílem doprovázení je *„napomáhat při vytváření bezpečného a stabilního prostředí pro dítě a podporovat pěstouny tak, aby dokázali zabezpečit v maximální možné míře nejlepší zájem dítěte“*.¹⁹⁷

Východiskem pro doprovázení je dohoda o výkonu pěstounské péče (viz výše), která stanoví právní rámec spolupráce mezi pěstouny a doprovázejícími subjekty. Doprovázejícími subjekty mohou být obecní úřady obcí s rozšířenou působností místně příslušné podle trvalého pobytu pěstouna nebo s jeho souhlasem další orgány SPOD či tzv. pověřené osoby. Pověřenou osobou je fyzická nebo právnická osoba, která má od příslušného krajského úřadu uděleno oprávnění jednak k uzavírání dohod o výkonu

¹⁹⁷ Doprovázení pěstounských rodin. Speciální příloha – Sekce pro náhradní rodinnou péči a sociálně-právní ochranu dětí. *Odborný časopis Sociální služby*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2019, 21(11), s. 27. ISSN 1803-7348.

pěstounské péče, jednak k poskytování výchovné a poradenské péče při výkonu
pěstounské péče a sledování tohoto výkonu, a to ve vztahu k osobám, s nimiž má
uzavřenou příslušnou dohodu (§ 48 odst. 2 písm. d) a f) ZSPOD).

Pověřenými osobami, které s pěstouny uzavírají tyto dohody, jsou zpravidla
nestátní neziskové organizace, které se označují jako tzv. doprovázející organizace
(v užším smyslu¹⁹⁸). Doprovázející organizace mají na poli doprovázení pěstounských
rodin nezastupitelnou úlohu. Doprovázení pěstounů zajišťované takovým subjektem
odpovídá předpokládanému účelu doprovázení, kterým je především navázání kvalitního
podpůrného vztahu mezi pěstounem a doprovázejícím subjektem.¹⁹⁹ V případě
doprovázení orgány SPOD totiž dochází k výkonu dvou odlišných rolí, role podpůrné
a role kontrolní, resp. dohledové. Pokud jsou pěstouni doprovázeni orgánem SPOD, může
nastat situace, kdy příslušný sociální pracovník zastává vůči pěstounské rodině z hlediska
účelu a smyslu doprovázení téměř neslučitelné dvojí postavení. Doprovázení orgány
SPOD bylo však od počátku považováno pouze za přechodné řešení a z výzkumu
provedeného v roce 2020 vyplývá, že již téměř 73 % pěstounských rodin (bez ohledu
na to, zdali se jedná o pěstounskou péči zprostředkovanou či nikoli)²⁰⁰ je doprovázeno
pověřenými osobami.²⁰¹

Nejintenzivnější podporu by měl pěstounské rodině poskytovat doprovázející
pracovník, kterým je zaměstnanec příslušné doprovázející organizace (v praxi zpravidla
označován jako tzv. „klíčový“ pracovník). Doprovázející pracovník je pěstounské rodině
přidělen v průběhu procesu sjednávání DVPP. Vedle podpůrné role má doprovázející
pracovník také povinnost úzce spolupracovat s orgánem SPOD dítěte umístěného
do pěstounské péče. Tuto povinnost vůči orgánu SPOD doprovázející pracovník realizuje
mj. podáváním pravidelných zpráv jednak o tom, jak výkon pěstounské péče

¹⁹⁸ Doprovázejícími organizacemi v širším smyslu můžeme rozumět veškeré doprovázející subjekty včetně
orgánů SPOD. V řadě publikací autoři užívají pojmy „doprovázející subjekt“ a „doprovázející organizace“
jako synonyma.

¹⁹⁹ OSPOD a doprovázející organizace v životě pěstounské rodiny. In: *Rozum a cit z. s.* [online].
[cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.pestouni-rac.cz/stranka/ospod-a-doprovazejici-organizace-v-zivote-pestounske-rodiny/>.

²⁰⁰ LUSKOVÁ, Daniela, KOTÍKOVÁ, Jaromíra, SOKAČOVÁ, Linda a kol. *Hodnocení účelnosti využití
státního příspěvku na výkon pěstounské péče na činnosti realizované v rámci doprovázení osob pečujících
a osob v evidenci, vyčíslení nákladů na jednotlivé činnosti, které jsou součástí doprovázení*. 1. vydání.
Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i, 2020, s. 38. ISBN 978-80-7416-403-3.

²⁰¹ MACELA, Miloslav. Státní příspěvek na výkon pěstounské péče. In: *Deník veřejné správy* [online].
[cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6774376>.

v konkrétním případě probíhá, jednak o tom, jak se daří naplňovat DVPP (§ 47b odst. 6 ZSPOD).

Doprovázející pracovník by měl být v pravidelném kontaktu s pěstouny a jim svěřeným dítětem, resp. svěřenými dětmi. V § 47b odst. 5 ZSPOD je frekvence návštěv pěstounské rodiny stanovena na minimálně jednou za 2 měsíce. Je-li vzhledem k okolnostem potřeba intenzivnějšího osobního kontaktu, může doprovázející pracovník docházet do pěstounské rodiny i častěji. Zpravidla jsou tyto návštěvy častější zpočátku vzájemné spolupráce mezi doprovázející organizací a pěstounskou rodinou, a to proto, aby měl doprovázející pracovník možnost pěstounskou rodinu lépe poznat, zjistit její konkrétní potřeby a vzájemnou spolupráci odpovídajícím způsobem nastavit. Vedle toho doprovázející pracovník v součinnosti s dítětem, pěstouny a rodinou dítěte sestavuje tzv. plán průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči²⁰², který musí být v souladu s IPOD. Jeho předmětem je podrobná specifikace služeb poskytovaných doprovázející organizací s ohledem na konkrétní potřeby dětí i pěstounů.²⁰³

4.2.1.1. Oblasti doprovázení pěstounů

Zákonem stanovené (srov. § 47a odst. 2 ZSPOD) oblasti doprovázení tvoří „povinné minimum“ podpory a pomoci pěstounům. V cit. ustanovení jsou zakotvena minimální práva a povinnosti pěstounů, která mohou být dále konkretizována DVPP uzavřenými s doprovázejícími subjekty. Tyto práva a povinnosti pěstounů lze rozdělit do několika základních okruhů. Jedná se o:

1. právo na poskytování tzv. odlehčovací či respitní péče,
2. právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci,
3. povinnost „dalšího“ vzdělávání pěstounů²⁰⁴ a právo na bezplatné zprostředkování takového vzdělávání,

²⁰² Plán průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči je upraven kritériem 10c standardů kvality přílohy č. 2 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD.

²⁰³ V plánu průběhu pobytu dítěte v pěstounské péči se mj. stanoví potřeby dítěte, příp. pěstounské rodiny, reakce na ně (způsob intervence, poskytnutí služeb či jiné pomoci), úkoly, kontrolní termín a předpokládané náklady. Srov. Nadační fond J&T. *Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče*. Praha: Nadační fond J&T, 2015, s. 24-25.

²⁰⁴ Dalším vzděláváním pěstounů se rozumí povinnost průběžně si zvyšovat znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v zákonem stanoveném minimálním rozsahu, a to poté, co již dítě bylo soudem svěřeno pěstounům do péče (srov. § 47a odst. 2 písm. f) ZSPOD, viz níže).

4. právo na pomoc a doprovázení při plnění specifických povinností vyplývajících z pěstounské péče.

Pěstouni mají právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě. Tato pomoc, resp. péče je v komentářové literatuře označována jako tzv. účelová odlehčovací péče (§ 47a odst. 2 písm. a) ZSPOD).²⁰⁵ Jedná se o formu odlehčovací služby, která spočívá především v zajištění krátkodobé péče v příkladmo vyjmenovaných situacích, kdy pěstoun není z objektivních důvodů schopen o dítě pečovat (zejména po dobu, kdy je pěstoun v pracovní neschopnosti, při ošetřování osoby blízké²⁰⁶, při narození dítěte, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí nebo při úmrtí osoby blízké). Zpravidla je tato pomoc zajišťována zaměstnanci doprovázejících subjektů, ale je možné, aby se poskytování účastnily i jiné subjekty jako např. profesionální agentury, které nabízí služby hlídání dětí, nebo rodinná a mateřská centra.²⁰⁷

Vedle této pomoci, která má spíše krátkodobý charakter, stojí právo pěstounů na poskytnutí tzv. neúčelové odlehčovací péče (§ 47a odst. 2 písm. b) ZSPOD). Smyslem této služby je pomoc se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě (nebo děti), a to v rozsahu alespoň 14 dnů za kalendářní rok, pečuje-li osoba o dítě starší dvou let. Zákonem stanovený rozsah je minimální, není vyloučeno, aby v dohodě s doprovázejícím subjektem byl stanoven rozsah větší. Tato forma odlehčovací péče může být realizována různými způsoby, včetně letních táborů, příměstských táborů, poznávacích zájezdů nebo jiných vhodných akcí.

Pěstounské rodiny mají dále právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci (§ 47a odst. 2 písm. c) ZSPOD). Jinou odbornou pomocí můžeme rozumět např. poskytování služeb sociálních, pedagogických, zdravotních či právních. Na zprostředkování odborné pomoci má pěstoun, resp. dítě v pěstounské péči nárok alespoň jednou za 6 měsíců. Toto právo tak může pěstounská rodina využít i častěji, a to s ohledem na konkrétní potřeby a situaci pěstounské rodiny.

Velmi významným právem pěstounů je právo na zprostředkování a zajištění bezplatného vzdělávání, kterému odpovídá povinnost pěstounů neustále si zvyšovat

²⁰⁵ MACELA, Miloslav. In: MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KŘÍSTEK, Adam a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Op. cit., komentář k § 47a.

²⁰⁶ Srov. taxativně stanovené důvody v § 39 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

²⁰⁷ CILEČKOVÁ, Kateřina. In: ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Op. cit., s. 466.

znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě (§ 47a odst. 2 písm. d) a f) ZSPOD). Účelem doprovázející služby je naplánovat a zprostředkovat pěstounům kvalitní vzdělávání, a to v minimálním rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích. Typicky se jedná o soubor několikahodinových přednášek a seminářů, výjimkou nejsou ani víkendové vzdělávací pobyty. Obsah vzdělávání dále upravuje § 5 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD. Vzdělávání je zaměřeno především na získávání nových informací a schopností v oblasti péče o dítě, zvládnutí krizových situací, návrat dítěte do původní rodiny nebo přechod do jiné náhradní rodiny či na přípravu dítěte na osamostatňování se a odchod z náhradní péče. Každý pěstoun by měl s doprovázejícím subjektem vypracovat individuální vzdělávací plán²⁰⁸, který bude reflektovat specifické potřeby pěstounské rodiny, a zároveň bude odpovídat obecným tematickým okruhům vzdělávání stanovených prováděcí vyhláškou.

Stěžejní činnost v rámci doprovázení představuje pomoc při zajišťování kontaktu dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými (§ 47a odst. 2 písm. e) ZSPOD). Povinnost pěstounů udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými vyplývá jednak z § 967 ObčZ, jednak je upravena též v § 47a odst. 2 písm. h) ZSPOD, který upřesňuje, že plnění této povinnosti musí probíhat v souladu s IPOD (viz výše). Doprovázející subjekt tak vystupuje zejména v roli „prostředníka“, který společně s ostatními aktéry hledá nejvhodnější formu kontaktu, na kontakt připravuje všechny zúčastněné strany a dbá na to, aby kontakt probíhal v bezpečném, ideálně neutrálním prostředí a odpovídal svému účelu, kterým je především zachování vzájemných vazeb dítěte s jeho původní rodinou.²⁰⁹

Z uzavřené dohody pěstounům vyplývá také povinnost umožnit sledování naplňování dohody a spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí (§ 47a odst. 2 písm. g) ZSPOD). Tato povinnost je nástrojem kontroly výkonu pěstounské péče. Doprovázející subjekt má povinnost být minimálně jednou za 2 měsíce v osobním styku s pěstounskou rodinou. Na základě pozorování vypracovává doprovázející subjekt jednou za 6 měsíců zprávu, kterou zasílá místně příslušnému orgánu SPOD. Vedle toho

²⁰⁸ Srov. bod 10d přílohy č. 2 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení ZSPOD (standards kvality sociálně-právní ochrany dětí při poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami podle § 48 odst. 2 písm. d) až f) ZSPOD).

²⁰⁹ MACELA, Miloslav. In: MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KRČÍSTEK, Adam a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Op. cit., komentář k § 47a.

má orgán SPOD povinnost sledovat vývoj dětí umístěných v pěstounské péči prostřednictvím návštěv pěstounské rodiny (§ 19 odst. 4 ZPOSD, viz níže).

4.2.2. Veřejnoprávní kontrola výkonu pěstounské péče soudy a orgány SPOD

Pěstounská péče je jedním z prostředků zabezpečení péče o dítě, který nastupuje v případě, že rodiče nejsou schopni péči o dítě zajistit svými vlastními silami. Z čl. 20 ÚPD vyplývá povinnost státu zajistit takovému dítěti náhradní péči a nést za její zajištění plnou odpovědnost. Je tak naprosto nezbytné, aby výkon takové náhradní péče byl kontrolován příslušným orgánem veřejné moci.

4.2.2.1. Ingerence a dohled soudu nad pěstounskou péčí

Za trvání pěstounské péče často nastávají situace, které mohou podstatným způsobem ovlivnit její další průběh. ObčZ povolává soud, aby v takových případech do pěstounské péče svým rozhodnutím zasáhl (srov. § 969 ObčZ ve spojení s § 475 odst. 2 ZŘS).

Důvodem k takovému zásahu soudu může být zejména podstatná změna poměrů, rozhodnutí o svěření dítěte do pěstounské péče je totiž rozhodnutím *cum clausula rebus sic stantibus*, tj. s výhradou změny poměrů. K takové změně poměrů může dojít na straně kterékoli ze zúčastněných osob, tzn. rodiče, pěstouna, ale i samotného dítěte. Soud na návrh oprávněné osoby do pěstounské péče zasáhne také tehdy, nedohodnou-li se rodiče s pěstounem v podstatné záležitosti týkající se dítěte.

K ingerenci soudu dochází na základě návrhu dítěte zastoupeného kolizním opatrovníkem (orgánem SPOD), rodiče či pěstouna. Uvedené osoby se mohou zejména domáhat úpravy práv a povinností pěstounů či rodičů vůči dítěti. Soud však nemusí pouze změnit rozsah těchto práv a povinností plynoucích z pěstounské péče, ale může též sám rozhodnout o konkrétní záležitosti týkající se dítěte (typicky půjde o rozhodnutí, které nahrazuje souhlas rodičů v podstatné záležitosti). V krajních případech může být rozhodnuto i o zrušení pěstounské péče (viz níže). Důležité je však upozornit na to, že návrhem oprávněné osoby je soud vázán (§ 26 ZŘS). Soud není oprávněn z vlastní iniciativy překročit návrh, např. změnit rozsah práv a povinností pěstouna, navrhuje-li pěstoun, aby soud pouze rozhodl o neshodě mezi ním a rodiči v konkrétní záležitosti (srov. § 877 odst. 1 ObčZ).

Vedle tohoto však procesní úprava zakotvená v § 466 písm. n) ve spojení s § 468 odst. 1 a 2 ZŘS *a contrario* umožňuje zahájit řízení ve věcech pěstounské péče i bez

návrhu. Soud tak může do pěstounské péče zasahovat i ex offo, a to zásadně v jiných než výše uvedených případech. Soudu např. náleží rozhodovat o dalším vymezení povinností a práv pěstouna podle § 966 odst. 2 ObčZ. Svým rozhodnutím soud může též upravit podmínky styku dítěte v pěstounské péči s rodiči a dalšími osobami dítěti blízkými podle § 967 ObčZ.²¹⁰

Aby soud mohl vykonávat dohled, který mu zákon ukládá (viz výše), musí být dostatečně informován o tom, jak se dítěti v pěstounské péči daří. Proto soud pěstounovi v rozhodnutí, kterým dítě svěruje do jeho péče, stanoví povinnost podávat tzv. „zprávu o svěřeném dítěti“²¹¹ (§ 72 odst. 1 Jednacího řádu pro okresní a krajské soudy²¹²) a mj. také stanoví frekvenci podávání těchto zpráv, nejméně však jednou ročně.²¹³ V této zprávě má pěstoun povinnost poskytnout ucelené informace o svěřeném dítěti, jeho zdravotním stavu a postupu výchovy. V praxi často zpráva obsahuje i popis dalších skutečností, např. bytových poměrů, majetkových poměrů, vzdělávání a zájmových činností, vzájemných vztahů a soužití v pěstounské rodině či informace o zájmu rodičů o dítě a o pravidelnosti kontaktu s biologickou rodinou.

4.2.2.2. Kontrola výkonu pěstounské péče orgány SPOD

Zkušenosti z praxe bohužel ukazují, že ne každé umístění dítěte v náhradní rodině slouží ku prospěchu dítěte. Náhradní rodinná péče nemusí být v konkrétním případě úspěšná nebo se mohou vyskytnout problémy, které je potřeba urychleně řešit. Za tímto účelem mají orgány SPOD povinnost průběžně a důkladně sledovat situaci dítěte v rodině, do níž bylo svěřeno, a monitorovat, zda jsou naplňována jeho práva. Orgány SPOD mají také povinnost spolupracovat se soudy a vykonávají funkci opatrovníka ve vztahu k řízením ve věcech pěstounské péče (srov. § 469 odst. 1 ZŘS ve spojení s § 17 písm. a) ZSPOD).

Jednou z nejdůležitějších povinností orgánů SPOD je povinnost sledovat vývoj dítěte, resp. dětí, které byly svěřeny do pěstounské péče (§ 19 odst. 4 ZSPOD). S tím koreluje povinnost pěstouna spolupracovat se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dítěte, resp. dětí (§ 47a odst. 2 písm. g) ZSPOD). Obecní úřady obcí s rozšířenou

²¹⁰ HROMADA, Miroslav. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1025. ISBN 978-80-7400-788-0.

²¹¹ V praxi se někdy tato zpráva označuje také jako „zpráva o výkonu pěstounské péče“.

²¹² Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.

²¹³ Výrok může vypadat následovně: „Pěstouni jsou povinni podávat o výkonu pěstounské péče soudu zprávu vždy do 31. 1. příslušného roku.“

působností jako orgány SPOD realizují svou prve zmíněnou povinnost prostřednictvím návštěv v rodině, kde dítě žije.²¹⁴ V období prvních 6 měsíců pobytu dítěte v náhradní rodině je orgán SPOD povinen pěstounskou rodinu navštěvovat alespoň jednou za 3 měsíce. Po uplynutí prvního půl roku se frekvence návštěv řídí především zájmem dítěte, nicméně příslušný zaměstnanec musí navštívit pěstounskou rodinu alespoň jednou za 6 měsíců.²¹⁵ O provedené návštěvě a zjištěných skutečnostech posléze vypracuje zprávu, která je součástí spisové dokumentace dítěte vedené obecním úřadem obce s rozšířenou působností.

Ukáže-li se to potřebným v zájmu dítěte, je orgán SPOD povinen podat soudu návrh na zrušení pěstounské péče (§ 14 odst. 1 písm. l) ZSPOD).²¹⁶ Spolu s návrhem na zrušení pěstounské péče musí navrhovatel doložit existenci závažných důvodů pro takové rozhodnutí. Výčet případů, ve kterých je orgán SPOD aktivně legitimován k zahájení řízení, je taxativní. V ostatních věcech týkajících se pěstounské péče návrh podat nemůže. Je-li však potřeba řešit určitou vážnou situaci a oprávněné osoby (rodiče, pěstoun, popř. též dítě v pěstounské péči zastoupené opatrovníkem) návrh na zahájení řízení samy nepodají, může orgán SPOD podat k příslušnému soudu alespoň podnět a soud řízení zahájí z moci úřední (§ 14 odst. 6 ZSPOD).

4.3. Zánik dlouhodobé pěstounské péče

Důvodem zániku pěstounské péče mohou být různé právní skutečnosti. Těmito právními skutečnostmi jsou rozhodnutí soudu o zrušení pěstounské péče, smrt pěstouna nebo smrt dítěte, nabytí plné svéprávnosti, resp. zletilost dítěte a uplynutí doby trvání pěstounské péče, kterou soud stanovil. Právním důvodem zániku společné pěstounské péče vykonávané společně manžely je také rozvod jejich manželství či smrt jednoho ze společných pěstounů.²¹⁷

²¹⁴ Při výkonu této formy kontroly dochází k zásahu do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 LZPS). Takový zásah je přípustný pouze na základě zákona, ze zákonem stanovených důvodů a v zákonem dovolených případech. Zákonné oprávnění zaměstnanců orgánů SPOD vyplývá z § 52 odst. 1 ZSPOD.

²¹⁵ Bohužel se nezdá, že orgány SPOD tuto povinnost neplní, pěstounské rodiny v pravidelných intervalech nenavštěvují a vystačí si pouze s písemným nebo telefonickým sdělením pěstounů. To je ovšem zásadně v rozporu s účelem, pro který jsou tyto „kontroly“ prováděny, a největší obětí pasivního přístupu orgánu SPOD se stane ono potřebné dítě.

²¹⁶ Tato povinnost byla zakotvena novelou ZSPOD provedenou zákonem č. 363/2021 Sb., kterým se mění ZSPOD a další související zákony.

²¹⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Op. cit., s. 158.

4.3.1. Rozhodnutí soudu o zrušení pěstounské péče

Pěstounskou péči může zrušit svým rozhodnutím pouze soud. Důvodem může být podstatná změna poměrů nebo neshoda mezi rodiči a pěstounem v podstatné záležitosti týkající se dítěte (§ 969 ObčZ ve spojení s § 475 odst. 2 ZŘS). Aktivně legitimováni k podání návrhu na zrušení pěstounské péče jsou dítě svěřené do pěstounské péče (zastoupené orgánem SPOD), rodič i pěstoun. Pěstounskou péči může však zrušit soud i bez návrhu, jsou-li pro to závažné důvody (§ 468 odst. 1 a 2 ZŘS *a contrario*).

Podstatná změna poměrů může nastat na straně svěřeného dítěte (pěstounská péče neplní svůj účel), jeho rodičů (obnovení schopnosti zajistit osobní péči o dítě) anebo pěstouna (pěstoun již není schopen nebo ochoten nadále o dítě osobně pečovat).

Zaprvé, může nastat situace, kdy pěstounská péče neplní svůj účel, např. neosvědčila se ve vztahu ke konkrétnímu dítěti. Taková situace bývá zpravidla důsledkem komplikací ve vzájemných vztazích mezi pěstounem a dítětem. Dojde-li ke zrušení pěstounské péče v takovém případě a rodiče dítěte nejsou schopni náležitou péči dítěti zabezpečit, může soud rozhodnout i o jiné formě náhradní péče, např. o ústavní výchově, je-li v souladu se zájmem dítěte.

Žádoucím důvodem pro zrušení pěstounské péče je především pozitivní změna poměrů na straně rodičů dítěte. Umístění dítěte do pěstounské péče je dočasným opatřením a zrušeno by mělo být vždy, jakmile to okolnosti případu dovolí, neboť jedním z cílů pěstounské péče je znovu sjednotit biologické rodiče a jejich dítě.²¹⁸ Po odpadnutí překážky, která bránila rodičům v péči o dítě, musí být rozhodnuto o zrušení pěstounské péče a navrácení dítěte do původní rodiny. Překážky bránící rodičům v péči o dítě musí být zcela odstraněny nebo zde musí být alespoň jistota, že došlo k jejich zmírnění na takovou úroveň, že navrácení dítěte do přirozené rodiny bude v souladu s jeho nejlepším zájmem. Vždy je nutné změny na straně rodičů pečlivě zhodnotit a vzít v potaz také délku trvání pozitivních změn.²¹⁹

Změna může nastat také na straně pěstouna. Pěstounská péče tak může být zrušena jednak na základě žádosti pěstouna, který již nadále nechce vykonávat pěstounskou péči (dojde v podstatě k odvolání souhlasu se svěřením dítěte do pěstounské péče vyžadovaného podle § 962 odst. 1 ObčZ), jednak proto, že pěstoun pozbude jiné zákonné

²¹⁸ Srov. rozsudek ESLP ze dne 22. 10. 2015, ve věci Jovanovic proti Švédsku, stížnost č. 10592/12.

²¹⁹ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. II. ÚS 859/17.

předpoklady (pěstoun již není osobou bezúhonnou, došlo k omezení svéprávnosti pěstouna či se pěstoun přestěhoval do zahraničí)²²⁰.

Soud je oprávněn rozhodnout o zrušení pěstounské péče také tehdy, kdy v případě podstatné či významné záležitosti týkající se dítěte dojde k nesouladu mezi rodiči dítěte a pěstounem, popř. též mezi pěstounem a dítětem (§ 969 ObčZ).

Novela ZSPOD provedená zákonem č. 363/2021 Sb. zakotvila také právo orgánu SPOD podat návrh na zrušení pěstounské péče (§ 14 odst. 1 písm. l) ZSPOD, viz výše). Do dne účinnosti cit. novely měl orgán SPOD jen právo upozornit či podat podnět ve smyslu ustanovení § 474 odst. 2 ZSŘ, nemohl však podat návrh na zahájení řízení o zrušení pěstounské péče.²²¹

4.3.2. Smrt pěstouna nebo dítěte

Z povahy věci pěstounská péče zaniká též smrtí dítěte nebo smrtí pěstouna. Dojde-li k jedné z těchto právních událostí, nejsou již na straně dítěte či na straně pěstouna nadále splněny předpoklady trvání této náhradní rodinné péče (srov. § 958 odst. 1 ObčZ, resp. § 962 odst. 1 ObčZ).

4.3.3. Nabytí plné svéprávnosti dítěte, resp. dosažení zletilosti

Nejčastějším důvodem zániku pěstounské péče bývá stále nabytí plné svéprávnosti dítěte svěřeného do pěstounské péče. Ačkoliv je pěstounská péče koncipována jako institut dočasný, většina dětí přesto zůstává v pěstounské péči velmi dlouhou dobu, zpravidla do své zletilosti.²²² K zániku pěstounské péče nabytím plné svéprávnosti dítěte může dojít již před dosažením zletilosti způsoby podle § 30 odst. 2 ObčZ (uzavření manželství a přiznání svéprávnosti soudem), nejpozději však pěstounská péče zaniká zletilostí dítěte (§ 970 ObčZ), kterou podle § 30 odst. 1 ObčZ rozumíme dovršení 18. roku věku.²²³

²²⁰ Srov. § 962 odst. 1 ObčZ *a contrario*.

²²¹ NOVOTNÁ, Věra. In: NOVOTNÁ, Věra a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Op. cit., komentář k § 14.

²²² V roce 2021 pěstounská péče zanikla nabytím svéprávnosti svěřeného dítěte v 756 případech, naproti tomu byla pěstounská péče zrušena z důvodu návratu k rodičům pouze ve 221 případech. ²²² Srov. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2021. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

²²³ Zánik pěstounské péče nabytím plné svéprávnosti, resp. dosažením zletilosti však neznamená, že dítě nemůže žít i nadále s pěstounem ve společné domácnosti. Pěstoun i zletilé „dítě“ mohou mít stále nárok na některé dávky pěstounské péče. Srov. § 47i odst. 1 ZSPOD a § 47f odst. 2 ZSPOD) Srov. WESTPHALOVÁ, Lenka. In: KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. Op. cit., s. 1161.

4.3.4. Uplynutí doby

Soud může trvání pěstounské péče, je-li to vzhledem k okolnostem možné, stanovit dobu, po kterou bude taková péče trvat (např. po dobu pobytu rodiče dítěte ve výkonu trestu odnětí svobody, po dobu, kdy rodič dítěte nemůže dát souhlas s osvojením, např. z důvodu nedostatku věku [srov. § 811 ObčZ] nebo neuplynutí doby 6 týdnů po porodu [srov. § 813 ObčZ], či po dobu, která musí uplynout, než bude možné rozhodnout o osvojení bez souhlasu rodičů [srov. § 820 ObčZ]). Pěstounská péče tak zanikne, jakmile uplyne soudem určená doba.

Zpravidla nejsou-li však soudu známy žádné okolnosti, ze kterých by mohl při určení doby trvání pěstounské péče vycházet, rozhodne o svěřeni dítěte do pěstounské péče, aniž by současně stanovil dobu jejího trvání. Pak se bude jednat o pěstounskou péči na dobu neurčitou, ovšem s výhradou podstatné změny poměrů (*cum clausula rebus sic stantibus*).²²⁴

4.3.5. Rozvod společných pěstounů, smrt jednoho nebo obou společných pěstounů

Je-li dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželům, společná pěstounská péče zaniká ex lege právní mocí rozhodnutí o rozvodu (§ 964 odst. 2 *in fine* ObčZ). Před rozhodnutím o rozvodu musí soud rozhodnout o úpravě povinností a práv společných pěstounů k dítěti v pěstounské péči pro dobu po rozvodu (§ 964 odst. 2 ObčZ). Uplatní se tak stejné pravidlo jako u rozvodu rodičů nezletilého dítěte (srov. § 906 ObčZ). Soud zároveň rozhodne, do péče kterého pěstouna bude dítě po rozvodu manželství výlučně svěřeno. Soud může také určit, jak se bude druhý manžel na péči o dítě dříve svěřené do společné péče podílet.²²⁵ Odůvodnění rozhodnutí o rozvodu manželství společných pěstounů může vypadat následujícím způsobem:

„(...) Soudem bylo zároveň rozhodnuto o změně společné pěstounské péče k nezletilé [jméno] [příjmení] na výlučnou pěstounskou péči manželky pro dobu před i po rozvodu manželství, přičemž soud nezjistil na straně nezletilého dítěte existenci zvláštních důvodů, které by rozvodu manželství bránily (i v případě společné pěstounské péče manželů má soud za to, že je nutno při rozhodování o rozvodu manželství vzít v úvahu i případnou existenci překážky bránící rozvodu manželství dle § 755 odst. 2 písm. a) ObčZ, neboť společná péče pěstounů je osobní péčí o nezletilé dítě, kdy dítě si buduje silný citový vztah k oběma manželům). (...)“

(Rozhodnutí Okresního soudu v Mostě ze dne 14. 7. 2022, č. j. 61 C 144/2021-24)

²²⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Op. cit., komentář k § 959.

²²⁵ Tamtéž, komentář k § 964.

V případě, že zanikne manželství společných pěstounů smrtí, zaniká i společná pěstounská péče. V případě, že zemřou oba pěstouni, zaniká pěstounská péče v celém rozsahu. Zemře-li jeden ze společných pěstounů, společná pěstounská péče ex lege zaniká, dítě však zůstává v pěstounské péči pozůstalého manžela, a to bez nutnosti, aby o tom soud jakkoliv dále rozhodoval (§ 964 odst. 3 ObčZ).

5. Povinnosti a práva osob zúčastněných na pěstounské péči

Výše již bylo zmíněno mnohé z toho, co bude probíráno v této kapitole. Považují ale za důležité zabývat se povinnostmi a právy osob zúčastněných na pěstounské péči souhrnně a přehledně na jednom místě.

Pěstounská péče je institutem dočasným, který musí být vždy pojímán jako subsidiární k péči vlastních rodičů dítěte.²²⁶ Mezi pěstounem a dítětem do jeho péče svěřeným nevzniká takový poměr, jaký mezi sebou mají rodiče a děti. Zároveň svěřením do pěstounské péče nedochází ke zpretrhání statusových vazeb mezi dítětem a původní rodinou. Osoby zúčastněné na pěstounské péči (pěstoun, popř. pěstouni, rodiče a dítě svěřené do pěstounské péče) mají vzájemná práva a povinnosti, jejichž podoba reflektuje výše uvedená specifika této formy náhradní rodinné péče.

5.1. Povinnosti a práva pěstounů

Pěstoun má vůči svěřenému dítěti určité povinnosti a práva, jejichž rozsah odpovídá převažujícímu účelu pěstounské péče. Pěstounská péče nevede ke změně statusového poměru mezi dítětem a jeho biologickou rodinou, smyslem pěstounské péče totiž není nahrazení rodičů. Pěstoun zaujímá místo vedle rodičů dítěte, doplňuje je a zpravidla ve velmi omezeném rozsahu přebírá výkon některých rodičovských povinností a práv.²²⁷

5.1.1. Povinnosti a práva pěstounů zakotvená v občanském zákoníku

Základní povinností a právem pěstouna je o dítě svěřené mu do pěstounské péče osobně pečovat (§ 966 odst. 1 ObčZ). Osobní péčí pěstouna o dítě se rozumí taková péče, která se zpravidla věnuje dítěti v rodině.²²⁸ Povinnost osobní péče o dítě, která pěstounovi ex lege náleží, tvoří samotné jádro pěstounské péče. Pěstoun vstupuje v aspektu osobní péče o dítě na místo rodičů. Z tohoto mu vyplývá povinnost, ale zároveň i oprávnění mít dítě u sebe a zajistit jeho každodenní péči, včetně péče o jeho zdraví a péče o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Oprávnění pěstouna osobně o dítě pečovat má – nutně

²²⁶ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2016, sp. zn. I. ÚS 1764/16.

²²⁷ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 2619/19: „(...) Účelem pěstounské péče není přijetí cizího dítěte za své tak, jak je tomu v případě osvojení, kdy dochází ke změně statusu dítěte (...). Pěstounská péče nepřináší ztrátu práv a povinností rodičů vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti (srov. § 960 odst. 1 občanského zákoníku).“

²²⁸ Srov. Zo správy a zhodnotenia praxe súdov Slovenskej socialistickej republiky, prerokovaných a schválených občianskoprávnym kolégiom Najvyššieho súdu SSR ze dne 30. 4. 1974, Cpj 14/74, č. 27/1975 S. rozh.

– účinky také vůči třetím osobám. Pěstoun má právo bránit se zásahu do výkonu osobní péče ze strany jiných osob, které dítě neoprávněně zadržují, pěstoun se tedy může sám domáhat vrácení dítěte zpět do své péče (§ 882 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 466 písm. h) ZŘS).

Pěstoun při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů (§ 966 odst. 2 věta první ObčZ). Jedná se o povinnosti a práva, která jsou součástí rodičovské odpovědnosti podle § 858 ObčZ. Pěstoun se však není nositelem rodičovské odpovědnosti, jen povinnosti a práva z ní plynoucí v omezeném rozsahu vykonává tam, kde to rodičům z povahy věci nepřísluší, resp. kde svou rodičovskou odpovědnost vykonávat nemohou.

Pěstounovi vedle toho také náleží právo rozhodovat o běžných záležitostech dítěte a v těchto záležitostech dítě (právně) zastupovat a spravovat jeho jmění (§ 966 odst. 2 věta druhá ObčZ). Co se rozumí běžnou záležitostí, zákon nestanoví, zakotvuje však demonstrativní výčet životních situací, které se naopak považují za záležitosti významné. Zejména se jedná o nikoliv běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volbu vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte (§ 877 odst. 2 ObčZ). Při rozhodování o těchto významných, resp. podstatných záležitostech potřebuje pěstoun souhlas rodiče, popř. poručníka dítěte. Souhlas těchto osob je také možné nahradit rozhodnutím soudu.²²⁹

Zákon pěstounovi výslovně ukládá povinnost informovat rodiče (popř. poručníka dítěte) o podstatných záležitostech dítěte (§ 966 odst. 2 věta třetí ObčZ). Smyslem této povinnosti je především včasné a řádné informování rodičů o tom, že bude potřeba učinit rozhodnutí o určité významné záležitosti týkající se dítěte. Dojde-li však v takové věci k neshodě mezi rodiči a pěstouny, může na návrh dítěte, pěstouna nebo rodiče rozhodnout soud (§ 969 ObčZ ve spojení s § 475 odst. 2 ZŘS).

Z judikatury nižších soudů vyplývá, že při svěřeni dítěte do pěstounské péče soud ve výroku rozhodnutí uvede též povinnosti a práva pěstouna upravená § 966 odst. 2 ObčZ.²³⁰ V rozhodnutí by měl být rozsah těchto povinností a práv přesně vymezen, aby bylo možné vzájemná práva a povinnosti zúčastněných osob postavit najisto.

²²⁹ Pro ukázkou může soud v konkrétním případě rozhodnout např. následujícím způsobem: „Soud uděluje souhlas za matku nezletilého Petra Nováka, narozeného 16. 5. 2019, k podání žádosti o přijetí nezletilého k předškolnímu vzdělávání.“

²³⁰ BARTONÍČKOVÁ, Irena. In: PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Op. cit., komentář k § 966, marg. č. 6.

Právě cit. ustanovení je však v praxi často velmi problematické a jeho uskutečňování způsobuje nemalé komplikace. Vyžadují-li to okolnosti, může soud poměry pěstounů upravit i jiným způsobem, než který předpokládá cit. ustanovení, a to s ohledem na nejlepší zájem dítěte (§ 966 odst. 2 věta čtvrtá ObčZ ve spojení s § 960 odst. 1 ObčZ). V konkrétním případě tak mohou být pěstounům soudem stanoveny další povinnosti a práva, která jinak zásadně náleží pouze rodičům, příp. poručníkovi dítěte. Soud může např. přiznat pěstounovi právo rozhodovat i v některých podstatných záležitostech, které se dítěte týkají či dítě v těchto záležitostech zastupovat. Takto je možné pěstounovi usnadnit výkon každodenní plnohodnotné péče o svěřené dítě.

Ztotožňuji se s názorem, že by soud měl při rozhodování o svěřením dítěte do pěstounské péče zohlednit všechny okolnosti týkající se souzené věci.²³¹ Je-li v konkrétním případě zřejmé, že biologičtí rodiče o dítě nejeví zájem a s nejvyšší pravděpodobností to ani v budoucnu nebude jiné, takže pěstounská péče patrně bude nikoli pouze přechodným řešením situace v přirozené rodině, ale řešením dlouhodobým, nemá, podle mého názoru, smysl zachovávat zákonem předvídaný široký rozsah práv a povinností biologických rodičů k dítěti. Naopak, soud by měl v rozhodnutí, kterým svěřuje dítě do pěstounské péče, rozšířit povinnosti a práva pěstounů nad zákonný limit, aby rozsah práv a povinností pěstouna co nejlépe odpovídal účelu pěstounské péče v konkrétním případě.²³²

Především s ohledem na zdůrazňovaný dočasný charakter institutu pěstounské péče má pěstoun povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými (§ 967 věta první ObčZ). Na tuto povinnost ve své rozhodovací praxi často upozorňuje též Ústavní soud: „(...) *pokud je stále dána možnost, ba očekávání návratu dítěte do původní rodiny, pak je především zapotřebí udržovat vazby dítěte s původní rodinou a usilovat o jejich prohlubování (...)*“.²³³ Pěstoun má také povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péče, ledaže soud stanoví jinak (§ 967 věta druhá ObčZ). Styk mezi rodičem a dítětem je

²³¹ MATYŠKOVÁ, Linda. Práva a povinnosti pěstouna na základě § 966 odst. 1 a 2 občanského zákoníku. *Právo a rodina*, 2020, 22(4), s. 3. ISSN 1212-866X.

²³² I v případě, kdy má pěstoun stanoveny další povinnosti a práva nad rámec § 966 odst. 2 ObčZ, rozhoduje-li v podstatné záležitosti týkající se dítěte, je nutné, aby takové rozhodnutí bylo schváleno soudem. Aplikuje se tak analogicky ust. § 934 odst. 1 věta druhá ObčZ. Bez přivolení soudu by bylo takové jednání pěstouna zdánlivé (srov. § 554 ObčZ). Srov. KRÍSTEK, Adam. Postavení pěstouna při realizaci povinností a práv nevyplyvajících ze zákona, ale z rozhodnutí soudu. *Právo a rodina*, 2020, 22(1), s. 4. ISSN 1212-866X.

²³³ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 31. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18-3.

základní složkou rodičovské odpovědnosti a ESLP opakovaně zdůrazňuje, že styk rodičů s jejich dětmi je jádrem rodinného života ve smyslu čl. 8 EÚLP.²³⁴ Při plnění těchto povinností mají pěstouni právo na pomoc ze strany doprovázejících subjektů (viz výše), včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku (§ 47 odst. 2 písm. e) a h) ZSPOD).

5.1.2. Některé další povinnosti a práva pěstounů vyplývající ze zvláštních právních předpisů

Veřejnoprávním protějškem úpravy pěstounské péče v ObčZ je ZSPOD, který zakotvuje další povinnosti a práva pěstounů. Jedná se o obecně formulované povinnosti a práva, která pěstounům přiznává § 47a odst. 2 ZSPOD a která jsou předmětem DVPP, které pěstoun uzavírá s doprovázejícími subjekty, popř. rozhodnutí, kterým může být DVPP v některých případech nahrazena podle § 47b a násl. ZSPOD (viz kap. 4).

Určitá oprávnění pěstounů jednat, popř. dítě zastupovat v konkrétních záležitostech jsou blíže upravena také jinými veřejnoprávními zákonnými předpisy.

Prvním problémem, který pěstouni řeší, je určení bydliště dítěte v pěstounské péči. Přestože je určení místa bydliště významnou záležitostí, ve které přísluší rozhodovat pouze rodičům, příp. poručníkům (srov. § 877 odst. 2 ObčZ), z podstaty pěstounské péče je více než zřejmé, že pěstoun bude o dítě pečovat v místě svého bydliště. Pěstoun je tak oprávněn ohlásit místo svého bydliště jako místo trvalého pobytu dítěte (§ 10 odst. 10 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel).

Je zcela běžnou situací, že dítě v pěstounské péči potřebuje vystavit cestovní doklad či občanský průkaz. Pěstoun je oprávněn v této věci jednat a podat žádost o vystavení příslušného dokladu namísto zákonného zástupce dítěte (rodiče, popř. poručníka). Musí však k této žádosti připojit souhlas zákonného zástupce s jeho ověřeným podpisem. V případě, že opatření tohoto souhlasu bránila těžko překonatelná překážka²³⁵, může pěstoun doložit existenci takové překážky potvrzením orgánu SPOD (§ 17 odst. 5 zákona č. 329/1999 Sb., zákona o cestovních dokladech a § 4 odst. 5 zákona

²³⁴ Srov. rozsudek ESLP ze dne 26. 4. 2004, ve věci Görgülü proti Německu, stížnost č. 74969/01.

²³⁵ Je důležité upozornit, že za takovou překážku však není možno považovat situaci, kdy zákonný zástupce odmítl s vystavením příslušného dokladu souhlas udělit.

č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech). Přivolení soudu tak k podání žádosti o cestovní pas či občanský průkaz pro dítě není třeba.²³⁶

Ve vztahu k poskytování zdravotních služeb dítěti v pěstounské péči je pěstoun oprávněn dítě zastupovat pouze v běžných léčebných a obdobných zákrocích, v ostatních případech potřebuje souhlas rodiče, příp. poručníka nebo přivolení soudu (srov. § 877 odst. 2 ObčZ).²³⁷

Pěstounovi však ze zákona č. 372/2012 Sb., o zdravotních službách (dále zpravidla jen „ZZS“) plynou určitá zvláštní oprávnění. Pěstoun má právo dítěti zvolit poskytovatele zdravotních služeb (§ 29 odst. 1 písm. b) ZZS).²³⁸ Významným právem pěstouna je též právo na nepřetržitou přítomnost ve zdravotnickém zařízení při poskytování zdravotních služeb dítěti (§ 28 odst. 3 písm. e) bod 1 ZZS). Dále pěstounovi náleží některá další práva a povinnosti zákonného zástupce (§ 42 ZZS), a to zejména ve vztahu k právu na informace o zdravotním stavu dítěte, možnosti hospitalizace bez souhlasu zákonného zástupce či umožnění pobytu společně s nezletilým hospitalizovaným pacientem ve zdravotnickém zařízení.

Pokud jde o vzdělávání dítěte, je pěstoun oprávněn jednat jen v běžných záležitostech, jako je např. omluva absence dítěte, nebo naopak účast pěstouna na třídních schůzkách. V případě, že je dítě v pěstounské péči potřeba zapsat do mateřské, základní či střední školy, nebo z nějakého důvodu současné školské zařízení, které dítě navštěvuje, změnit, je nutné mít k tomu souhlas zákonného zástupce dítěte (rodiče, popř. poručníka, srov. § 183 odst. 7 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon), případně lze nahradit tento souhlas rozhodnutím soudu.

²³⁶ Otázka vyžadování souhlasu soudu k podání žádosti pěstounem byla též předmětem šetření veřejné ochránčyně práv kvůli rozdílné praxi správních orgánů. Srov. Doporučení veřejného ochránce práv ke změně předpisů ze dne 19. 6. 2018, sp. zn. 14/2018/SZD.

²³⁷ Toto pravidlo se však neuplatní, jde-li o to, že nezletilému pacientovi je nutné poskytnout neodkladnou péči. Neodkladnou péči lze totiž v zákonem stanovených případech poskytnout i bez souhlasu zákonného zástupce dítěte (např. v případě, kdy je poskytnutí zdravotních služeb nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví dítěte, srov. § 38 odst. 4 ZZS). Nezletilého pacienta je také možné bez souhlasu zákonného zástupce nebo opatrovníka hospitalizovat v případě podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte (srov. § 38 odst. 2 ZZS).

²³⁸ Volba pěstouna může být fakticky omezena tím, že dítě není pojištěno u smluvní zdravotní pojišťovny příslušného poskytovatele zdravotních služeb. Volba, resp. změna zdravotní pojišťovny totiž náleží pouze zákonnému zástupci dítěte, tedy rodiči, popř. poručníkovi (§ 11a zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění).

5.2. Povinnosti a práva rodičů dítěte

Jak již bylo výše uvedeno, podstatou pěstounské péče není úplné nahrazení rodičů. Zpravidla se dokonce předpokládá, že dříve či později dojde ke znovusjednocení přirozené rodiny dítěte. Rodičům tak zůstávají vůči dítěti zachovány povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti, s výjimkou těch práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi (§ 960 odst. 1 ve spojení § 966 odst. 1 a 2 ObčZ). Rodiče i nadále zůstávají nositeli rodičovské odpovědnosti, rozhodnutím o svěřeni dítěte do pěstounské péče však fakticky dochází k omezení výkonu rodičovské odpovědnosti do té míry, v níž je k výkonu rodičovské odpovědnosti, totiž určitých povinností a práv vůči dítěti, povolán pěstoun. Rodiče ale zůstávají zákonnými zástupci dítěte, mají právo rozhodovat o podstatných záležitostech týkajících se dítěte, včetně záležitostí týkajících se jeho jmění.

Rozhodování o podstatných záležitostech týkajících se dítěte bývá v praxi velmi často předmětem neshod mezi pěstounem a rodiči. Nastane-li taková situace, může se pěstoun, rodič i dítě obrátit na soud, aby upravil vzájemná práva a povinnosti, učinil jiné rozhodnutí, anebo, nepřichází-li v úvahu některé z předchozích řešení, pěstounskou péči zrušil (§ 969 ObčZ). Jiné rozhodnutí, které má zpravidla formu nahrazení souhlasu rodičů jakožto zákonných zástupců dítěte, přichází v úvahu, je-li vzhledem k dosavadnímu postoji rodičů k dítěti zřejmé, že čekání na případný souhlas rodičů by bylo pouze protahováním řízení, oddalováním rozhodnutí a jako takové by bezpochyby nebylo v zájmu dítěte. Není výjimkou, že k neshodám v těchto záležitostech může dojít i mezi rodiči dítěte navzájem. V takovém případě se uplatní obecná úprava, která povolává soud, aby na návrh některého z rodičů věc rozhodl (§ 877 odst. 1 ObčZ).

K tomu, aby mohly být vazby dítěte s biologickou rodinou zachovány, a případný návrat do rodiny byl pro dítě co nejméně zatěžující, je rodičům ponecháno právo osobního a pravidelného styku s dítětem a právo na informace o dítěti, ledaže soud z důvodů hodných zvláštního zřetele rozhodne jinak (§ 960 odst. 2 ObčZ). Občanský zákoník v tomto ohledu důsledně naplňuje závazek vyplývající z čl. 9 odst. 3 ÚPD, jehož obsahem je právo dítěte odděleného od rodičů udržovat s rodiči pravidelný osobní kontakt, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy. Zákon hovoří pouze o právu rodičů se s dítětem stýkat,

dle judikatury Ústavního soudu ale „úprava styku rodiče s dítětem znamená povinnost rodiče nařízený styk realizovat, nejedná se jen o jeho právo.“²³⁹

Styk mezi dítětem a rodiči lze omezit nebo vyloučit jen v případě, je-li to nezbytné v nejlepším zájmu dítěte (srov. čl. 4 odst. 2 ÚSD). Aby nedocházelo k nenapravitelným zásahům do rodinných vazeb, může v odůvodněných případech dojít k omezení nebo vyloučení pouze určitého druhu styku, např. přímého, osobní styku, ovšem při zachování styku v nepřímé formě (prostřednictvím tzv. elektronické pošty, internetovou komunikací či telefonicky).²⁴⁰ Určitou formou omezeného styku je také tzv. asistovaný kontakt.²⁴¹ O tom je však oprávněn rozhodnout pouze soud.

Ideální situace nastává v případě, jsou-li všichni zúčastnění schopni dohodnout se spolu, jak se bude styk mezi rodiči a dítětem v pěstounské péči realizovat. Orgán SPOD by se měl snažit dovést obě strany ke vzájemné shodě.²⁴² V praxi se však vhodné nastavení styku mezi dítětem a jeho rodiči nezřídka stává předmětem sporů. Je-li zřejmé, že dosažení dohody bude spojeno se značnými problémy či vůbec nebude možné, považují za více než vhodné úpravu styku dítěte s jeho rodiči stanovit již v rozhodnutí o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Primárním hlediskem by měl být vždy zásadně zájem dítěte a jeho potřeby. Zvažována by měla být také prospěšnost kontaktu s biologickou rodinou, důvody, pro které se dítě ocitlo v náhradní rodinné péči, a šance na sanaci rodiny a její znovusjednocení.²⁴³ Souhlasím s názorem, že by kontakt dítěte s biologickou rodinou neměl být vynucován za každých okolností bez přihlídnutí ke specifickým konkrétního případu jen proto, že to zákon stanoví.²⁴⁴

²³⁹ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. I. ÚS 503/16; avšak, jedná se o výjimečný, ojedinělý názor, který – pokud je známo – již nikdy Ústavní soud neopakoval. Problém je totiž ve vykonatelnosti takového rozhodnutí. Jediná možnost spočívá v ukládání pokut. To ale jistě není něco, co by mohlo dítěti nějak prospět, resp. být v jeho nejlepším zájmu.

²⁴⁰ Srov. usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky Liberec ze dne 11. 6. 2012, sp. zn. 73 Co 286/2012.

²⁴¹ Asistovaným kontaktem můžeme rozumět kontakt dítěte s rodičem uskutečněný za přítomnosti jiných osob, zpravidla osob odborně vyškolených, které poskytují při realizaci takového kontaktu asistenci a dohlíží na jeho průběh. Srov. MIKULKOVÁ, Milena. *Metodika: Příprava stran a realizace asistovaného kontaktu*. Karviná: Akademický ústav Karviná, z. ú. 2019, s. 19.

²⁴² Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči ze dne 18. 12. 2020, sp. zn. 6985/2020/VOP/PŠ.

²⁴³ K této problematice též blíže např. Metodické doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí: Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými, č. j.: MPSV-2021/110589-233, které předkládá návrhy na řešení některých situací ve vztahu ke kontaktům dětí v pěstounské péči s jejich biologickou rodinou.

²⁴⁴ MOŠŤKOVÁ, Šárka, Sobotková, Irena. Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče. *E-psychologie*, 2016, 10(4), s. 51. ISSN 1802-8853.

Mimo rodičovskou odpovědnost stojí jiná povinnost rodičů, vyživovací povinnost. Svěřením dítěte do pěstounské péče vyživovací povinnost rodičů k dítěti nezaniká, rodiče ji musí plnit podle svých možností, schopností a majetkových poměrů, ve vazbě na odůvodněné potřeby dítěte (§ 961 odst. 1 ObčZ). Při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti soudem se i v tomto případě uplatní princip přednosti zásadně shodné životní úrovně dítěte s životní úrovní rodičů před hlediskem odůvodněných potřeb dítěte (srov. § 915 odst. 1 ObčZ). V praxi však problém nastává v situaci, kdy rodiče zemřeli, nejsou známi nebo nejsou schopni vyživovací povinnost k dítěti plnit. V takovém případě je třeba, aby soud zvážil uložení vyživovací povinnosti dalším osobám, které jako povinné přicházejí v úvahu (prarodiče, popř. praprarodiče²⁴⁵, srov. § 910 ObčZ), pokud ovšem takové osoby existují a jsou schopny tuto povinnost plnit.²⁴⁶

5.3. Práva a povinnosti dítěte v pěstounské péči

Neměli bychom však zapomínat na to, že primárním důvodem existence institutu pěstounské péče je potřeba zajistit náhradní péči potřebnému dítěti. Dítěti, které se ocitá bez náležité péče ze strany osob jemu nejbližších. Bez vlastního přičinění a bez možnosti danou situaci jakkoliv ovlivnit. V případě, že taková potřeba vznikla náhle, může se stát, že dítěti není situace odpovídajícím způsobem vysvětlena a není ani dostatek času, aby někdo seznámil dítě s jeho právy.²⁴⁷ U dětí ve velmi nízkém věku je možná takové jednání pochopitelné, resp. omluvitelné, ovšem nesmíme opomíjet skutečnost, že umístování do náhradní rodinné péče se týká i dětí, které se nachází již ve věku, ve kterém jsou schopny dané situaci velmi dobře porozumět.

Při umístování dětí do náhradního rodinného prostředí je nutné brát v potaz potřeby konkrétního dítěte a též přihlídnout k jeho názorům. Musí být respektována jeho individualita, neboť každé dítě, kterému je třeba zajistit náhradní péči, pochází z jiného prostředí a může mít zcela odlišné zkušenosti. Považuji za nezbytné, aby děti, které se ocitají v náhradních rodinách, byly o svých právech náležitě informovány, a to způsobem,

²⁴⁵ Vzájemná vyživovací povinnost je omezena na příbuzné v řadě přímé, příbuzenská linie pobočná je českým rodinným právem „ignorována“. Ovšem není vyloučeno, aby např. dobrovolně došlo k poskytování výživy mezi sourozenci. Srov. ELISCHER, David. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Op. cit., komentář k § 910.

²⁴⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Op. cit., komentář k § 961.

²⁴⁷ PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEL, Radek, MACELA, Miloslav. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat*. Praha: Kruh rodiny, o. p. s., 2015, s. 4. ISBN 987-80-87066-05-8.

který odpovídá jejich věku a rozumové vyspělosti. Tato práva musí být ze strany všech zúčastněných osob nejen respektována, ale také naplňována (srov. § 867 ObčZ). V praxi vyžaduje zapojení dítěte do všech procesů, které se ho týkají, ochotu a úsilí všech aktérů.²⁴⁸

Obecně jsou základní práva dětí zakotvena v mnoha mezinárodních dokumentech (zejména ÚPD, Úmluva o výkonu práv dětí, Úmluva o styku s dětmi a další). V nich uvedené široké spektrum práv dětí zavazuje státy, aby zohledňovaly práva dětí ve všech záležitostech, které se jich týkají. Zdůrazňují důležitost přístupu k dětem jako plnohodnotným subjektům práv.²⁴⁹ Především jde o tzv. participační práva dítěte (čl. 12 ÚPD, § 867 ObčZ, § 875 ObčZ a § 8 ZSPOD).

Tyto mezinárodní závazky reflektuje též vnitrostátní právní úprava. Participační práva dítěte zakotvuje § 867 ObčZ, který upravuje právo dítěte na potřebné informace za účelem vytvoření si a sdělení vlastního názoru ve vztahu k rozhodování, které se dotýká jeho zájmu. Též ustanovení 8 ZSPOD garantuje dítěti právo na pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv, právo na informace a právo svobodně se vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho týkají. Participační práva, která jsou dětem přiznána, jsou jedním z nejdůležitějších nástrojů realizace práv dětí.

Vedle výše uvedených práv má dítě v pěstounské péči také právo na pravidelný osobní kontakt s rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte (čl. 9 odst. 3 ÚPD, § 872 ObčZ či § 960 odst. 2 ObčZ). Dítě má právo stýkat se i s jinými příbuznými a osobami dítěti společensky blízkými (§ 927 ObčZ).²⁵⁰ S tím úzce souvisí právo dítěte na respektování soukromého a rodinného života, které je chráněno na úrovni ústavního pořádku (čl. 8 odst. 1 EÚLP, čl. 10 odst. 2 LZPS).

²⁴⁸ Jako určitý návod, jak efektivně zapojit dítě do rozhodování o záležitostech, které se ho týkají, může posloužit metodika nastíněná v publikaci SKIVENES, Marit, STRABAU, Astrid. A Child Perspective and Children's Participation. *Children, Youth and Environments*, 2006, 16(2), s. 16. ISSN 1546-2250. Podle této metodiky může vypadat proces zapojování dětí následujícím způsobem: 1) nejprve by měly být dítěti zprostředkovány informace, které jsou nezbytné pro to, aby si dítě mohlo na situaci vytvořit vlastní názor, 2) poté se prostřednictvím svého názoru dítě může k dané situaci vyjádřit, 3) tento názor dítěte je následně v rámci poskytované intervence zohledněn, 4) celý proces je zakončen sdělením a vysvětlením závěrečného rozhodnutí dítěti.

²⁴⁹ Ve své rozhodovací praxi na postavení dítěte jako subjektu práv upozorňuje i Ústavní soud. Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17: „(...) nelze na dítě nahlížet jako na pouhý objekt, o němž rozhodují jiní, ani ho nelze stavět do role pasivního pozorovatele událostí. Dítě je subjektem práva (...).“

²⁵⁰ Osobou dítěti společensky blízkou můžeme rozumět všechny další osoby blízké, které nejsou s dítětem příbuzné, má-li k nim dítě citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami znamenal újmu (srov. § 927 ObčZ).

Dítě svěřené do pěstounské péče má v pěstounské rodině i určité povinnosti. Jedná se o povinnost dítěte zapojit se do chodu domácnosti pěstouna tak, jako je to v rodinách běžné (srov. § 968 ObčZ). Dítě má povinnost pomáhat podle svých možností a schopností v pěstounově domácnosti, a má-li vlastní příjem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny. Podoba pomoci dítěte v pěstounské rodině by měla být úměrná věku dítěte, jeho zručnosti, schopnostem a možnostem, s přihlédnutím též k jeho zdravotnímu a mentálnímu stavu.²⁵¹ Citované ust. je obdobou ust. § 886 odst. 2 ObčZ, má především výchovný charakter.

Jak už bylo výše uvedeno (viz kap. 4), dítěti, které bylo svěřeno do pěstounské péče, též svědčí aktivní legitimace k podání návrhu na změnu práv a povinností, zrušení pěstounské péče, nebo jiné rozhodnutí, které se má dotknout života a zájmů dotyčného dítěte v případě, že dojde k podstatné změně poměrů nebo k neshodě mezi rodiči a pěstounem, popř. též mezi dítětem a pěstounem, v podstatné záležitosti, která se dítěte týká (§ 969 ObčZ ve spojení s § 475 odst. 2 ZŘS).

²⁵¹ POLIŠENSKÁ, Petra a kolektiv autorů Nejvyššího soudu. In: POLIŠENSKÁ, Petra a kol. *Občanský zákoník – Komentář s judikaturou – Svazek VIII – Poručenství a jiné formy péče o dítě (§ 928-975)*. Ostrava: CODEXIS publishing, 2018, komentář k § 968.

6. Vztah pěstounské péče a poručenství

V praxi mohou nastat různé okolnosti, kvůli kterým rodiče nevykonávají či ani nemohou vykonávat rodičovskou odpovědnost vůči dítěti, které je v pěstounské péči, v plném rozsahu.

Důvodem, pro který nemohou rodiče z objektivních důvodů vykonávat své rodičovské povinnosti a práva, může být to, že zemřeli²⁵² nebo nejsou vůbec známi.

Rodiči ale také může ve výkonu rodičovské odpovědnosti bránit závažná překážka, která je však zřejmě pouze dočasného charakteru (např. dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody či vážný zdravotní stav). V takovém případě může soud i bez návrhu, je-li toho v zájmu dítěte třeba, výkon rodičovské odpovědnosti pozastavit, tzv. sistovat (§ 869 odst. 1 ObčZ).

Nežřídko se lze však setkat s případy, kdy biologičtí rodiče dítěte, které je v pěstounské péči, dlouhodobě a vědomě svá rodičovská práva a povinnosti neplní. Neprojevují-li rodiče o dítě žádný zájem, o snaze rodičů upravit si své poměry a převzít dítě zpět do osobní péče nemluvě, otevírá se prostor pro ten nejzávažnější zásah soudu do jejich rodičovské odpovědnosti. Nejednají-li se pouze o „*ojedinělé vybočení či opomenutí rodičovské péče*“²⁵³, ale rodiče soustavně závažným způsobem zanedbávají své rodičovské povinnosti²⁵⁴, může soud rodiče jejich rodičovské odpovědnosti zbavit (§ 871 ObčZ).

V praxi mohou na straně obou rodičů nastat překážky stejného druhu (např. oba rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti vůči určitému dítěti) nebo mohou být překážky na straně každého z rodičů odlišné povahy (např. jeden z rodičů bude zbaven rodičovské odpovědnosti vůči tomuto dítěti, druhý z rodičů není znám).

Ocitne-li se dítě v důsledku některé z uvedených skutečností v situaci, kdy zde není žádná osoba, která by vůči němu měla nebo vykonávala rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, musí být takovému dítěti zajištěna náležitá náhradní ochrana. Soud

²⁵² Smrt rodičů byla v § 78 zákona o rodině výslovně uvedena jako jeden z taxativních důvodů, pro který soud dítěti „ustanovil“ poručníka.

²⁵³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 06. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3909/2010.

²⁵⁴ Závažným zanedbáváním rodičovské odpovědnosti je i případ, kdy rodič o dítě po dlouhou dobu neprojevuje jakýkoliv zájem, neposílá mu žádné dárky, nad rámec běžného výživného mu neposkytuje ničeho, neinformuje se o zdravotním stavu dítěte ani jeho prospěchu ve škole. Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. Cdo 2873/2005, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 5. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1376/2012.

neprodleně jmenuje dítěti poručníka, který napříště stojí na místě rodičů (§ 928 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 930 odst. 1 ObčZ).

Je-li takovým důvodem pozbytí právní ochrany náhlá událost, např. úmrtí rodičů dítěte, a podobně také skutečnost, že rodiče nejsou známi, stává se zákonným zástupcem dítěte ex lege veřejný poručník (§ 929 ObčZ). Tento stav ale soud nezabavuje povinnosti jmenovat dítěti poručníka. Tento poručník bývá v právní teorii označován jako tzv. „osobní“ poručník (k tomuto blíže již v kap. 2).

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, soud jmenuje poručníkem osobu, kterou naznačili rodiče. Pokud rodiče nikoho nenaznačili, jmenuje soud pokud možno některou z osob příbuzných nebo blízkých dítěti nebo jeho rodině, ledaže rodič takovou osobu výslovně vyloučil, a teprve není-li takové osoby, jmenuje soud jiného vhodného člověka (§ 931 odst. 1 ObčZ). A pokud se ani vhodný člověk nenajde, jmenuje osobním poručníkem orgán SPOD (§ 930 odst. 3 ZSPOD).²⁵⁵

Vycházíme-li ale z předpokladu, že se potřebné dítě nachází v pěstounské péči, jeví se jako nejvhodnější řešení jmenovat poručníkem dítěte osobu, která vykonává funkci pěstouna, pokud je ale ochotna a schopna funkce poručníka se ujmout.²⁵⁶

Poručníkem může být jednotlivec, soud však může do poručenské funkce jmenovat i dvě osoby, zpravidla manžele²⁵⁷ (§ 932 odst. 2 ObčZ). Bylo-li dítě do této doby svěřeno do společné pěstounské péče manželů, poručníkem zpravidla budou jmenováni oba tito manželé, ledaže by některý z nich se svým jmenováním nesouhlasil, resp. své jmenování do funkce poručníka odmítl (§ 931 odst. 2 ObčZ).

Je-li dítěti svěřenému do pěstounské péče jmenován poručník, který o dítě rovněž osobně pečuje, nejsou již nadále splněny předpoklady pro trvání pěstounské péče (§ 958 odst. 1 ObčZ). Otázce souběžné existence funkce poručníka a pěstouna v jedné osobě se věnovala již judikatura v 70. letech minulého století, která postavila najisto, že tyto dva

²⁵⁵ Rozlišujeme toliko 3 druhy poručenství: 1) veřejného poručníka ex lege (§ 929 ObčZ), 2) osobního poručníka, kterým je fyzická osoba, resp. člověk (§ 931 odst. 1 ObčZ) a 3) osobního poručníka, kterým je orgán SPOD (§ 930 odst. 3 ObčZ). Srov. FRINTA, Ondřej. In: ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II* (§ 655-975). Op. cit., komentář k § 929.

²⁵⁶ Pěstoun bude považován za osobu blízkou ve smyslu § 931 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 22 ObčZ.

²⁵⁷ Z dikce zákona však vyplývá, že takto jmenované osoby manžely být nemusí. Na rozdíl od společné pěstounské péče manželů se může jednat např. o faktické soužití dvou osob, a to dokonce bez ohledu na pohlaví.

instituty náhradní rodinné péče vedle sebe neobstojí.²⁵⁸ Ovšem to pouze za situace, kdy je poručníkem člověk, který je ochoten a schopen o dítě osobně pečovat. Jinak nelze vyloučit, že poručník bude jmenován vedle pěstouna.

Je ale důležité, že postavení poručníka se od postavení pěstouna v některých aspektech významně odlišuje. Poručník má a vykonává vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodiče, ovšem pouze v rozsahu, v jakém jsou tyto povinnosti a práva obsahem rodičovské odpovědnosti (§ 928 odst. 2 věta první ObčZ ve spojení § 858 ObčZ). Do tohoto okruhu povinností a práv totiž nepatří vyživovací povinnost (§ 859 ObčZ), právo dítěti určit jméno (§ 860 a násl. ObčZ) ani právo udělit souhlas s osvojením dítěte (§ 809 a násl. ObčZ). Ačkoliv zákon předvídá možnost vymezení funkce poručníka odlišně, není možné rozšířit obsah funkce poručníka i na tyto povinnosti a práva, která kogentně náleží pouze rodičům dítěte (§ 928 odst. 2 věta druhá ObčZ).

Jak již bylo výše uvedeno (viz kap. 2), poručenství je institutem statusovým. Poručník se tak stává zákonným zástupcem dítěte, nicméně ke každému rozhodnutí v nikoli běžné záležitosti týkající se dítěte je nutné přivolení soudu, jinak se k takovému rozhodnutí nepřihlíží (§ 934 odst. 1 ObčZ). Na rozdíl od pěstounské péče, pomineme-li podávání pravidelných zpráv o svěřeném dítěti (viz výše v kap. 4), je výkon funkce poručníka podroben stálému doзору soudu (§ 933 odst. 1 ObčZ). Povinnost poručníka podávat soudu minimálně jednou ročně pravidelné zprávy o osobě dítěte, o jeho vývoji a předkládat účty ze správy jmění výslovně stanoví zákon (§ 934 odst. 2 ObčZ).

²⁵⁸ Jedná se o judikaturu vztahující se k úpravě pěstounské péče podle zákona o pěstounské péči a k úpravě poručenství podle § 78 a násl. zákona o rodině, která se vztahuje ke kolizi výkonu pěstounské péče a poručenství s osobní péčí. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 26. 6. 1975, sp. zn. 2 Cz 43/75: „*Nezletilému dítěti, jehož oba rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovských práv (pozn. rodičovské odpovědnosti) nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (pozn. svéprávnost), musí soud ustanovit opatrovníka (pozn. poručníka) (§ 78 a 79 zákona o rodině.), i když zájem dítěte vyžaduje jeho svěřeni do pěstounské péče. Pokud se však opatrovník (pozn. poručník) ustanovený soudem podle ustanovení § 78 a 79 zákona o rodině o dítě osobně stará, je v tomto opatrovnictví (pozn. poručenství) zahrnuta i náplň pěstounské péče a je nesprávné svěřit dítě tomuto opatrovníkovi (pozn. poručníkovi) do pěstounské péče.*“ Dále také např. Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky dne 30. 12. 1975, sp. zn. 1 Cz 109/75: „*Je vyloučeno, aby opatrovník (pozn. poručník) ustanovený dítěti podle ustanovení § 78 odst. 1 zákona o rodině byl současně pěstounem podle zákona o pěstounské péči.*“ Vzhledem k tomu, že podstata právních aspektů těchto institutů, které byly předmětem rozhodování, se od té doby nikterak nezměnila, lze považovat tento judikatorní závěr za stále relevantní.

Poručníkovi, který osobně pečuje o svěřené dítě, náleží rovněž hmotné zabezpečení jako pěstounovi (§ 939 ObčZ). Poručníkovi také plynou některé povinnosti a práva v rovině veřejnoprávní (např. § 47a odst. 2 ZSPOD či § 47b a násl. ZSPOD).²⁵⁹

Již výše bylo uvedeno, že o jmenování poručníka, stejně jako o svěření dítěte do pěstounské péče, může rozhodnout výhradně soud (§ 928 odst. 1 ObčZ a § 958 odst. 1 ObčZ). Pouze soud je také oprávněn uvedené formy náhradní péče svým rozhodnutím zrušit, resp. poručníka funkce zprostit²⁶⁰, anebo jej z funkce poručníka odvolat²⁶¹ (§ 969 ObčZ a § 935 odst. 2 ObčZ). Je tak vhodné, aby soud ve výroku rozhodnutí, kterým jmenuje dítěti poručníka, zároveň zrušil dosavadní pěstounskou péči (resp. stanovil, že se tímto rozhodnutím mění výrok rozhodnutí o svěření dítěte do pěstounské péče). V praxi mohou jednotlivé výroky příslušného rozhodnutí vypadat například takto:

- I. Matka A. B., nar. 4. 10. 1980, a otec C. D., nar. 24. 7. 1976 se zbavují rodičovské odpovědnosti ve vztahu k nezletilé K. L., nar. 3. 11. 2019.
- II. Poručníkem nezl. K. L., nar. 3. 11. 2019, soud jmenuje P. O., nar. 8. 3. 1985.
- III. Tím se mění ve výroku o rozhodnutí o pěstounské péči rozsudek Okresního soudu v Táboře ze dne 1. 8. 2018 č. j. P 111/2018-234, pokud je tímto rozhodnutím dotčen.

²⁵⁹ Poručník je v určitých případech považován za osobu pečující (§ 4a písm. c) ZSPOD). Je tomu tak tehdy, i) jestliže poručník osobně pečuje o dítě a ii) jestliže osoba osobně pečuje o dítě v průběhu řízení o jejím jmenování poručníkem. V těchto případech je poručenství posuzováno jako pěstounská péče (§ 47a odst. 1 písm. a) ZSPOD).

²⁶⁰ Srov. § 936 ObčZ: „Soud zproští poručníka funkce, požádá-li o to z důležitých důvodů, nebo stane-li se osoba, která funkci poručníka vykonávala, pro výkon funkce poručníka nezpůsobilou.“

²⁶¹ Srov. § 937 odst. 1 ObčZ: „Soud odvolá poručníka, který porušuje své poručnické povinnosti.“ Z toho je zřejmé, že odvolání poručníka má sankční charakter.

7. Dávky pěstounské péče

Jak bylo již výše uvedeno (viz kap. 1 a 3), úprava systému dávek pěstounské péče byla novelou ZSPOD č. 401/2012 Sb. s účinností od 1. 1. 2013 zrušena v ZSSP a zakotvena do ZSPOD. Účelem této legislativní změny bylo především sjednocení roztržité právní úpravy pěstounské péče, a také vzhledem k záměru profesionalizovat pěstounskou péči bylo nutné reflektovat určitou změnu věcného charakteru dávek.²⁶² Hmotné zabezpečení pěstounských rodin bylo do přijetí cit. novely značně znevýhodněno oproti náhradní péči poskytované v ústavěch. Nedostatečné hmotné zabezpečení pěstounů šlo ruku v ruce s opadajícím zájmem o pěstounskou péči a vyústilo ve snižování počtu nových pěstounů.²⁶³ Okruh pěstounských dávek je nyní stanoven v § 47e ZSPOD.

Ke zlepšení nedobré sociální situace dětí, resp. „mladých dospělých“²⁶⁴, kteří opouštějí pěstounskou péči po jejím zániku v důsledku nabytí plné svéprávnosti, byly od 1. 1. 2022 novelou č. 363/2021 Sb. do ZSPOD zakotveny tzv. zaopatřovací příspěvky (§ 50b a násl. ZSPOD), které stojí mimo systém dávek pěstounské péče.²⁶⁵

Dávky pěstounské péče i zaopatřovací příspěvky jsou dávky nepojistné (tj. nárok na ně není podmíněn účastí na některé z forem sociálního pojištění) a netestované (tj. nárok na dávku má oprávněná osoba bez ohledu na výši svých příjmů, příp. výši příjmů společně posuzovaných osob²⁶⁶). K rozhodování o těchto dávkách je příslušná krajská pobočka Úřadu práce (§ 47t odst. 3 a § 50k odst. 1 ZSPOD). Dávky pěstounské péče ani zaopatřovací příspěvky není možné vyplácet do ciziny (§ 47t odst. 5 a § 50k odst. 4 ZSPOD).

Pěstounům však náleží také některá další práva v oblasti sociálního zabezpečení, zejména ve vztahu k nemocenskému, důchodovému a veřejnému zdravotnímu pojištění. Pěstouni a děti svěřené do pěstounské péče mají též některé nároky v rámci systému státní sociální podpory.

²⁶² ŠTANGOVÁ, Věra. In: KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 219. ISBN 978-80-7400-692-0.

²⁶³ RIEDLOVÁ JURKOVÁ, Jana. In: NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Op. cit., komentář k § 47e.

²⁶⁴ Srov. § 50b odst. 1 ZSPOD ve spojení § 50b odst. 2 ZSPOD.

²⁶⁵ Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Obecná část. Sněmovní tisk č. 911/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 8. volební období, 2017-2021. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=178793>.

²⁶⁶ Srov. § 7 odst. 2 ZSSP.

7.1. Dávky pěstounské péče náležející osobám pečujícím

Mezi dávky pěstounské péče, které náleží osobám pečujícím²⁶⁷, patří odměna pěstouna, příspěvek při pěstounské péči, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla.

Odměna pěstouna upravená v § 47i a násl. ZSPOD náleží osobě pečující, která poskytuje dítěti zprostředkovanou pěstounskou péči. Nárok na odměnu pěstouna má tato osoba také po zániku pěstounské péče nabytím plné svéprávnosti, resp. zletilostí svěřeného dítěte, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě (ve smyslu § 11 ZSSP) nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte (§ 47i odst. 1 věta druhá ZSPOD).²⁶⁸ Skutečnost, že se jedná o zprostředkovanou pěstounskou péči, dokládá osoba pečující „oznámením o vhodnosti“ vydaným příslušným krajským úřadem (viz výše v kap. 4). Pokud manželé vykonávají společnou pěstounskou péči, odměna pěstouna náleží pouze jednomu z nich (§ 47i odst. 2 věta první ZSPOD).²⁶⁹ Výše odměny pěstouna je navázána na koeficient minimální mzdy (dále zpravidla jen „MM“)²⁷⁰ a odvíjí se dále od počtu svěřených dětí a jejich zdravotního stavu. Odměna pěstouna se pro účely daně z příjmů fyzických osob²⁷¹, pojistného na sociální zabezpečení²⁷² a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění²⁷³ považuje za příjem ze závislé činnosti. Tato skutečnost je jedním ze znaků profesionalizace činnosti pěstouna. Není rozhodné, zda při pobírání této dávky příjemce vykonává jiné výdělečné činnosti.

²⁶⁷ Kdo se rozumí osobou pečující, bylo již uvedeno výše (srov. § 2a písm. c) ZSPOD, viz kap. 4).

²⁶⁸ Do 31. 12. 2027 si může pěstounská rodina zvolit, zda bude po zániku pěstounské péče za výše uvedených podmínek i nadále pobírat dávky pěstounské péče (odměnu pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte), či zda si dítě, které bylo do nabytí plné svéprávnosti v pěstounské péči, zvolí opakující se zaopatřovací příspěvek podle § 50b a násl. ZSPOD. Od 1. 1. 2028 pěstoun v takovém případě již nebude mít nárok na odměnu pěstouna, naproti tomu dítěti bude náležet za splnění zákonem stanovených podmínek opakující se zaopatřovací příspěvek.

²⁶⁹ Srov. § 47i odst. 2 ZSPOD však stanoví výjimku pro případ, že se jedná o situace předvídanou v § 47j odst. 1 písm. d) ZSPOD (tj. v případě péče o 3 děti nebo o 1 dítě v II. až IV. stupni závislosti). Manželé pak mohou požádat krajskou pobočku Úřadu práce o priznání odměny pěstouna oběma manželům, a to každému ve výši poloviny částky odměny.

²⁷⁰ Srov. § 2 nařízení vlády č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění nařízení vlády č. 465/2022 Sb.: „*Základní sazba minimální mzdy (...) činí (...) 17 300 Kč za měsíc.*“ Tato výše je účinná od 1. 1. 2023.

²⁷¹ Srov. § 4 odst. 1 písm. i) zákona č. 585/1992 Sb., o daních z příjmů.

²⁷² Srov. § 3 odst. 1 písm. b) bod 10 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

²⁷³ Srov. § 3 odst. 1 zákona č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění.

Tabulka 1: Odměna pěstouna

Počet dětí a určení jejich závislosti	1 dítě	1 dítě v I. stupni závislosti	2 děti	3 děti nebo 1 dítě ve II. až IV. stupni závislosti	každé další dítě
Výše odměny pěstouna	1,0 x MM	1,2 x MM	1,5 x MM	2,0 x MM	+ 0,5 x MM (nebo + 0,7 x MM, je-li dítě ve III. nebo IV. stupni závislosti)

Nárok na příspěvek při pěstounské péči, který je upraven v § 47ja ZSPOD, má osoba pečující poskytující dítěti nezprostředkovanou pěstounskou péči. Nárok na tuto dávku má též osoba, která byla do dosažení zletilosti svěřeného dítěte jeho pěstounem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě (ve smyslu § 11 ZSSP) nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte (§ 47ja odst. 1 věta druhá ZSPOD).²⁷⁴ Výše příspěvku při pěstounské péči je dána součinem zákonem stanoveného koeficientu a životního minima jednotlivce (dále zpravidla jen „ŽMJ“)²⁷⁵. Jeho výše se dále odvíjí od stupně závislosti svěřeného dítěte a případné vyživovací povinnosti osoby pečující.

Tabulka 2: Příspěvek při pěstounské péči

Určení závislosti dítěte	Dítě není závislé na pomoci jiné fyzické osoby nebo je závislé v I. stupni	Dítě je závislé ve II. až IV. stupni
Výše dávky, nemá-li osoba pečující vůči svěřenému dítěti vyživovací povinnost	2,3 x ŽMJ (za každé dítě)	5,5 x ŽMJ (za každé dítě)
Výše dávky, má-li osoba pečující vůči svěřenému dítěti vyživovací povinnost	1,8 x ŽMJ (za každé dítě)	5,5 x ŽMJ (za každé dítě)

V § 47l ZSPOD je upraven příspěvek při převzetí dítěte. Jedná se jednorázovou dávku pěstounské péče náležející osobě pečující, která, jak již z názvu dávky vyplývá, převzala dítě do pěstounské péče. Účelem dávky je především poskytnout pečující osobě pomoc na pokrytí nákladů na potřebné osobní vybavení dítěte na začátku pěstounské

²⁷⁴ I zde dojde od 1. 1. 2028 ke změně. Pěstoun, který poskytoval dítěti do jeho zletilosti nezprostředkovanou pěstounskou péči, již nebude mít nárok na příspěvek při pěstounské péči. Avšak dítě, které bylo nabytí plné svéprávnosti, resp. zletilosti v pěstounské péči, bude mít nárok na opakující se zaopatřovací příspěvek podle § 50b a násl. ZSPOD, splní-li zákonem stanovené podmínky.

²⁷⁵ Srov. § 2 věta první zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu: „Částka životního minima jednotlivce činí 4 860 Kč.“ Tato výše je účinná od 1. 1. 2023.

péče. Výše příspěvku je odstupňována podle věku dítěte a činí, jde-li o dítě ve věku do 6 let – 10 800 Kč, od 6 do 12 let – 12 150 Kč a od 12 do 18 let – 13 500 Kč.²⁷⁶ Z důvodu převzetí téhož dítěte náleží příspěvek stejné osobě pouze jednou (např. je-li dítě svěřeno této osobě nejprve do předpěstounské péče a následně do péče pěstounské).^{277,278}

Zvláštní, účelovou dávkou pěstounské péče je příspěvek při zakoupení motorového vozidla podle § 47m ZSPOD. Nárok na tento příspěvek má osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna. Příspěvek může osoba pečující použít na zakoupení nebo opravy osobního motorového vozidla. Výše příspěvku činí nejvýše 70 % pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, avšak do maximální částky 100 000 Kč.

7.2. Dávky pěstounské péče náležející dětem v pěstounské péči a zaopatřovací příspěvky

Stát hmotně zabezpečuje také děti v pěstounské péči. Dítěti náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, který je jednou z dávek pěstounské péče (srov. § 47e ZSPOD). Od roku 2022 přiznává zákon dětem po zániku pěstounské péče v důsledku jejich zletilosti tzv. zaopatřovací příspěvky (§ 50b a násl. ZSPOD).

Dětem, které byly svěřeny do pěstounské péče, náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte (§ 47f a násl. ZSPOD ve spojení s § 961 ObčZ, popř. též § 910 ObčZ). Nárok na příspěvek vzniká dvěma skupinám osob. Zaprvé má na příspěvek nárok nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do péče osoby pečující.²⁷⁹ V tomto případě je příspěvek vyplácen k rukám osoby pečující. Zadruhé, tato dávka náleží nezaopatřenému dítěti (ve smyslu § 11 ZSSP), které i po dosažení zletilosti „trvale žije a společně uhrazuje

²⁷⁶ Tyto výše prozatím nejsou reflektovány v zákonné úpravě, jsou upraveny prováděcím nařízením vlády č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

²⁷⁷ Jestliže je však dítě svěřeno znovu do péče jinému pěstounovi, náleží tento příspěvek i této další osobě.

²⁷⁸ Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 401/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. K bodu 108, § 47a. Sněmovní tisk č. 564/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 6. volební období, 2010-2013. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=77502>.

²⁷⁹ Osobou pečující je i osoba, která osobně pečuje o dítě, podala-li návrh na svěření dítěte do její pěstounské péče nebo předpěstounské péče, a není-li tato osobní péče o dítě zjevně bezdůvodná. K nároku na tuto dávku tak tato osoba nemusí „mít“ rozhodnutí soudu o svěření dítěte do pěstounské péče, postačí, doloží-li k žádosti o přiznání dávky (vedle dalších dokladů) návrh na zahájení předmětného řízení a vyjádření orgánu SPOD podle § 16a odst. 3 písm. b) a odst. 4 ZSPOD.

náklady na své potřeby“ s osobou, do jejíž pěstounské péče bylo svěřeno (§ 47f odst. 2 ZSPOD). V takovém případě je již příspěvek vyplácen přímo k rukám oprávněného dítěte. Jedná se o opakující se dávku pěstounské péče, jejíž výše je stanovena pevnými měsíčními částkami v závislosti na věku dítěte, příp. jejíž výše též reflektuje stupeň závislosti dítěte na pomoci jiné fyzické osoby.

Tabulka 3: Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Věk dítěte	Do 6 let	6-12 let	12-18 let	18-26 let
Výše příspěvku	6 290 Kč	7 750 Kč	8 870 Kč	9 220 Kč
<i>+ při zohlednění stupně závislosti oprávněného dítěte</i>	<i>6 500 – 8 940 Kč</i>	<i>7 895 – 10 970 Kč</i>	<i>9 100 – 12 155 Kč</i>	<i>9 430 – 12 575 Kč</i>

Zaopatřovací příspěvek ve formě opakující se dávky má za úkol nahradit dosavadní prodloužený nárok na odměnu pěstouna a na příspěvek na úhradu potřeb dítěte po zániku pěstounské péče dosažením zletilosti dítěte (viz výše). Výše tohoto zaopatřovacího příspěvku činí 17 250 Kč.²⁸⁰ Nárok na tento zaopatřovací příspěvek má fyzická osoba (tzv. „mladý dospělý“ podle § 50 odst. 2 věta první ZSPOD), která kumulativně splňuje tyto zákonem stanovené podmínky (§ 50b odst. 1 ZSPOD):

- 1) tato osoba je zletilá nebo plně svéprávná,
- 2) do zletilosti, resp. nabytí plné svéprávnosti byla tato osoba svěřena po kvalifikovanou dobu do pěstounské péče podle § 47a odst. 1 ZSPOD (1-3 roky nepřetržité péče podle toho, zda se jedná o zprostředkovanou nebo nezprostředkovanou pěstounskou péči),
- 3) tato osoba je nezaopatřeným dítětem (§ 11 ZSSP),
- 4) tato osoba je trestně bezúhonná (resp. nebyla odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, který dosud nebyl zahlazen),
- 5) tato osoba má vypracován tzv. individuální plán mladého dospělého (§ 50d ZSPOD) a při jeho vyhodnocování a aktualizaci poskytuje součinnost.

Mladý dospělý, který byl ke dni, který bezprostředně předcházela dni nabytí zletilosti nebo jeho plné svéprávnosti, v péči zakládající nárok na zaopatřovací příspěvek,

²⁸⁰ Srov. § 3 odst. 1 nařízení vlády č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

a není-li ke dni nabytí plné svéprávnosti nezaopatřeným dítětem nebo přestal-li splňovat podmínky pro vznik nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek (viz výše), má nárok na jednorázový zaopatřovací příspěvek podle § 50c ZSPOD. Výše tohoto příspěvku činí 28 750 Kč.²⁸¹ Tento zaopatřovací příspěvek nahradil příspěvek při ukončení pěstounské péče.²⁸²

7.3. Exkurs: Další formy hmotného zabezpečení pěstounů a dětí svěřených do pěstounské péče

Problematiku peněžitých plnění, která náleží pěstounům a dětem v pěstounské péči, považuji za vhodné doplnit stručným přehledem dalších forem hmotného zabezpečení.

Pěstoun, jemuž je vyplácena odměna pěstouna (§ 47i a násl. ZSPOD), se účastní nemocenského pojištění (§ 2 písm. a) bod 13 ZNP). Pěstoun tak má při splnění stanovených podmínek nárok na dávky z tohoto pojistného systému.²⁸³ Především se jedná o peněžitou pomoc v mateřství (§ 32 odst. 1 písm. a) ZNP), u které činí v tomto případě podpůrná doba 22 týdnů a počíná běžet dnem převzetí dítěte. Dále má pěstoun nárok na otcovskou poporodní péči (§ 38a odst. 1 písm. b) ZNP), pokud dítě ke dni převzetí do péče nedosáhlo věku 7 let.

Pěstoun, kterému je vyplácena odměna pěstouna, je dále také účasten důchodového pojištění (§ 5 odst. 1 písm. k) ZDP). Důchodově pojištěny jsou též osoby poskytující nezprostředkovanou pěstounskou péči a osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče podle § 953 ObčZ, pokud má toto dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle ZSPOD, a to nejdéle po dobu 2 let (§ 5 odst. 2 písm. h) ZDP). V tomto druhém případě se jedná o tzv. náhradní dobu pojištění (§ 12 odst. 1 ZDP). Pěstouni mají také nárok na zvýšení procentní výměry starobního důchodu z titulu osobní péče o dítě v rozsahu 5-10 let, tzv. výchovné (§ 34a ZDP ve spojení s § 32 odst. 4 ZDP).

²⁸¹ Srov. § 3 odst. 2 nařízení vlády č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek pěstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁸² Příspěvek při ukončení pěstounské péče byl upraven v § 47h ZSPOD, který byl zrušen novelou ZSPOD č. 363/2021 Sb. Nárok na tuto dávku mělo dítě, které bylo ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči a přestalo splňovat podmínky pro přiznání příspěvku na úhradu potřeb dítěte, tj. přestalo být nezaopatřeným dítětem nebo již dále trvale nežilo a společně neuhrazovalo náklady na své potřeby společně s osobou, která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem.

²⁸³ Na dávky z tohoto systému mají nárok již zájemci o pěstounskou péči, kterým bylo rozhodnutím soudy svěřeno dítě do předpěstounské péče (§ 38 písm. g) ZNP).

Ze systému státní sociální podpory má pěstoun, který celodenně, osobně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, nárok na rodičovský příspěvek v celkové výši 300 000 Kč, a to nejdéle do 4 let věku dítěte (§ 30 odst. 1 ZSSP).²⁸⁴ Dítě svěřené do pěstounské péče má nárok na přídavek na dítě, jestliže je nezaopatřeným dítětem (srov. § 11 ZSSP) a rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 3,40 (§ 17 ZSSP).

Za pěstouna hradí pojistné na veřejné zdravotní pojištění stát, a to po dobu osobní celodenní péče o dítě do 7 let věku nebo nejméně o 2 děti do 15 let věku, nemá-li pěstoun příjmy ze zaměstnání nebo samostatné výdělečné činnosti (§ 7 odst. 1 písm. k) ZVZP). Dále je stát plátcem pojistného též za osoby poskytující nezprostředkovanou pěstounskou péči a osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče podle § 953 ObčZ, a to nejdéle po dobu 2 let (§ 7 odst. 1 písm. t) a s) ZVZP). Jak již bylo výše uvedeno, odměna pěstouna se pro účely veřejného zdravotního pojištění považuje za příjem ze závislé činnosti, který podléhá odvodům pojistného (§ 47k ZSPOD ve spojení s § 5 písm. a), § 8 odst. 1 písm. a) a § 8 odst. 2 písm. k) ZVZP).

Dítě svěřené do pěstounské péče má také nárok na náhradní výživné podle zákona č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném (dále zpravidla jen „ZNV“). Náhradní výživné je sociální dávka, kterou poskytuje stát (§ 1 odst. 2 ZNV). Oprávněnou osobou je nezaopatřené dítě, které má trvalý pobyt na území ČR (§ 2 odst. 1 ZNV). Podmínkou plnění je, že byl dříve podán návrh na zahájení exekučního řízení nebo řízení o soudním výkonu rozhodnutí k vymožení pohledávek na výživné (§ 3 písm. a) ZNV).

²⁸⁴ Pěstouni, kterým bylo rozhodnutím soudu svěřeno dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu, nárok na rodičovský příspěvek nemají (§ 30a odst. 3 ZSSP).

8. Perspektivy právní úpravy pěstounské péče

Český systém péče o tzv. ohrožené děti (srov. § 6 ZSPOD) dlouhodobě čelí mezinárodní kritice. České republice je vytýkán především vysoký počet dětí umístovaných do ústavní výchovy, roztržitost systému péče o ohrožené děti mezi několika ústředních orgánů, nesystematická práce s biologickou rodinou, ať za účelem prevence odebrání dětí z péče svých rodičů, tak s cílem dysfunkční rodinu sanovat, a nedostatečná aktivita v oblasti posilování kapacit náhradní rodinné péče, především péče pěstounské.

Již na počátku roku 2012 byly vládou přijaty významné strategické dokumenty v oblasti ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“²⁸⁵ a navazující Akční plán na období 2012-2015 reagovaly na mezinárodní kritiku a měly být základem pro provádění kroků směřujících k postupnému omezování institucionální péče na jedné straně a podpoře a rozšíření náhradní rodinné péče na straně druhé. Do praxe se však povedlo uvést pouze velmi malou část zamýšlených opatření.

Jedním z důležitých úkolů stanovených v těchto strategických dokumentech bylo zakotvit výslovně v zákoně věkovou hranici, pod niž nelze děti umisťovat do ústavní péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí se zavázalo provést příslušné kroky k transformaci institucionální péče a dle výše uvedené strategie se děti do 3 let věku neměly umisťovat do ústavní péče již od roku 2014, v roce 2016 měla být tato věková hranice zvýšena dokonce na 7 let. Tento úkol však splněn nebyl a jeho plnění mělo být zahrnuto do navazujícího Akčního plánu na období 2016-2020. Ten se ale nakonec nepodařilo ani projednat.²⁸⁶ ČR tak v důsledku neplnění těchto legislativních opatření zůstala jednou z posledních zemí Evropy, kde není stanoven žádný věkový limit pro umístění dětí do ústavní výchovy.²⁸⁷

²⁸⁵ Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, schválená usnesením vlády č. 4 ze dne 4. 1. 2012. Tento strategický dokument reflektoval zejména doporučení Výboru OSN pro práva dítěte, přijatá dne 17. června 2011 po projednání třetí a čtvrté periodické zprávy dokumentující aktivity ČR k naplňování ÚPD od roku 2003.

²⁸⁶ Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029, schválená usnesením vlády č. 1323 ze dne 14. 12. 2020, s. 7.

²⁸⁷ Pro srovnání např. v Polsku činí minimální věková hranice pro umístění dítěte do ústavní péče 10 let, na Slovensku 6 let a v Rakousku a Německu 3 roky. Srov. Vysoký počet dětí v ústavních zařízeních. In: *Health and Social Insider Monitor* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.hasim.cz/content/vysoky-pocet-deti-v-ustavnich-zarizenich>.

V roce 2020 byla vytvořena nová Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029 (schválená usnesením vlády č. 1323 ze dne 14. prosince 2020). Ta je zaměřena především na rozvoj náhradní rodinné péče (včetně podpory zájemců o náhradní rodinnou péči a zvyšování povědomí veřejnosti o formách této náhradní péče o děti), na zefektivnění výkonu sociálně-právní ochrany dětí, na zrychlení rozhodovacích procesů v této oblasti a v neposlední řadě také na reformu institucionální péče. Příslušná opatření jsou blíže upřesněna v navazujících akčních plánech.²⁸⁸

Na počátku února 2023 MPSV předložilo do meziresortního připomínkového řízení návrh novely ZSPOD a dalších souvisejících zákonů²⁸⁹ (dále zpravidla jen „návrh novely ZSPOD“). Tato novela má přinést další zásadní změny v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Zaměřená má být především na zefektivnění systému zprostředkování náhradní rodinné péče, zpřehlednění systematiky uspořádání ZSPOD a přinést má též novou koncepci dvou forem náhradní rodinné péče, a to svěřením do péče jiné osoby podle § 953 a násl. ObčZ a pěstounské péče podle § 958 a násl. ObčZ.

Problematika péče o ohrožené děti je oblastí velmi dynamickou a je třeba průběžně reagovat na její vývoj. Zásadní koncepční změny by však měly být prováděny až po důkladném zvážení všech jejich případných dopadů, ať do sféry právní, tak i sféry ekonomické či sociální. Zejména by se měl ve vztahu k systémovým změnám v této oblasti uplatňovat skutečně interdisciplinární přístup a rozhodující slovo by měly mít především poznatky z praxe.

8.1. Omezení umístování dětí mladších 3 let do ústavní výchovy

Jak již bylo popsáno v kap. 2, do 3 let věku dítěte je ústavní výchova vykonávána především v dětských domovech, jakožto zdravotnických zařízeních, na které dopadá právní úprava obsažená v § 43 a násl. ZZS. Do těchto zařízení ústavní výchovy lze umístit dítě mladší 3 let na základě rozhodnutí soudu (§ 971 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 466 písm. m) ZŘS), které může mít také formu předběžného opatření (§ 924 ObčZ, § 16 ZSPOD a § 452 ZŘS). Děti mladší 3 let je také možné umístit do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 odst. 1 ZSPOD). Do ZDVOP je možné dítě umístit buď na základě písemné smlouvy o poskytování ochrany a pomoci (§ 42a ZSPOD), nebo

²⁸⁸ Plnění prvního Akčního plánu na období 2021-2024 již probíhá, druhý Akční plán na období 2025-2029 bude vypracován na základě závěrů o naplnění stanovených opatření v předchozím období.

²⁸⁹ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, ze dne 3. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.odok.cz/portal/veklep/material/verze/ALBSCNPJ6EPJ/>.

na základě rozhodnutí soudu, a to buď meritorního (§ 971 odst. 2 ObčZ), nebo předběžného opatření (§ 924 ObčZ, § 16 ZSPOD a § 452 ZŘS).

Počet dětí v dětských domovech pro děti mladší 3 let v posledních letech výrazně klesá. Průzkum ukázal, že mezi lety 2018-2022 se snížil počet dětí ve věku do 3 let v těchto zařízeních o 69 % ze 441 na 138 dětí. Bude-li tento sestupný lineární trend pokračovat, je vysoká pravděpodobnost, že počet dětí ve věku do 3 let v těchto zařízeních se mezi roky 2023-2024 sníží na nulu.²⁹⁰ Praxe umístování dětí mladších 3 let do ústavní výchovy tak ukazuje, že je ČR připravená přistoupit k omezení, resp. úplnému zrušení institucionální péče pro děti mladší 3 let.

Na základě novely ZSPOD č. 363/2021 Sb. s účinností od 1. 1. 2025 bude možné dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a současně umístit dítě do ústavní výchovy (včetně ZDVOP) pouze po dovršení 3 let věku dítěte (§ 13a odst. 1 a 2 ZSPOD ve znění účinné od 1. 1. 2025).

Výjimku bude tvořit možnost umístit dítě mladší 4 let do domova pro osoby se zdravotním postižením podle § 48 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Ústavní výchova pro děti mladší 4 let tak bude vykonávána pouze v zařízeních sociálních služeb, a to jen v situaci, kdy zdravotní stav dítěte bude vyžadovat pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby a nebude-li možné zajistit potřebnou péči v náhradním rodinném prostředí.²⁹¹ Otázkou je, zdali nemá tato výjimka diskriminační charakter a neporušuje-li mezinárodní závazky ČR.²⁹²

Další kroky v rámci deinstitucionalizace péče o děti mladší 3 let činí také návrh novely ZSPOD, který ruší ustanovení § 43 a násl. ZZS a z úpravy systému ústavní

²⁹⁰ MPSV, Nadace J&T. *Dětské domovy pro děti do 3 let věku. Závěrečná zpráva ze zjišťování realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí na jaře 2022*. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/DD3+Z%C3%A1v%C4%9Bre%C4%8Dn%C3%A1+zpr%C3%A1va+za+2022.pdf/d00fd976-4de4-29a9-944c-d62df9d8e081>.

²⁹¹ Srov. § 48 odst. 2 zákona o sociálních službách, ve znění účinném od 1. 1. 2025: „*Osobám mladším 4 let se pobytové služby podle odstavce 1 poskytují pouze v případě, že se považují za osoby závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni III a IV (...) a orgán sociálně-právní ochrany dětí písemně potvrdí, že potřebnou péči nelze zajistit v rodinné nebo náhradní rodinné péči. (...)*“

²⁹² Ust. čl. 7 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením) zakotvuje povinnost smluvního státu učinit veškerá nezbytná opatření, aby dětem se zdravotním postižením zaručil plné užívání všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními dětmi. Náhradní rodinné péče se týká čl. 23 této úmluvy, který smluvnímu státu ukládá povinnost vyvinout veškeré úsilí k zajištění náhradní péče přednostně v rámci širší rodiny, a pokud to není možné, tak alespoň v rodinném prostředí.

výchovy tak zcela vypouští dětské domovy pro děti mladší 3 let spadající do působnosti Ministerstva zdravotnictví.

Statistické údaje ukazují, že téměř 78 % dětí umístěných do dětských domovů pro děti mladší 3 let se vrací zpět do vlastní rodiny, dalších 8 % odchází do náhradní rodinné péče.²⁹³ Je zřejmé, že k tomu, aby bylo možné tuto transformaci institucionální výchovy úspěšně provést, je zapotřebí, aby k této transformaci docházelo jednak spolu s podporou biologických rodin za účelem jejich co možná nejrychlejší sanace, jednak spolu s posílením náhradní rodinné péče, a to zejména péče pěstounské.

Z vědeckých výzkumů vyplývá, že raná deprivace způsobená pobytem v institucionální péči negativně ovlivňuje děti nejen v době, kdy se v ústavní péči nacházejí, ale také ještě dlouho poté, co již byly přijaty do stálého rodinného prostředí.²⁹⁴ Největší dopad na nepříznivý socioemoční vývoj dítěte v raném období má absence osoby primárního pečovatele, tj. „osoby, která se dítěti soustavně věnuje a raným vývojem ho provází“²⁹⁵.

Dokud by pro děti mladší 3 let, které nemohou nadále setrvat ve své biologické rodině, nemohlo být zajištěno vyhovující dlouhodobé rodinné prostředí ve vlastní rodině či na základě osvojení, popř. také formou dlouhodobé pěstounské péče, měly by být prozatím alespoň svěřeny do pěstounské péče na přechodnou dobu, která by v raném věku dítěte měla mít před ústavní výchovou zásadně přednost. „První dny po narození dítěte jsou velmi důležité pro jeho další vývoj, a i několik dní, které by konkrétní dítě mohlo místo v ústavním zařízení strávit v náhradní rodině, byť na přechodnou dobu, mají velký význam. Za nesprávný úřední postup orgánu SPOD lze považovat umístění novorozeného dítěte, zanechaného matkou v porodnici, do ústavního zařízení v situaci, kdy je k dispozici volná pěstounská rodina na přechodnou dobu.“²⁹⁶

Umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu však nesmí být považováno za konečné řešení. Stát by měl vyvinout snahu, aby nalezení jiného vhodného

²⁹³ Stručný přehled oborů dětské domovy pro děti do 3 let věku a dětská centra za období 2007-2020. NZIS REPORT č. K/33 (08/2021). In: *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=record&id=8405>.

²⁹⁴ GUNNAR, R. Megan, REID, M. Brie. Early Deprivation Revisited: Contemporary Studies of the Impact on Young Children of Institutional Care. *Annual Review of Developmental Psychology*, 2019, 1(1), s. 100. ISSN 2640-7922.

²⁹⁵ K tomuto blíže např. ŠULOVÁ, Lenka. Raný psychický vývoj dítěte. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2019. 248 s. ISBN 978-80-246-4479-0.

²⁹⁶ Informace ze dne 14. března 2013 o postupech spojených s umístěním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu po přijetí novely zákona č. 359/1999 Sb. MPSV, č. j.: 2013/17506-211.

prostředí, jež bude splňovat předpoklad dlouhodobé, stabilní péče, trvalo co nejkratší možnou dobu. Orgány SPOD by měly již od první chvíle činit kroky k sanaci biologické rodiny směřující k návratu dítěte do této rodiny, pokud je to možné, nebo aktivně usilovat o nalezení vhodného náhradního rodinného prostředí. V posledních letech však dochází k výraznému poklesu počtu nových žadatelů o zprostředkování pěstounské péče, a to především pěstounů na přechodnou dobu, kteří zejména právě pro jejich „krizovou“ funkci mají v rámci těchto systémových změn nezastupitelnou roli.²⁹⁷ Stát by se tak měl vedle legislativních změn zaměřit také na osvětovou činnost a aktivně vyhledávat a oslovovat potenciální zájemce o pěstounskou péči, aby k úspěšnému provedení této reformy institucionální péče o nejmladší děti měl k dispozici dostatek náhradních „rodičů“.

8.2. Snaha o zefektivnění procesu zprostředkování pěstounské péče a další významné koncepční změny ZSPOD

Jedním z hlavních cílů návrhu novely ZSPOD²⁹⁸ je zrychlení a zefektivnění procesu zprostředkování náhradní rodinné péče, včetně péče pěstounské. Jak bylo již výše uvedeno (viz kap. 4), současný systém zprostředkování pěstounské péče probíhá v 1. stupni na dvou různých úrovních. Žádost o zahájení řízení o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, avšak rozhodnutí o zařazení do této evidence vydává krajský úřad. Celý proces se vyznačuje zejména velkou administrativní náročností a řízení o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče trvá zpravidla několik měsíců, v některých případech dokonce i několik let.

Určité problémy v praxi způsobuje nesystematičnost a nepřehlednost platného ZSPOD. Návrh novely ZSPOD si klade za cíl upravit proces zprostředkování tak, aby odpovídal výchozímu ustanovení § 19a odst. 1 ZSPOD a jednotlivá ustanovení na sebe navazovala i z chronologického hlediska.²⁹⁹ Hlava IV (Zprostředkování osvojení

²⁹⁷ Počet podaných žádostí o zprostředkování pěstounské péče činil v roce 2021 380, žadatelů o přechodnou pěstounskou péči bylo 120. V roce 2015 bylo o zprostředkování pěstounské péče podáno 407 žádostí, avšak v případě pěstounské péče na přechodnou dobu počet žádostí činil 395. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochraně dětí za roku 2021 a Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochraně dětí za rok 2015. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

²⁹⁸ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, ze dne 3. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.odok.cz/portal/veklep/material/verze/ALBSCNPJ6EPJ/>.

²⁹⁹ Zároveň z jednotlivých fází zprostředkování tento návrh vypouští odbornou přípravu fyzických osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, která bude upravena odděleně.

a pěstounské péče) by tak měla být členěna následujícím způsobem: díl 1 – Obecná ustanovení, díl 2 – Spisová dokumentace o dítěti a evidence dětí, díl 3 – Řízení o zařazení do evidence žadatelů (upravuje postup od podání žádosti, přes řízení vedené krajským úřadem, včetně odvolacího řízení před MPSV), díl 4 – Vedení evidence žadatelů krajským úřadem (upravuje všechny otázky s tím spojené, včetně povinností žadatelů, které jim vzniknou zařazením do evidence), díl 5 – Výběr osvojitele nebo pěstouna dítěti a díl 6 – Zprostředkování osvojení Úřadem³⁰⁰.

Kromě systematického uspořádání poměrně roztříštěné právní úpravy procesu zprostředkování se navrhuje stanovit zákonné lhůty pro řízení o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče, čímž se sleduje především urychlení celého dnes tak zdlouhavého procesu. Jak již bylo uvedeno v kap. 4, platný ZSPOD výslovně nestanoví žádnou lhůtu, ve které by měl orgán SPOD vydat rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče.³⁰¹

Navrhuje se napříště použít lhůty podle § 71 SŘ, avšak s přihlédnutím ke specifikům tohoto procesu. Lhůty podle SŘ pro vydání rozhodnutí se použijí jednak pro řízení před obecním úřadem, které začíná doručením žádosti o zahájení tohoto řízení a končí uzavřením spisové dokumentace o žadateli a předáním její kopie nadřízenému krajskému úřadu³⁰², jednak pro řízení před krajským úřadem, které začíná dnem doručení kopie spisové dokumentace a končí vydáním rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence, resp. právní mocí tohoto rozhodnutí.

Další významnou změnou, která by měla vést ke zrychlení procesu zprostředkování, je navrhované výslovné zavedení uznatelnosti absolvování příprav k přijetí dítěte do rodiny a psychologického posouzení též v obvodu jiného krajského úřadu, než který je příslušný k vedení řízení o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče (§ 23d odst. 4 a 5 ZSPOD ve spojení s § 44 a § 45

³⁰⁰ Úřadem se rozumí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 3 odst. 1 ZSPOD).

³⁰¹ Ust. § 64 odst. 3 věta první ZSPOD dokonce přímo vylučuje použití lhůt pro vydání rozhodnutí podle SŘ.

³⁰² Obecní úřad by měl věc vyřídit bez zbytečného odkladu (§ 71 odst. 1 SŘ), resp. nejpozději do 30 dnů (§ 71 odst. 3 SŘ). K této lhůtě lze ve výjimečných případech připočítat dalších 30 dnů (§ 71 odst. 3 písm. a) SŘ). V případě, že není důvod žádost zamítnout ani řízení zastavit a obecní úřad v této lhůtě spisovou dokumentaci uzavřel, bezodkladně postoupí spisovou dokumentaci o žadateli krajskému (§ 23c odst. 2 ZSPOD v navrhovaném znění). Lhůta pro vydání rozhodnutí podle § 71 SŘ začíná znovu běžet dnem doručení kopie spisové dokumentace krajskému úřadu (§ 23d odst. 1 věta poslední ZSPOD v navrhovaném znění).

ZSPOD navrhovaném znění).³⁰³ Současný stav je příčinou nedůvodného protahování fáze odborného posuzování krajským úřadem. Dostupnost odborných příprav i vytíženost osob oprávněných k provádění psychologického posouzení žadatelů se v jednotlivých krajích výrazně liší a tyto skutečnosti tak často brání efektivnímu dokončení procesu zprostředkování v relativně krátkém časovém horizontu.

Opomíjena by však neměla být příprava na přijetí dítěte do péče a další odborné vzdělávání nezprostředkovaných, resp. příbuzenských pěstounů. Návrh se přípravou této specifické skupiny pěstounů nezabývá, snižuje však rozsah dalšího průběžného vzdělávání po svěřeni dítěte do péče pouze na 12 hodin v rámci 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích (§ 47a odst. 2 písm. g) ZSPOD). Jenže pěstouni, kteří mají s dítětem příbuzenský vztah, mohou být často sami zatíženi, resp. dotčeni nepříznivou rodinnou situací. Ve vztahu k prarodičům, jakožto pěstounům mohou nezářídka vyvstat také pochybnosti ohledně jejich dostatečných výchovných schopností v návaznosti na obtíže ve výchově vlastních dětí. Časový rozsah odborného vzdělávání by se tak neměl lišit oproti zprostředkovaným pěstounům, kteří se na rozdíl od nezprostředkovaných pěstounů na roli pěstouna připravují po dobu několika měsíců.

Předpěstounská péče podle § 24 odst. 3 věta druhá ZSPOD je sice oproti úpravě v § 963 ObčZ zakotvena jako obligatorní, v praxi však zájemci o pěstounskou péči podávají návrhy na svěřeni dítěte do této péče velmi zřídka. Dosavadní formulace v § 24 odst. 3 věta druhá ZSPOD, která stanoví, že „*možnost (...) podat soudu návrh (...) na svěřeni dítěte do předpěstounské péče*“, se navrhuje změnit na „*žadatel je povinen (...) podat soudu návrh na svěřeni dítěte do předpěstounské péče*“ (§ 24 odst. 7 ZSPOD v navrhovaném znění), a to především za účelem přehledného „normování“ povinností žadatele.³⁰⁴

Vzhledem k dosavadnímu povinnému charakteru dohod o výkonu pěstounské péče (§ 47b a násl. ZSPOD) se nyní navrhuje koncipovat tyto dohody pouze jako dobrovolné založené na soukromoprávním principu. Uzavření DVPP bude osobám pečujícím dáno jako možnost. Vypuštěno bude ustanovení § 47b odst. 2 ZSPOD, které stanoví povinnost nahradit DVPP správním rozhodnutím, není-li uzavřena s některým

³⁰³ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Obecná část. B. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy. PID: ALBSCNPJ6EPJ. Datum poslední úpravy: 3. února 2023. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCNPJ6EPJ>.

³⁰⁴ Tamtéž, k § 24.

z doprovázejících subjektů ve stanovené lhůtě. Motivačním prvkem k uzavírání dohod bude navázání nároku na odměnu pěstouna a příspěvek při pěstounské péči na uzavření dohody o výkonu pěstounské péče (§ 47i odst. 1 a § 47ja odst. 1 ZSPOD v navrhovaném znění). Ke změně dojde také v okruhu možných doprovázejících subjektů. Ze statistik vyplývá, že pěstouni uzavírají dohody o výkonu pěstounské péče především s pověřenými osobami (9 337 dohod), a to zejména s doprovázejícími organizace, v menším měřítku pak s obecními úřady obcí s rozšířenou působností (2 256 dohod).³⁰⁵ Navrhuje se tak zrušit možnost uzavírat tyto dohody s obecním či krajským úřadem, neboť se jejich kapacity ukázaly buď jako nevyužívané, nebo jako neefektivní³⁰⁶.

Uvedená změna koncepce dohod o výkonu pěstounské péče na fakultativní institut ale dle mého názoru není vhodným řešením. Tyto dohody a jejich průběžné dlouhodobé plnění v sobě zahrnují dva velmi důležité aspekty, a to podporu pěstounských rodin na jedné straně, a dohled nad samotným výkonem pěstounské péče na straně druhé. Efektivní doprovázení pěstounských rodin vede především ke zvyšování kvality péče o děti svěřené do pěstounské péče a k úspěšnému naplňování účelu pěstounské péče jako takové. Pravidelný osobní kontakt doprovázejícího pracovníka s pěstounskou rodinou má z hlediska podpůrného i dohledového nezastupitelnou roli.³⁰⁷

Ráda bych poukázala také na navrhované znění ustanovení § 7 odst. 3 ZSPOD, kde je zakotvena oznamovací povinnost každého, kdo bez souhlasu soudu převezme dítě s úmyslem přijmout ho do své dlouhodobé péče. Tato povinnost vůči orgánu SPOD se napříště již nemá vztahovat na příbuzné dítěte až do třetího stupně, tj. prarodiče, praprarodiče, sourozence dítěte, strýce nebo tety (srov. § 771 ObčZ ve spojení 773 ObčZ). Vyjma těchto osob ale nadále oznamovací povinnost nesou všechny ostatní osoby, které do této kategorie zařadit nelze, tzn. povinnost oznámit tuto skutečnost tíží kohokoliv jiného, kdo bez rozhodnutí soudu převezme dítě do své péče.

Úplné zrušení oznamovací povinnosti příbuzných dítěte až do třetího stupně však dle mého názoru není namístě. V praxi poté může docházet k tomu, že taková převzetí

³⁰⁵Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Op. cit., Obecná část. B. Odůvodnění hlavních principů navrhované právní úpravy.

³⁰⁶ V malých obcích např. nelze důsledně oddělit funkci podpůrnou a dohledovou a často tak dochází k výkonu těchto funkcí v osobě jednoho sociálního pracovníka, což zcela nekoresponduje s primárním účelem doprovázení, jímž je především pomoc a podpora pěstounské rodiny.

³⁰⁷ V případě, že by pěstounské rodiny nebyly doprovázeny, jediný dohled by činil orgán SPOD, a to v časovém intervalu jednou za 6 měsíců (§ 19 odst. 4 ZSPOD). V praxi však kvůli vyčerpání orgánů SPOD může docházet k tomu, že jsou tyto návštěvy spíše sporadické.

do péče nebudou žádným způsobem vysledovatelná a osud takových dětí bude záviset pouze na libovůli přejímajících osob. V současné době se na příbuzné do 3. stupně v případě nesplnění oznamovací povinnosti podle § 10a odst. 2 ZSPOD v platném znění nevztahuje odpovědnost za přestupek (§ 59 odst. 1 písm. d) ZSPOD v platném znění), nacházejí se tak vůči všem ostatním osobám, které oznamovací povinnost tíží, již nyní ve výhodnějším postavení.

8.3. Změna pojetí svěřením dítěte do péče jiné osoby a nezprostředkované pěstounské péče a vymezení vzájemného vztahu těchto dvou institutů

Již delší dobu je poukazováno na dvojkolejnost úpravy náhradní rodinné péče ve formě nezprostředkované, resp. příbuzenské pěstounské péče podle § 958 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 962 odst. 2 ObčZ (dále také § 47a odst. 1 písm. c) ZSPOD ve spojení § 20 odst. 3 písm. b) ZSPOD) a svěřením dítěte do péče jiné osoby podle § 953 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 954 odst. ObčZ. Jak již bylo výše uvedeno (viz kap. 2), oba tyto instituty náhradní rodinné péče o dítě vykazují shodné rysy. Jejich účelem je především zajištění faktické osobní péče o dítě po dobu, po kterou trvá překážka ve výkonu této péče na straně rodičů, příp. poručníků. Děti svěřované do těchto forem náhradní péče se od sebe také nijak neliší. Pokud jde však o postavení osob zajišťujících tuto péči, z ObčZ i ZSPOD vyplývají oběma skupinám osob jiná práva a povinnosti. Nerovnost je zejména ve vztahu k povinnostem a právům osob zajišťujících náhradní péči, k hmotnému zabezpečení ze strany státu a k poskytování podpory ve formě doprovázení orgány SPOD a dalšími subjekty.

Tato dvojkolejnost legislativy a chybějící vymezení vzájemného vztahu obou institutů vytváří prostor pro nejednotnou aplikační praxi. Jedním z vodítek k rozlišení těchto dvou forem náhradní rodinné péče je skutečnost, zdali je možné uložit vyživovací povinnost k dítěti jeho rodičům, popř. jiným povinným osobám, či nikoliv (srov. § 957 ObčZ).³⁰⁸ Přitom tři čtvrtiny soudců považují možnost uložit těmto osobám vyživovací povinnost za hlavní kritérium při rozhodování. Dvě třetiny soudců však vyhoví návrhu na svěřením dítěte do péče jiné osoby podle § 953 ObčZ i tehdy, je-li „*rodičům stanoveno pouze symbolické výživné, ze kterého není možné dítě fakticky uživit*“.³⁰⁹

³⁰⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Op. cit., Obecná část. A. Zhodnocení platného právního stavu.

³⁰⁹ HOZOVÁ, Leona, KYZLINKOVÁ, Renata. *Hodnocení současného legislativního nastavení zajištění NRP příbuznými a blízkými osobami ze strany pracovníků OSPOD a opatrovnických soudců*. Op. cit., s. 10.

V návaznosti na nedůsledné rozlišování těchto institutů v praxi dochází k nejednotnému přístupu orgánů SPOD, ale především k nekonzistentnímu rozhodování soudů. Výzkum praktických dopadů současného legislativního nastavení ukázal na skutečnost, že 43 % soudců jednoznačně při rozhodování o svěřeni dítěte do náhradní rodinné péče prarodičů, resp. příbuzných osob upřednostňuje svěřeni dítěte do péče jiné osoby. Naproti tomu příbuzenskou, ale nezprostředkovanou pěstounskou péči preferuje cca 7 % soudců, nevyhraněný přístup zastává přibližně 50 % soudců.^{310,311} Domnívám se, že v důsledku této nejednotné aplikační praxe dochází k porušování jedné ze základních zásad ochrany soukromých práv zakotvené v § 13 ObčZ³¹², která úzce souvisí také se zásadou předvídatelnosti soudních rozhodnutí zakotvené v § 6 OSŘ³¹³ (ve spojení s § 1 odst. 3 ZŘS). „*Nejednotnost rozhodovací praxe a (...) přístupu (...) soudů (...) indikuje otázku potřeby sjednocení tohoto systému.*“³¹⁴

Návrh novely ZSPOD³¹⁵ má za cíl důkladné odlišení těchto dvou institutů, které kopíruje některé mezinárodní tendence³¹⁶. Pěstounská péče bude nadále pojímána jen jako zprostředkovaná náhradní rodinná péče ve smyslu § 47a odst. 1 písm. b) ZSPOD. Pojmovými znaky tak bude, vedle nedostatku osobní péče ze strany rodičů, příp. poručníků, především neexistence příbuzenského či blízkého vztahu pěstouna a dítěte, absolvování procesu zprostředkování této péče krajským úřadem a subsidiarita vůči svěřeni do péče jiné osoby. Navrhuje se následující znění ustanovení § 958 odst. 1 ObčZ: „*Nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů, poručník ani pečující osoba (legislativní zkratka pro osobu, jíž bylo dítě svěřeno do péče podle § 953 ObčZ, viz níže),*

³¹⁰ Variabilita rozhodovací praxe je patrná také mezi jednotlivými kraji, v Jihočeském, Jihomoravském, Ústeckém kraji a na Vysočině je patrná preference svěřeni dítěte do péče jiné osoby podle § 953 ObčZ, naopak v Praze, Královohradeckém a Moravskoslezském kraji je jednoznačně upřednostňována příbuzenská pěstounská péče.

³¹¹ HOZOVÁ, Leona, Kyzlinková, Renata. *Hodnocení současného legislativního nastavení zajištění NRP příbuznými a blízkými osobami ze strany pracovníků OSPOD a opatrovnických soudců*. Op. cit., s. 9.

³¹² Srov. § 13 ObčZ: „*Každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.*“

³¹³ Srov. § 6 OSŘ: „*V řízení soud postupuje předvídatelně (...).*“

³¹⁴ HOZOVÁ, Leona, KYZLINKOVÁ, Renata. *Využívání a fungování institutu svěřeni do péče jiné osoby (svěření) v praxi. Politické, ekonomické, sociální a technologické výzvy pro sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2021, s. 2.

³¹⁵ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, ze dne 3. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.odok.cz/portal/veklep/material/verze/ALBSCNPJ6EPJ/>.

³¹⁶ Náhradní rodinná péče, které nepředcházelo zprostředkování ze strany státu a která je vykonávána v prostředí dítěti blízkém osobami dítěti příbuznými či blízkými, se označuje jako „kinship care“. Naproti tomu státem zprostředkovaná náhradní rodinná péče vykonávaná osobami dítěti cizími je označována jako „foster care“ (viz kap. 3, srov. odst. 29 písm. c) bod i) a ii) Směrnic OSN o náhradní péči).

může soud svěřit dítě do osobní péče osobě, která byla vybrána jako vhodná stát se pěstounem tohoto dítěte podle jiného zákona (dále jen „pěstoun“).“ Dále proto bude vypuštěno ustanovení § 962 odst. 2 ObčZ, které stanovovalo přednost příbuzenské pěstounské péče před nepříbuzenskou.

Naproti tomu dojde také ke změně pojetí svěřením dítěte do péče jiné osoby podle § 953 a násl. ObčZ. Tento institut bude vždy formou náhradní rodinné péče, které nepředchází proces zprostředkování státem a která je vykonávaná osobami příbuznými či blízkými dítěti nebo jeho rodině. Navrhuje se následující znění ustanovení § 953 ObčZ: *„Nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče osoby příbuzné nebo blízké dítěti nebo jeho rodině (dále jen „pečující osoba“).*“

Předpokladem svěřením dítěte do této péče již nadále nebude bydliště pečující osoby na území ČR.³¹⁷ Navrhovaná úprava zavádí též možnost svěřením dítěte do společné péče manželů. Na povinnosti a práva pečujících osob se budou napříště aplikovat ustanovení o pěstounství obdobně, nikoli pouze přiměřeně. Pokud dítěti svěřenému do péče jiné osoby bude náležet příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle ZSPOD, přejde právo dítěte na výživné na stát stejně, jako je tomu v současné právní úpravě u pěstounské péče.³¹⁸ Vypuštěno bude také ustanovení § 957 ObčZ, které podmiňovalo svěřením dítěte do péče jiné osoby možnostmi stanovit vyživovací povinnosti rodičům dítěte nebo jiným povinným osobám.

Tuto změnu ObčZ bude reflektovat také úprava ZSPOD. Osoby mající dítě svěřeno do péče podle § 953 a násl. ObčZ budou nově spadat pod definici osoby pečující v § 2a písm. c) bod 1 ZSPOD v navrhovaném znění. Tyto osoby budou moci také uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče a stejně jako pěstouni budou mít nárok na pomoc a podporu doprovázejícího subjektu.

³¹⁷ Jak bylo uvedeno v kap. 4, předpoklad bydliště osoby, která o dítě bude napříště pečovat, na území ČR jednak umožňuje snadněji zachovávat rodinné vazby a sounáležitost dítěte s jeho biologickou rodinou, jednak má za cíl zamezit vyvážením dětí do zahraničí a zabránit možnému obchodování s dětmi. Je pochopitelné, že v případě, kdy má být dítě svěřeno do péče příbuzné osoby, nemusela by být podmínka bydliště na území ČR vždy striktně vyžadována. V ObčZ by mohlo být stanoveno, že soud může tuto podmínku prominout z důležitých důvodů (např. příbuzný, se kterým má dítě velmi dobré vztahy a který je ochoten péči o dítě zajistit, dlouhodobě žije v Německu, jiná osoba příbuzná či dítěti blízká zde není). V takovém případě je nutné vzít v úvahu především nejlepší zájem dítěte, který by však mohl být tímto požadavkem převážen.

³¹⁸ V praxi totiž minimálně dochází k tomu, že by prarodiče po svých dětech výživné vymáhali. Navíc spory mezi prarodiči a rodiči dítěte mnohdy ztěžují sanaci a obnovení harmonického rodinného prostředí.

Dojde také ke sjednocení hmotného zabezpečení dávkami pěstounské péče. Napříště budou mít tyto osoby nárok na příspěvek při pěstounské péči³¹⁹ (§ 47ja odst. 1 ZSPOD ve spojení s § 47a odst. 1 písm. a) ZSPOD v navrhovaném znění). Nárok však bude podmíněn uzavřením dohody o výkonu pěstounské péče s doprovázejícím subjektem. Děti, které byly až do zletilosti (resp. do nabytí plné svéprávnosti) v péči podle § 953 ObčZ v navrhovaném znění, budou mít rovné postavení s dětmi, které byly až do nabytí zletilosti (resp. plné svéprávnosti) v pěstounské péči. Navrhovaná úprava jim přiznává nárok na zaopatřovací příspěvky podle § 50b a násl. ZSPOD.

Jistě není správné, aby osoby, které se velmi často nacházejí ve stejné výchozí pozici (např. jsou prarodiči dítěte, jehož rodiče o něj nejeví zájem a ani vůči dítěti neplní vyživovací povinnost), byly posuzovány různě jen proto, že v rámci ČR přistupují soudy k této problematice nejednotně.

Výše uvedené navrhované změny koncepce obou těchto institutů náhradní rodinné péče by zcela jistě mohly vést k jednotné (a předvídatelné) aplikační praxi. Pozitivně hodnotím především vyřešení vzájemného vztahu obou institutů, kdy se pěstounská péče stane subsidiární opatřením v případě, není-li možné dítě svěřit do péče osobě příbuzné nebo dítěti či rodině blízké. Vzhledem k tomu, že ani děti, které jsou do obou forem náhradní rodinné péče svěřovány, ba ani péče, která jim je poskytována, se zásadně neliší, je rovněž důležité, aby obě skupiny osob měly nárok na rovnocennou podporu a pomoc ze strany státu, a to především formou doprovázení, ale také formou materiálního zabezpečení sociálními dávkami.³²⁰ Nesmíme zapomínat, že primárním hlediskem je vždy nejlepší zájem dítěte, a tomu mu by měla odpovídat i úroveň a kvalita poskytované náhradní péče.

8.4. Hromadné poručenství a opatrovnictví

Návrh novely ZSPOD³²¹ se dále zabývá problematikou poručenství a opatrovnictví dětí, které zajišťují orgány SPOD tehdy, kdy nejsou jiné osoby, které by mohly být do funkce jmenovány (srov. § 930 odst. 3 ObčZ), nebo stanoví-li tak výslovně

³¹⁹ Vedle příspěvku při pěstounské péči budou mít osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče podle § 953 ObčZ v navrhovaném znění, nárok také na ostatní dávky pěstounské péče (logicky vyjma odměny pěstouna).

³²⁰ Nutné je však přihlídnout k okolnostem konkrétního případu. Stále je zde subsidiární vyživovací povinnost dalších příbuzných v linii přímé, neplní-li svou vyživovací povinnost vůči dítěti jeho rodiče (srov. § 910 odst. 3 ObčZ).

³²¹ Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, ze dne 3. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.odok.cz/portal/veklep/material/verze/ALBSCNPJ6EPJ/>.

zákon (srov. § 807 odst. 1 ObčZ či § 929 ObčZ). Jedná se o tzv. veřejné poručenství a opatrovnictví (srov. § 17 ZSPOD). Tuto problematiku návrh novely ZSPOD napříště vyděluje z rozsahu poskytování sociálně-právní ochrany dětí a přistupuje k ní jako ke zcela samostatné agendě veřejné správy.³²² Zároveň se terminologicky vrací k historické úpravě³²³ a označuje poručenství a opatrovnictví vykonávané orgány SPOD jako tzv. hromadné poručenství a hromadné opatrovnictví nezletilých (část dvanáctá ZSPOD v navrhovaném znění, dále zpravidla jen „hromadné poručenství a opatrovnictví“).³²⁴

Nositelem hromadného poručenství a opatrovnictví je obec s rozšířenou působností (§ 64a ZSPOD v navrhovaném znění), jakožto veřejnoprávní korporace, resp. právnická osoba (srov. 2 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, § 17 odst. 1 ObčZ ve spojení s § 18 ObčZ). Zaměstnanci nositele hromadného poručenství a opatrovnictví se při výkonu této agendy budou prokazovat tzv. poručenským průkazem (§ 64d ZSPOD v navrhovaném znění). Jinak však navrhovanou úpravou nedochází k žádným zásadním změnám této problematiky.

Kromě vydělení hromadného poručenství a opatrovnictví ze sociálně-právní ochrany dětí by bylo však třeba zajistit také to, aby výkon této agendy zajišťoval samostatný, a především specializovaný orgán.³²⁵ Navrhovaná úprava ale tuto poměrně zásadní potřebu nereflektuje. Zaměstnanci obce s rozšířenou působností, jakožto nositelé hromadného poručenství a opatrovnictví, jsou ve většině případů schopni dítěti poskytnout toliko formální právní ochranu. V praxi veřejní poručníci či opatrovníci dítě mnohdy skutečně nezastupují, jejich postavení v řízení bývá ve většině případů pasivní. Je výjimkou, že by se do řízení aktivně zapojovali, prezentovali nějaká konkrétní stanoviska beroucí v úvahu zájmy, potřeby či názory dítěte, a ponechávají tak rozhodování o dítěti zcela na uvážení soudu. Tyto osoby navíc zpravidla ani nemají odpovídající právní vzdělání, aby zájmy dětí mohly náležitě hájit.

³²² Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Op. cit., k bodu 133, k § 64a.

³²³ Srov. § 208 ABGB ve znění I. dílčí novely ABGB (cís. nař. č. 276/1914 ř. z.), vládní nařízení č. 196/1916 ř. z., o generálním poručenství, vládní nařízení č. 334/1938 Sb. z. a n., o hromadném poručenství či zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručenství.

³²⁴ Považuji za důležité zmínit, že ačkoliv jsou hromadnými poručníky a opatrovníky orgány veřejné správy, nejedná se o výkon veřejné moci, resp. vrchnostenské správy (pozn. vrchnostenskou správu lze charakterizovat jako jednostranné autoritativní rozhodování). Srov. Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 5. 2021, sp. zn. Komp 3/2018-87.

³²⁵ Analýza aktuálních otázek výživného Ministerstva spravedlnosti, schválena usnesením vlády č. 343 ze dne 4. 5. 2017.

Zastupování dětí orgány SPOD se tak v mnoha ohledech jeví jako problematické a ani navrhovaná právní úprava zcela důsledně tyto problémy neřeší.³²⁶ Primárním účelem úpravy hromadného poručení a opatrovnictví by měla být účinná ochrana práv nezletilých dětí, jakožto osob, které tuto zvláštní ochranu nejvíce potřebují. K tomuto se již v minulosti vyjadřoval i Ústavní soud, podle jehož názoru orgány SPOD „nemají vlastní odborné kapacity pro právní zastupování“.³²⁷ Ústavní soud zaujímá stanovisko, že s ohledem na nejlepší zájem dítěte by bylo mnohem vhodnější, aby (a to zejména v právně komplikovaných případech) dítě zastupoval advokát.³²⁸

Zastupování dítěte advokátem však není vždy dobře možné (nehledě na finanční náklady s tím spojené). Především by měly být postupně činěny kroky k tomu, aby děti byly zastupovány osobami s odpovídajícím vzděláním, tj. právním, psychologickým a sociálním, popř. s odpovídajícími zkušenostmi, aby byly schopny dětem poskytnout náležitou právní ochranu. Důraz by měl být kladen na aktivní přístup těchto osob, který zároveň bere ohled na přání a názor dítěte a umožňuje mu tak v co největším rozsahu uplatňovat jeho participační práva (viz výše, kap. 3 a 5).

8.5. Exkurs: návrh zákona o ochránci práv dětí

České republice je ze strany Výboru OSN pro práva dítěte také dlouhodobě vytýkána absence nezávislého vnitrostátního orgánu, který by sledoval, zda v ČR dochází k důslednému naplňování závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte.³²⁹ Systém ochrany práv dětí je v současné době rozdělen do působnosti celé řady institucí, z nichž žádná ale nesplňuje podmínky národní lidskoprávní instituce pro práva dítěte v plném

³²⁶ Jedním z problematických aspektů je také skutečnost, že zaměstnanci nositele hromadného poručení a opatrovnictví jsou odpovědní ze své funkce především svému zaměstnavateli, kterým je obec. Naproti tomu advokáti jsou vázáni povinnostmi stanovenými v § 16 a násl. zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii (zejména povinností chránit a prosazovat oprávněné zájmy klienta či povinností využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládají za prospěšné). Na toto upozorňuje též Česká advokátní komora ve svých připomínkách k návrhu této novely.

³²⁷ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.

³²⁸ Úroveň zastupování dítěte zaměstnancem obce v porovnání se zastupováním dítěte advokátem je zcela bezpochyby diametrálně odlišná. Ostatně, např. ve vztahu k trestné činnosti dětí mladších 15 let je dle § 91 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále zpravidla jen „ZSVM“) opatrovníkem dítěte vždy ustanoven advokát. Možnost ustanovení advokáta opatrovníkem dítěte předvídá také § 43 odst. 2 ZSVM, který dopadá na řízení ve věcech trestní odpovědnosti mladistvých (srov. § 2 odst. 1 písm. c) ZSVM).

³²⁹ Závěrečná doporučení Výboru OSN pro práva dítěte ke spojené 3. a 4. pravidelné zprávě České republiky o naplňování Úmluvy o právech dítěte, 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4, odst. 16 a 17. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/tri-plus-ctyri-zaverecna-doporuceni-vyboru-pro-prava-ditete-ke-3-a-4-periodicke-zprave>.

rozsahu.³³⁰ Pravomoci Veřejného ochránce práv, který se v rámci své činnosti věnuje též právům dětí, nejsou dostatečné.

Řada členských států EU již instituci, která se výlučně zabývá ochranou práv dětí, zřízení má.³³¹ Po jejich vzoru by se tímto směrem měla vydat také ČR. V nedávné době již byly předloženy dva poslanecké návrhy zákona o ochránci práv dětí, a to v roce 2020 (projednávání tohoto návrhu bylo ukončeno s koncem 8. volebního období Poslanecké sněmovny) a posléze též v červnu roku 2022.³³²

Cílem poslaneckého³³³ návrhu zákona o ochránci práv dětí z června 2022³³⁴ je zřízení institutu ochránce práv dětí (dále zpravidla jen „OPD“), jakožto nezávislého a nestranného orgánu, který bude chránit a prosazovat práva dětí a monitorovat jejich naplňování. Ochránce práv dětí bude na základě podnětu či z vlastní iniciativy prošetřovat jednání orgánů a jiných osob z hlediska souladu s právy dítěte. Měl by také doporučovat systémová opatření ke zlepšení ochrany práv dětí v ČR. Základní zásadou činnosti OPD bude vždy nejlepší zájem dítěte v souladu s čl. 3 ÚPD (§ 5 odst. 1 navrhovaného zákona o OPD).

Návrh zákona o OPD zakotvuje i určité zvláštní pravomoci, mezi které patří zejména účast v soudních řízeních týkajících se péče o děti (§ 4 odst. 1 písm. e) a § 12 odst. 3 navrhovaného zákona o OPD). Ochránce práv dětí bude moci vstoupit mimo jiné do zahájeného řízení ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 8a odst. 1 písm. d) ZŘS v navrhovaném znění). V těchto věcech bude oprávněn též podat návrh na zahájení řízení v případech, kdy toto právo svědčí dítěti (§ 8a odst. 2 ZŘS v navrhovaném znění).

³³⁰ Důvodová zpráva obsažená v poslaneckém návrhu zákona o ochránci práv dětí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o ochránci práv dětí). Obecná část. C. Vysvětlení nezbytnosti navrhované právní úpravy v jejím celku. Sněmovní tisk č. 262/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 9. volební období, od 2021. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=214460>.

³³¹ ENOC Members. In: *European Network for Ombudspersons for Children*. [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://enoc.eu/who-we-are/enoc-members/>.

³³² Návrh skupiny poslanců na vydání zákona o ochránci práv dětí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o ochránci práv dětí). Redakce. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2022, 29(15-16), s. II. ISSN 1210-6410.

³³³ Jedná se o návrh poslanců Heleny Válkové, Davida Kasala, Karla Raise, Aleny Schillerové a dalších.

³³⁴ Návrh zákona o ochránci práv dětí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o ochránci práv dětí). Sněmovní tisk č. 262/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 9. volební období, od 2021. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=214460>.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo podat ucelený přehled problematiky pěstounské péče v rovině právně-teoretické a tento výklad doplnit o praktické dopady a souvislosti, které v reálném životě, při uskutečňování úkolů pěstounské péče nastávají. Stranou nebyl ponechán ani nástin dalšího možného legislativního vývoje.

Vzhledem k tomu, že existují děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, v každém moderním lidském společenství musí existovat někdo, kdo se o tyto děti bude starat. Je to náš stát, kdo nese závazek zajistit takovým dětem náhradní péči. Jedním z možných řešení je umístění dítěte do ústavní výchovy. K tomu by se však stát měl uchýlovat pouze v nezbytných případech, jelikož vědecky bylo už dávno prokázáno, že institucionální péče má na psychiku a vývoj dítěte neblahé dopady. Je proto nutné hledat vhodné alternativy, které budou pro dítě spíše přínosem, neboť jak stanoví čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, v popředí stojí především nejlepší zájem dítěte a jeho prospěch. Takovou alternativou je kromě několika dalších způsobů péče právě pěstounská péče. Jedná se o institut náhradní péče, jehož podstatou je zajištění péče o dítě v sice náhradním, avšak zásadně rodinném prostředí.

Pěstounská péče o dítě přichází v úvahu tehdy, není-li péče o dítě zajištěna jeho rodiči, popř. poručníkem. Ať jsou důvody, pro které rodiče nemohou péči o dítě zajistit vlastními silami, objektivního či subjektivního rázu, zásadně by se mělo jednat o důvody závažného charakteru. Pěstounská péče by měla být vždy pojímána jako subsidiární k péči vlastních rodičů. Odnětí dítěte od rodičů a jeho umístění do pěstounské péče je výrazným zásahem do rodinného života všech členů původní rodiny. Přitom právě rodinný život je chráněn na úrovni ústavního pořádku. Proto by i k umístění dětí do pěstounské péče mělo být přistoupeno jako k prostředku ultima ratio, resp. tehdy, není-li možné řešit nastalou situaci prostředky méně invazivními. Mimo jiné také proto je pěstounská péče pojímána jako dočasné opatření sloužící zejména k překlenutí období, během kterého nejsou rodiče schopni se o své dítě postarat. Je však pravda, že stále většina takto potřebných dětí zůstává v pěstounské péči až do své zletilosti, resp. až do nabytí plné svéprávnosti. Proto je nezbytné brát tuto skutečnost při rozhodování o svěření dítěte do pěstounské péče v potaz.

Pěstounská péče prošla od doby, kdy byla na našem území poprvé legislativně zakotvena, poměrně dynamickým vývojem. V období tzv. první republiky byly položeny

základy systematické a relativně dobře fungující právní úpravy pěstounské péče. Citelný negativní dopad na podobu pěstounské péče však měla doba socialismu, která v duchu kolektivizačních idejí zasáhla i právní úpravu náhradní péče o děti a na pomyslný piedestal postavila výhradně ústavní výchovu. V důsledku toho pěstounská péče na dlouhou dobu de facto zanikla a před jejím znovuzavedením v 70. letech 20. století se v zařízeních ústavní péče nacházelo téměř 30 tisíc dětí. Proces obnovení primátu náhradní péče v rodinném prostředí trvá dodnes, a ačkoliv se zejména v posledních letech počet dětí umístěných v ústavní péči výrazně snížil, Česká republika je stále ze strany mezinárodních organizací, zejména Výboru OSN pro práva dítěte, za svůj přístup k náhradní péči o děti opakovaně kritizována. České republice je vytýkána především chybějící strategie deinstitucionalizace náhradní péče, která však nemůže být provedena bez neustálého, a především systematického posilování kapacit pěstounské péče. Tomuto cíli by měla odpovídat nejen právní úprava pěstounské péče, ale zejména její aplikace v praxi.

Právní úprava pěstounské péče je charakteristická tím, že se v jejím rámci prolínají dvě roviny, a to rovina soukromoprávní a rovina veřejnoprávní. Soukromoprávní rovinu představuje tradiční úprava pěstounské péče spadající do oblasti rodinného práva zakotvená v ObčZ. Zde jsou stanovena rozhodující východiska pro právní úpravu a principy uplatňování tohoto institutu: upravují se zde předpoklady svěřením dítěte do pěstounské péče, vznik a zánik pěstounské péče a také rámec povinností a práv osob na pěstounské péči zúčastněných. Osobně zásadní nedostatky v soukromoprávní úpravě pěstounské péče neshledávám. Určité úskalí však nastává ve vztahu k příliš obecnému vymezení povinností a práv pěstounů. Nezřídka bývá uplatňování těchto povinností a práv předmětem komplikací každodenního života pěstounů, a je tak především úkolem soudu tyto povinnosti a tato práva jasně vymezit, popř. jejich rozsah rozšířit, je-li toho s ohledem na nejlepší zájem určitého dítěte třeba.

Naproti tomu veřejnoprávní úprava pěstounské péče zakotvená v ZSPOD je dle mého názoru legislativně chybná, není řádně uspořádaná ani systematicky podaná. Její správná a účinná aplikace tak vyžaduje důkladnou znalost systematiky tohoto zákona. Veřejnoprávní rysy pěstounské péče „*spočívají v jejím zprostředkování, organizaci, hmotném zabezpečení, kontrole a v poslední řadě podpoře a provázení pěstounů*“.³³⁵

³³⁵ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Op. cit., s. 125.

Zejména úprava procesu zprostředkování pěstounské péče se v praxi jeví jako problematická. Tento klíčový proces není zcela efektivní, je složitý a nezdědka jeho délka dosahuje řádu několika měsíců. Pro rozhodování orgánů SPOD nejsou stanoveny žádné lhůty, vše je tak závislé na jejich více či méně aktivním přístupu. Zprostředkování pěstounské péče je dle mého názoru potřeba zrychlit stanovením optimálních lhůt, popř. zavedením jednotných postupů tak, aby se minimalizovala doba, po kterou musí děti setrvat v ústavní výchově. Vhodné by tak mohlo být vytvoření přísné a přesné metodiky ze strany MPSV. K urychlení zprostředkování by mohlo vést mimo jiné také vytvoření jednotné centrální evidence, a to jak dětí, kterým je potřeba zajistit náhradní rodinnou péči, tak žadatelů o zprostředkování pěstounské péče.

V souladu se zájmem dítěte nebývá ani délka soudních řízení ve věcech pěstounské péče. „*Přitom*“ ve vztahu k opatrovnické agendě „*by měla být rychlost řízení na prvním místě*“.³³⁶ Soud by také zásadně měl při rozhodování o každém jednotlivém případě brát v potaz, že pěstounská péče je institutem rozmanitým, který musí být schopen se adekvátně přizpůsobit rozmanitým životním příběhům jednotlivých dětí.³³⁷

Za důležité považuji zmínit také jednu ze slabin současného legislativního vymezení vzájemného vztahu pěstounské péče a institutu svěřeni do péče jiné osoby, a to v případě, že ta či ona náhradní rodinná péče je poskytována osobami příbuznými, popř. osobami dítěti blízkými. Absence standardizovaných rozhodovacích postupů vede k nejednotnému přístupu soudů k této problematice, který bývá nejednou ovlivněn rozdílným uvažováním a rozdílnou zkušeností rozhodujících osob.

Na některé z výše uvedených problematických aspektů právní úpravy pěstounské péče reaguje připravovaná novela ZSPOD a dalších souvisejících zákonů. Ne se všemi navrhovanými změnami souhlasím, většinu z nich však hodnotím spíše kladně. To se týká zejména prokazované snahy učinit kroky k posílení kapacit pěstounské péče. Zvyšování počtu pěstounů však musí jít ruku v ruce se zefektivněním celého zdlouhavého a administrativně náročného procesu zprostředkování pěstounské péče orgány SPOD. Mezi významné cíle připravované novely patří také zpřehlednění úpravy zprostředkování pěstounské péče tak, aby korelovala s jednotlivými fázemi tohoto procesu, jakož

³³⁶ HUČÍNOVÁ, Klára. Délka soudních řízení v opatrovnických věcech. In: *SAMAK právo & daně* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.samak.cz/novinky/clanky/delka-soudnich-rizeni-v-opatrovnickych-vecech>.

³³⁷ BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena, FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Op. cit., s. 73.

i stanovení lhůt pro vydání rozhodnutí v řízení o zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči. Funkčnost těchto opatření však ukáže až praxe.

*„Cesta od podání žádosti o zprostředkování pěstounské péče až po přijetí dítěte do péče je dlouhá a náročná. Na konci této cesty však čeká dítě, které potřebuje pomoc.“*³³⁸ Význam, který náhradní rodičovství dětem přináší, je nedocenitelný. Pomáhá jim vyrovnat se s těžkostmi, jež jim život připravil. *„Pěstounská péče dává dětem možnost prožít dětství v náhradní rodině. V rodině, která je nejvýznamnějším sociálním společenstvím, ve kterém dítě získává základy pro mezilidské vztahy na celý život. Pěstounská péče dává dětem naději, že komplikované začátky nemusejí znamenat špatné konce.“*³³⁹

³³⁸ BUBLEOVÁ, Věduna, FRANTÍKOVÁ, Jana, VYSKOČIL, Filip a kol. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2018, s. 5. ISBN 978-80-87455-30-2.

³³⁹ Komplikované začátky nemusejí znamenat špatné konce. In: *Sociální odbor. Liberecký kraj* [online]. [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/nahradni-rodinna-pece/kampan-mit-domov-a-rodinu-samozrejmost-nebo-vzacnost/aktuality/tim-ze-jsme-se-stali-pestouny-jsme-jen-ziskali-rika-pestounka-n844293.htm>.

Seznam zkratek

ABGB	Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský (německy Allgemeines burgerliches Gesetzbuch)
Brusel II ter	Nařízení Rady EU 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a mezinárodních únosech dětí
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
DVPP	dohoda o výkonu pěstounské péče
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
LZPEU	Listina základních práv Evropské unie
LZPS	Listina základních práva svobod
MM	minimální mzda
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
ObčZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OPD	ochránce práv dětí
Orgán SPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSN	Organizace spojených národů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
ř. z.	Říšský zákoník
Sb. m. s.	Sbírka mezinárodních smluv
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
Sb. z. s.	Sbírka zákonů soudních
SŘ	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
ÚPD	Úmluva o právech dítěte
ÚSD	Úmluva o styku s dětmi
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
ÚVPD	Evropská úmluva o výkonu práv dětí
VOP	Veřejný ochránce práv

z. z. č.	Zemský zákoník český
ZDP	Zákon č. 115/1995 Sb., o důchodovém pojištění
ZDVOP	zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
ZNP	Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění
ZNV	Zákon č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
ZSSP	Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
ZVZP	Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění
ZZS	Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
ŽMJ	životní minimum jednotlivce

Seznam použitých zdrojů

1. Monografie a jiné knižní tituly

BUBLEOVÁ, Věduna, FRANTÍKOVÁ, Jana, VYSKOČIL, Filip a kol. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek, 2018, 64 s. ISBN 978-80-87455-30-2.

BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VÁVROVÁ, Alena, FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o. s., 2011, 48 s. ISBN 978-80-87455-03-6.

DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl 1: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 436 s. ISBN 978-80-7552-187-0.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. ISBN 978-90-7400-059-1.

JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 1136 s. ISBN 978-80-7598-372-5.

KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1660 s. ISBN 978-80-7400-365-3.

KOLDINSKÁ, Kristina, TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 7., podstatně přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 320 s. ISBN 978-80-7400-692-0.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Rodinné právo*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2022, 416 s. ISBN 978-80-7400-877-1.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1256 s. ISBN 987-80-7400-795-8.

LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011, 400 s. ISBN 978-80-246-2866-0.

LUSKOVÁ, Daniela, KOTÍKOVÁ, Jaromíra, SOKAČOVÁ, Linda a kol. *Hodnocení účelnosti využití státního příspěvku na výkon pěstounské péče na činnosti realizované v rámci doprovázení osob pečujících a osob v evidenci, vyčíslení nákladů na jednotlivé činnosti, které jsou součástí doprovázení*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2020, 118 s. ISBN 978-80-7416-403-3.

MACELA, Miloslav, HOVORKA, Daniel, KŘÍSTEK, Adam a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, dotisk 2021, 869 s. ISBN 978-80-7598-481-4.

MACELA, Miloslav. *Krátkodobá pěstounská péče, brož.* Brno: Sdružení pěstounských rodin, z. s., 2019, 126 s. ISBN 978-80-270-5530-2.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MOTEJL, Otakar a kol. *Sborník stanovisek č. 2 – Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, 215 s. ISBN 978-80-254-1750-8.

NOVOTNÁ, Věra a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 3. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2022, 904 s. ISBN 978-80-7554-366-0.

PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEL, Radek, MACELA, Miloslav. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat*. Praha: Kruh rodiny, o. p. s., 2015, 56 s. ISBN 987-80-87066-05-8.

PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022.

POLIŠENSKÁ, Petra a kol. *Občanský zákoník – Komentář s judikaturou – Svazek VIII – Poručenství a jiné formy péče o dítě (§ 928-975)*. Ostrava: CODEXIS publishing, 2018.

RADVANOVÁ, Senta a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2015, 216 s. ISBN 978-80-7400-578-7.

RADVANOVÁ, Senta, KOLUCHOVÁ, Jarmila, DUNOVSKÝ, Jiří. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 127 s. ISBN 14-198-80.

ROGALEWICZOVÁ, Romana, CILEČKOVÁ, Kateřina, KAPITÁN, Zdeněk, DOLEŽAL, Martin a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 782 s. ISBN 978-80-7400-713-2.

SMOLÍKOVÁ, Veronika. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing. 2014, 77 s. ISBN 978-80-7418-218-1.

SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 1160 s. ISBN 978-80-7400-788-0.

ŠABATOVÁ, Anna, ŠUPLEROVÁ, Petra, ILLE, Klára a kol. *Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv ve spolupráci s Wolters Kluwer ČR, 2017, 228 s. ISBN 978-80-87949-56-6.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2019. 248 s. ISBN 978-80-246-4479-0.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek II (§ 655-975)*. Praha: Wolters Kluwer. 752 s. ISBN 978-80-7478-477-4.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela, DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 196 s. ISBN 978-80-7478-938-0.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela, RADVANOVÁ, Senta. *Kurs občanského práva: instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, 228 s. ISBN 80-7179-182-2.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Co děláme: Podpora pěstounských rodin. In: *SOS Dětské vesničky* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.sos-vesnicky.cz/co-delame/detail/pestounska-pece/>.

Dohoda o výkonu pěstounské péče. In: *Do náruče, z. s.* [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.donaruce.cz/wp-content/uploads/Dohoda-o-vykonu-PP-nova.pdf>.

HOLUBOVÁ, Kateřina, KOPECKÝ, Martin. Nařízení Brusel II ter: významné změny nejen v řízeních ve věcech rodičovské odpovědnosti. In: *Epravo.cz* [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/narizeni-brusel-ii-ter-vyznamne-zmeny-nejen-v-rizenich-ve-vecech-rodicovske-odpovednosti-115094.html>.

HUČÍNOVÁ, Klára. Délka soudních řízení v opatrovnických věcech. In: *SAMAK právo & daně* [online]. [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.samak.cz/novinky/clanky/delka-soudnich-rizeni-v-opatrovnickych-vecech>.

Komplikované začátky nemusejí znamenat špatné konce. In: *Sociální odbor. Liberecký kraj* [online]. [cit. 2023-02-17]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/nahradni-rodinna-pece/kampan-mit-domov-a-rodinu-samozrejmost-nebo-vzacnost/aktuality/tim-ze-jsme-se-stali-pestouny-jsme-jen-ziskali-rika-pestounka-n844293.htm>.

MACELA, Miloslav. Státní příspěvek na výkon pěstounské péče. In: *Deník veřejné správy* [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6774376>.

MATYŠKOVÁ, Linda. Nezprostředkovaná pěstounská péče. In: *Šance Dětem* [online]. [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/nezprostredkovana-pestounska-pece>.

MATYŠKOVÁ, Linda. Zprostředkovaná pěstounská péče. In: *Šance Dětem* [online]. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/zprostredkovana-pestounska-pece>.

MPSV, Nadace J&T. *Dětské domovy pro děti do 3 let věku. Závěrečná zpráva ze zjišťování realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí na jaře 2022.* In: *MPSV* [online]. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/DD3+Z%C3%A1v%C4%9Bre%C4%8Dn%C3%A1+zpr%C3%A1va+za+2022.pdf/d00fd976-4de4-29a9-944c-d62df9d8e081>.

OSPOD a doprovázející organizace v životě pěstounské rodiny. In: *Rozum a cit, z. s.* [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.pestouni-rac.cz/stranka/ospod-a-doprovazejici-organizace-v-zivote-pestounske-rodiny/>.

Po rakouském vzoru. SOS vesničky pomáhají ohroženým a opuštěným dětem už 50 let. In: *ČT24* [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2844359-po-rakouskem-vzoru-sos-vesnicky-pomahaji-ohrozenym-a-opustenym-detem-uz-50-let>.

Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochraně dětí za rok 2015. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2021. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>.

Stručný přehled oboru dětské domovy pro děti do 3 let věku a dětská centra za období 2007-2020. NZIS REPORT č. K/33 (08/2021). In: *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR* [online]. [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=record&id=8405>

Tisková zpráva ze dne 2. 4. 2012: Česká republika bude mít dostatek pěstounů, okamžitý zájem může mít až 350 000 Čechů. In: *Nadační Fond J&T*. [online]. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: <https://www.nadacejt.cz/ceska-republika-bude-mit-dostatek-pestounu-okamzity-zajem-muze-mit-az-350-000-cechu-t6.html#>.

Vysoký počet dětí v ústavních zařízeních. In: *Health and Social Insider Monitor* [online]. [cit. 2023-03-20]. Dostupné z: <https://www.hasim.cz/content/vysoky-pocet-deti-v-ustavnich-zarizenich>

ENOC Members. In: *European Network for Ombudspersons for Children*. [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://enoc.eu/who-we-are/enoc-members/>.

3. Seznam použitých právních předpisů

Vnitrostátní právní předpisy

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský

Zákon č. 105/1863 ř. z., o právu domovském

Zákon č. 59/1868 z. z. č., o opatrování chudých

Zákon č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

Zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení

Zákon č. 256/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních

Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

Zákon č. 118/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění

Zákon č. 585/1992 Sb., o daních z příjmů

Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech

Zákon č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 360/1999 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel

Zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 134/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a některé další zákony

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 588/2020 Sb., o náhradním výživném

Zákon č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Nařízení č. 196/1916, ř. z., o generálním poručenství

Nařízení č. 29/1930 Sb., jímž se provádí zákon č. 256/1921 Sb. z. a n., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských

Nařízení č. 334/1938 Sb. z. a n., o hromadném poručerství

Nařízení č. 70/1952 Sb., kterým se provádí zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže

Nařízení č. 567/2006 Sb., o minimální mzdě, o nejnižších úrovních zaručené mzdy, o vymezení ztíženého pracovního prostředí a o výši příplatku ke mzdě za práci ve ztíženém pracovním prostředí, ve znění nařízení vlády č. 465/2022 Sb.

Nařízení č. 292/2022 Sb., o zvýšení některých dávek péstounské péče a zaopatřovacího příspěvku podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Nařízení č. 438/2022 Sb., o zvýšení státních příspěvků podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Vyhláška č. 449/2021 Sb., kterou se mění vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Mezinárodní smlouvy a právní předpisy Evropské unie

Úmluva o právech dítěte (Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte)

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících)

Evropská úmluva o výkonu práv dětí (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí)

Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 141/2002 Sb. m. s., o přijetí Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí)

Úmluva o styku s dětmi (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi)

Listina základních práv a svobod Evropské unie

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 10/2010 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením)

Nařízení Rady EU 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a mezinárodních únosech dětí

4. Seznam použité judikatury

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. 7. 2000, ve věci Scozzari a Giunta proti Itálii, stížnost č. 39221/98 a 41963/98

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 1. 2001, ve věci K. a T. proti Finsku, stížnost č. 25702/94

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 2. 2002, ve věci Kutzner proti Německu, stížnost č. 46544/99

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 2. 2004, ve věci Görgülü proti Německu stížnost č. 74969/01

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 10. 2006, ve věci Wallová a Walla proti České republice, stížnost č. 23848/04

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 6. 2007, ve věci Havelka a ostatní proti České republice, stížnost č. 23499/06

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 6. 2013, ve věci R.M.S. proti Španělsku, stížnost č. 28775/12

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva, ze dne 22. 10. 2015, ve věci Jovanovic proti Švédsku, stížnost č. 10592/12

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. 11. 2019, ve věci K. O. a V. M. proti Norsku, stížnost č. 64808/16

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 1. 2006, sp. zn. IV. ÚS 257/05

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13

Nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 2016, sp. zn. I. ÚS 1764/16

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 7. 2018, sp. zn. III. ÚS 3781/17

Nález Ústavního soudu ze dne 31. 12. 2018, sp. zn. II. ÚS 2344/18-3

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 2022, sp. zn. III. ÚS 3146/21

Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. I. ÚS 503/16

Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. II. ÚS 859/17

Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2020, sp. zn. I. ÚS 2619/19

Rozsudek Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 30. 12. 1922, sp. zn. Rv II 291/22

Rozsudek Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 23. 11. 1943, R I 445/43

Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 26. 6. 1975, sp. zn. 2 Cz 43/75

Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky dne 30. 12. 1975, sp. zn. 1 Cz 109/75

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 8. 2006, sp. zn. Cdo 2873/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 06. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3909/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 5. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1376/2012

Rozsudek Nejvyššího správního soudu České republiky ze dne 20. 10. 2015, sp. zn. 8 Ads 17/2015-49

Usnesení Nejvyššího správního soudu České republiky ze dne 6. 5. 2021, sp. zn. Komp 3/2018-87

Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 5. 1. 1966, sp. zn. 6 Co 532/65

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky Liberec ze dne 11. 6. 2012, sp. zn. 73 Co 286/2012

Rozsudek Okresního soudu v Mostě ze dne 14. 7. 2022, č. j. 61 C 144/2021-24

5. Seznam ostatních zdrojů

Časopisecké stati

BUBLEOVÁ, Věduna. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: česko-slovenský časopis*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 2000, 3(1), s. 46-51. ISSN 1212-3765.

Doprovázení pěstounských rodin. Speciální příloha – Sekce pro náhradní rodinnou péči a sociálně-právní ochranu dětí. *Odborný časopis Sociální služby*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2019, 21(11), s. 27-28. ISSN 1803-7348.

DUNOVSKÝ, Jiří. K vývoji pěstounské péče. *Československá pediatrie*. 1969, 24(7), s. 651-653.

HALÍŘOVÁ, Martina. Svobodné matky a péče o nemanželské děti. *Odborný časopis Sociální služby*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2021, 23(8-9), s. 48-50. ISSN 1803-7348.

HOVORKA, Daniel. Některé aspekty sociálních služeb: pěstounská péče v proměnách času. *Veřejná správa*. 2006, 17(51-52), Příloha s. I-V. ISSN 1213-6581.

KŘÍSTEK, Adam. Postavení pěstouna při realizaci povinností a práv nevyplývajících ze zákona, ale z rozhodnutí soudu. *Právo a rodina*, 2020, 22(1), s. 1-5. ISSN 1212-866X.

MATYŠKOVÁ, Linda. Práva a povinnosti pěstouna na základě § 966 odst. 1 a 2 občanského zákoníku. *Právo a rodina*, 2020, 22(4), s. 1-9. ISSN 1212-866X.

MOŠŤKOVÁ, Šárka, SOBOTKOVÁ, Irena. Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče. *E-psychologie*, 2016, 10(4), s. 47-64. ISSN 1802-8853.

Redakce. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2022, 29(15-16), s. II. ISSN 1210-6410.

WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renáta. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva AVČR, 2019, 158(12), s. 1091-1108. ISSN 0231-6625.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Cui bono? Bezvýjimečně ve prospěch tohoto dítěte! Zamyšlení nad péčí o dítě. *Právník*. Praha: C. H. Beck, 2015, 154(2), s. 97-124. ISSN 03247007.

GUNNAR, R. Megan, REID, M. Brie. Early Deprivation Revisited: Contemporary Studies of the Impact on Young Children of Institutional Care. *Annual Review of Developmental Psychology*, 2019, 1(1), s. 93-118. ISSN 2640-7922.

SKIVENES, Marit, STRABAU, Astrid. A Child Perspective and Children's Participation. *Children, Youth and Environments*, 2006, 16(2), s. 11-27. ISSN 1546-2250.

Jiné zdroje

Guidelines for the Alternative Care for Children. UN General Assembly (64th sess.: 2009-2010), A/RES/64/142. Dostupné z: https://digitallibrary.un.org/record/673583/files/A_RES_64_142-EN.pdf.

Recommendation No. R (87) 6 of the Committee of Ministers to Member States on Foster Families. Adopted by the Committee of Ministers on 20 March 1987 at the 405th meeting of the Ministers' Deputies. Dostupné z: <https://rm.coe.int/rec-87-6e-on-foster-families/1680a3b3e7>.

Research and Documentation Directorate. *Research Note: Recognition of kafala in the Member State, in particular in connection with the right of entry and residence in Member States*. Court of Justice of the European Union, 2018. Dostupné z: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-09/ndr_2018-008_neutralisee-finalisee-en.pdf.

Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 14 (2013) – Nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko, CRC/C/CG/14. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/Preklady-dokumentu-OSN.pdf>.

Vysvětlení k Listině základních práv, 2007/C 303/02 ze dne 14. 12. 2007, Úřední věstník Evropské unie. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex:32007X1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=celex:32007X1214(01)).

Závěrečná doporučení Výboru OSN pro práva dítěte ke spojené 3. a 4. pravidelné zprávě České republiky o naplňování Úmluvy o právech dítěte, 2011, CRC/C/CZE/CO/3-4. Dostupné z: <http://www.pravonadetstvi.cz/stahnout-soubor/tri-plus-ctyri-zaverecna-doporuceni-vyboru-pro-prava-ditete-ke-3-a-4-periodicke-zprave>.

Závěrečná doporučení Výboru OSN pro práva dítěte ke spojené 5. a 6. pravidelné zprávě České republiky o naplňování Úmluvy o právech dítěte, 2021, CRC/C/CZE/CO/5-6. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/CRC-CO-5_6-CZ-preklad-konecna-verze_1.pdf.

Oběžník Ministerstva práce a sociální péče ze dne 9. června 1951, č. j. VI-1070-25-51.

Směrnice Ministerstva práce a sociálních věcí č. 2013/26780-21, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče.

Informační materiál Ministerstva práce a sociálních věcí: Pěstounská péče podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 363/2021 Sb., výklad pojmů zprostředkovaná a nezprostředkovaná pěstounská péče, č. j.: MPSV-2021/198539-233.

Metodické doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí: Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými, č. j.: MPSV-2021/110589-233.

Analýza aktuálních otázek výživného Ministerstva spravedlnosti, schválena usnesením vlády č. 343 ze dne 4. 5. 2017.

Doporučení veřejného ochránce práv ke změně předpisů ze dne 19. 6. 2018, sp. zn. 14/2018/SZD.

Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči ze dne 18. 12. 2020, sp. zn. 6985/2020/VOP/PŠ.

Stanovisko veřejného ochránce práv k rovnému zacházení s dětmi při zařazování do evidence náhradní rodinné péče ze dne 28. 4. 2010, sp. zn. 1825/2010/VOP/AHŘ.

Zpráva zástupkyně veřejného ochránce práv o šetření ve věci výkonu sociálně-právní ochrany a zprostředkování náhradní rodinné péče Alešovi, nar. xxx, ze dne 29. 4. 2021, sp. zn. 6863/2020/VOP/BJ.

Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“, schválená usnesením vlády č. 4 ze dne 4. 1. 2012.

Národní strategie ochrany práv dětí 2021-2029, schválená usnesením vlády č. 1323 ze dne 14. 12. 2020.

HOZOVÁ, Leona, KYZLINKOVÁ, Renata. *Hodnocení současného legislativního nastavení zajištění NRP příbuznými a blízkými osobami ze strany pracovníků OSPOD a opatrovnických soudců: Podklad pro důvodovou zprávu a RIA, která je součástí návrhu úpravy zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a souvisejících předpisů, mj. také zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2022, 22 s.

HOZOVÁ, Leona, KYZLINKOVÁ, Renata. Využívání a fungování institutu svěřeni do péče jiné osoby (svěření) v praxi. *Politické, ekonomické, sociální a technologické výzvy pro sociální práci*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2021, 6 s.

MIKULKOVÁ, Milena. *Metodika: Příprava stran a realizace asistovaného kontaktu*. Karviná: Akademický ústav Karviná, z. ú. 2019, 57 s.

Nadační fond J&T. *Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče*. Praha: Nadační fond J&T, 2015, 19 s.

SocioFactor, s. r. o. *Analýza implementace programu PRIDE v ČR*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015, 144 s.

SocioFactor, s. r. o. *Pěstounská péče příbuzných – Analýza potřeb*. Ostrava: SocioFactor, s. r. o., 2021, 124 s.

Zo správy a zhodnotenia praxe súdov Slovenskej socialistickej republiky, prerokovaných a schválených občianskoprávnym kolégiom Najvyššieho súdu SSR ze dne 30. 4. 1974, Cpj 14/74, č. 27/1975 S. rozh.

Zpráva Nejvyššího soudu České socialistické republiky k některým otázkám řízení a rozhodování soudů ve věcech pěstounské péče ze dne 4. 7. 1974, Cpj 33/74, uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 28/1975.

České soudnictví 2021: Výroční statistická zpráva. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 2022, 219 s. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/12681/719244/Ceske_soudnictvi_2021.pdf/37d8da17-4fee-4001-a473-fdb840f78936.

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, ze dne 3. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.odok.cz/portal/veklep/material/verze/ALBSCNPJ6EPJ/>.

Důvodové zprávy

Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Sněmovní tisk č. 23, Federální shromáždění Československé socialistické republiky, 1971-1976. Dostupné z: https://www.psp.cz/eknih/1971fs/tisky/t0023_01.htm

Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 118/1995 Sb., kterým se mění a doplňují některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o státní sociální podpoře. Sněmovní tisk č. 1471, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 1. volební období, 1993-1996. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t147100.htm>

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidované znění) ze dne 3. 2. 2012. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 401/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Sněmovní tisk č. 564/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 6. volební období, 2010-2013. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=77502>

Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Sněmovní tisk č. 931/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 6. volební období, 2010-2013. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=146755>

Důvodová zpráva obsažená ve vládním návrhu zákona č. 363/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Sněmovní tisk č. 911/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 8. volební období, 2017-2021. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=178793>

Důvodová zpráva obsažená v poslaneckém návrhu zákona o ochránci práv dětí a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o ochránci práv dětí). Sněmovní tisk č. 262/0, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, 9. volební období, od 2021. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=214460>

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. PID: ALBSCNPJ6EPJ. Datum poslední úpravy: 3. února 2023. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/ALBSCNPJ6EPJ>

Teorie, praxe a perspektivy pěstounské péče v České republice

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou pěstounské péče, jakožto tradičního soukromoprávního institutu náhradní rodinné péče, který však nese také výrazné veřejnoprávní rysy. Cílem práce je poskytnout ucelený pohled na právní úpravu pěstounské péče de lege lata nejen po stránce teoretické, ale též poukázat na některé praktické důsledky aplikace předmětné právní úpravy. Část práce je věnována také perspektivám vývoje právní úpravy pěstounské v návaznosti na připravované legislativní změny v oblasti náhradní péče o děti.

Nemohou-li z objektivních či subjektivních důvodů o dítě osobně pečovat jeho rodiče, musí stát dítěti zajistit vhodnou péči náhradní. Jednou z těchto forem náhradní péče je pěstounská péče, která poskytuje řešení onoho nedostatku péče o dítě ze strany jeho rodičů v prostředí rodinu co nejvíce připomínajícím. Z tohoto důvodu pěstounská péče zaujímá v systému náhradní péče nezastupitelné místo.

Nejprve diplomová práce poskytuje stručný výklad o historii a vývoji pěstounské a její právní úpravy na území České republiky s přihlédnutím k významným historickým mezníkům. Cílem druhé kapitoly je poskytnout přehled forem náhradní péče o dítě tak, jak je rozeznává zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, se zaměřením na pěstounskou péči a její jednotlivé druhy a formy. Další kapitola předkládá výčet a charakteristiku nejvýznamnějších pramenů právní úpravy pěstounské péče, a to jak pramenů mezinárodních, tak vnitrostátních.

Čtvrtá kapitola se zabývá dlouhodobou pěstounskou péčí a popisuje, mimo jiné, právní aspekty celého dlouhého a náročného procesu, který předchází svěřením dítěte do pěstounské péče. V rámci této kapitoly je citelné ono vzájemné prolínání soukromoprávní a veřejnoprávní roviny právní úpravy pěstounské péče. Tato kapitola se dále zabývá problematikou doprovázení pěstounských rodin a neopomíjí ani otázku potřebného dohledu nad výkonem pěstounské péče ze strany státu.

Předmětem páté kapitoly jsou povinnosti a práva osob zúčastněných na pěstounské péči – pěstounů, rodičů a dítěte do pěstounské péče svěřeného. Šestá kapitola poskytuje teoreticko-praktický rozbor vzájemného vztahu pěstounské péče a poručenství. Významným veřejnoprávním aspektem pěstounské péče je její hmotné zabezpečení, jehož právní úpravou se zabývá kapitola sedmá.

Osmá kapitola si klade za cíl představit připravované legislativní změny v oblasti náhradní péče a jejich možné dopady na pěstounskou péči, a to zejména ve světle chystané transformace ústavní péče o nejmladší děti. Zároveň se kapitola zabývá připravovanou novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Většina teoretického výkladu je doplněna i o praktický pohled na danou problematiku. Práce se snaží vyzdvihnout důležitost a nezastupitelnou úlohu pěstounské péče a zároveň poukázat na možná úskalí s touto problematikou spojená.

Klíčová slova:

náhradní péče, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, pěstoun

Theory, practice and prospects of foster care in the Czech Republic

Abstract

The thesis deals with the issue of foster care, as a traditional private law institute of alternative family care, which has significant public law features. The aim of the thesis is to provide a comprehensive view of the legal regulation of foster care *de lege lata* not only from a theoretical perspective, but also to point out some practical consequences of the application of the legal regulation in question. Part of the thesis is also devoted to the prospects of regulatory developments of foster care following the upcoming legislative changes in the field of alternative care for children.

If, from objective or subjective reasons, the child's parents cannot personally care for the child, the state must ensure a suitable alternative care for such a child. One of these forms of alternative care is foster care, which provides a solution to the lack of personal care for child by his or her parents in an environment that resembles a family as much as possible. That is why foster care holds an irreplaceable position within the system of alternative care for children.

First, the thesis provides a brief explanation of the history and development of foster care and its legal regulation in the territory of the Czech Republic, also in view of important historical milestones. The aim of the second chapter is to provide an overview of forms of alternative care for children as recognized by the Act No. 89/2012 Coll. (Civil Code), with primary focus on foster care and its several types and forms. The next chapter lists and describes significant sources of foster care legislation, both within the international and national scope.

The fourth chapter deals with a long-term foster care and analyses, *inter alia*, the legal aspects of the long and demanding process that precedes the placement of a child in foster care. In this chapter, the overlap between private law and public law levels of foster care regulation is apparent. The chapter also deals with the aspects of supporting foster families and does not neglect the issue of necessary supervision over foster families by state.

The subject of the fifth chapter are the duties and rights of persons involved in foster care – foster parents, the child's parents and the child entrusted to foster care. The sixth chapter provides a theoretical-practical analysis of the mutual relation between

foster care and guardianship. An important public law aspect of foster care is its material security, the legal regulation of which is dealt with in the chapter seven.

The eight chapter aims to present the upcoming legislative changes in the field of alternative care for children and their possible impact on foster care, especially in view of the planned transformation of institutional care for the youngest children. At the same time, the chapter deals with amendment to Act No. 359/1999 Coll., on Social and Legal Protection of Children, that is currently being prepared.

Most of the theoretical interpretation is complemented with a practical perspective on the given issue. The thesis, both, emphasizes the importance and irreplaceable role of foster care as well as points out the possible difficulties associated with this issue.

Key words:

alternative care, alternative family care, foster care, foster parent